DÖRNYEI ZOLTÁN:

A MAGYAR MÜKERESKEDELEM 1945-ELŐTT

Biráló tanár: DR. NÉMETH LAJOS
egyetemi tanár

Budapest, 1985.

"Mi a különbség a művészet és a
Kunst közt?
Művészet a képet megfesteni,
de kunszt eladni."

/régi mondás/

Oldal

BEVEZETŐ

1. A FELSZABADULÁS ELŐTTI MAGYARORSZÁG - - MŰKERESKEDELMI SZEMPONTBÓL 3
   1.1. Gazdasági helyzet 3
   1.2. Művészeti közélet 5
   1.3. Vásárlóközönség 7

2. A MŰKERESKEDELEM HELYZETE ÉS SZINVONALA A KORSZAKBAN 13

3. A HIVATÁSOS MŰKERESKEDELEM SZEREPE /"KAPITALISTA" JELLEGŰ SZINVONALAS VÁLLALKOZÁSOK/ 16

4. A MŰTÁRGYAK ÉRTÉKESITÉSÉNEK EGYÉB CSATORNÁI 26
   4.1. Állami /hivatali, közéleti/ mecénatura 26
   4.2. Kiállitások /"egyesületi" mükereskedelem/ 27
   4.3. Kommersz képkereskedők 32
   4.4. Ügynökök 34
   4.5. Aukciók 39
   4.6. Művészmecénálás, szerződéses művészmenedzselés 42
   4.7. Mügyüjtők kereskedelme, mütermi eladás 46
   4.8. Müpártoló egyletek 49
      4.8.1. Mübarátok Köre 49
      4.8.2. Hazai Művásárlók Egyesülete 49
      4.8.3. Munkácsy Céh 5o
      4.8.4. Uj Művészet Barátainak Egyesülete 52
      4.8.5. Szépművészeti Muzeum Baráti Egyesülete 53
      /Szent-György-Céh - ld. 5.1.4/

5. MŰKERESKEDELEMMEL FOGLALKOZÓ INTÉZMÉNYEK ÉS SZEMÉLYEK 54
   5.1. Intézmények - a "nagyok" 54

Oldal

5.1.1. Mücsarnok és Nemzeti Szalon 54
5.1.2. Könyves Kálmán 6o
5.1.3. Müvészház 66
5.1.4. Szent-György-Czéh 71
5.1.5. Ernst Muzeum 74
5.1.6. Singer és Wolfner 87
5.1.7. Tamás Galéria 9o
5.1.8-9.Fränkel-Szalon /Fränkel-dinasztia/ 115
5.2. Kisebb jelentőségü /rövidebb életü/ intézmények 135
5.2.1-2.Alkotás 1-2 135
5.2.3. Ars Hungarica 139
5.2.4. Árverési Csarnok 139
5.2.5. Belvedere 14o
5.2.6. Eggenberger 143
5.2.7. Egyházy és Társa 144
5.2.8. Fészek Klub 145
5.2.9. Helikon 146
5.2.1o. Kis Szalon 147
5.2.11. Kovács Szalon 148
5.2.12. Ma 148
5.2.13. Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság 149
5.2.14. Magyar Studió 15o
5.2.15. Mentor 152
5.2.16. Mübarát 152
5.2.17. Müterem 153
5.2.18-19. Müvészotthon 1-2 155
5.2.2o-21. Uránia 1-2 157
5.3. Egyéb intézmények, kiállitóhelyiségek 158
5.4. Fontosabb képkereskedők 163
5.4.1. Besnyő Béla 163
5.4.2. Fixler 164
5.4.3. Solymosi Márton 165

Oldal

5.4.4. Vastagh Gyula 166
5.4.5. Donáth Sándor 167
5.4.6-16. További képkereskedők 167
5.5. Nemzetközi mükereskedőink 171
5.5.1. Nemes Marcell 171
5.5.2. Porkay Márton 174

BIBLIOGRÁFIA 177

JEGYZETEK 181

NÉVMUTATÓ 197

BEVEZETŐ

A modern mükereskedelem a mult század második felében alakult ki Franciaországban, és azóta egyfolytában jelentős hatást gyakorol a világ müvészi életére: müvészsorsokat és életmüveket befolyásol, divatossá tesz személyeket, irányzatokat vagy éppen a mult egyes korszakait, sőt, egész müfajokat állithat az előtérbe vagy szorithat vissza. A müvészetbe való központi, állami beavatkozás egyik fő eszköze szintén mütárgyak vétele, megrendelések biztositása, illetve mindezek megtagadása.

A fejlett mükereskedelem jelentőségét abban látom, hogy alapvetően demokratizálja, decentralizálja a müvészeti életet. Ennek a "szabadversenynek" sok kifejezetten káros hatása, következménye van, de maga az a tény, hogy léteznek alternativ csatornák, nagyobb függetlenséget és több lehetőséget biztosit a müvészeknek.

Jelenleg Magyarországon átmeneti állapot uralkodik. Hivatalosan kinyilvánitott törekvés a mindent behálózó állami mecénaturának és ezzel együtt a Képcsarnok monopóliumának megszüntetése, de magánvállalkozásokat egyelőre csak jelentős megszoritásokkal engedélyeztek. Ennek következtében nagyban beindult a "kommersz" képek árusitása, de progressziv, jelentős vállalkozásnak nincs módja kialakulni.

A mult vizsgálatánál ezért főleg arra kerestem választ, hogy milyen feltételek mellett, milyen közegben képes létezni szinvonalas "mükereskedelem" és nem csupán érdektelen "képkereskedelem".

Dolgozatomban áttekintettem a Felszabadulás előtti magyarországi mükereskedelmi életet. Ennek fejletlensége folytán a dolgozat vázát nem problémák elemzése, gondolatmenetek végigvezetése alkotja, mint eredetileg terveztem - hiszen alig van mit

elemezni - hanem egy rekonstrukciós kisérlet, hogy mi is történt valójában. A teljesség kedvéért a "mükereskedelem" szót egészen tágan értelmeztem, és minden olyan jelenséget figyelembe vettem, amikor mütárgyak eladásra kerülnek, igy alapvetően nem mükereskedelem-orientált intézmények /pl. Nemzeti Szalon/ mükereskedői tevékenységét is elemeztem.

A magyar mükereskedelem /és általában a müvészeti élet/ egyelőre tudományosan feldolgozatlan terület, ezért munkámban kizárólag dokumentumokra, forrásértékü kiadványokra és visszaemlékezésekre voltam utalva. Ezek, természetüknél fogva, szubjektivek és pontatlanok, gyakran felületesek, sőt kifejezetten félrevezetőek. Igyekeztem kihámozni belőlük az igazságot, de nyilván maradtak hiányosságok, pontatlanságok, tárgyi tévedések a munkámban. Éppen ezért, minden információnál, adatnál pontosan megjelöltem, hogy honnan származik, hogy igy a témával tovább foglalkozók számára valami támpontot nyujtsak.

Mivel a dolgozat semmiféle előzményre nem támaszkodik, ezért a csoportositások, felosztások esetében teljesen a saját egyéni véleményemre voltam utalva, és azok feltehetően finomitásra szorulnak. Hasonlóan a dolgozat stilárisan sem kellőképpen kidolgozott, ugyanis az anyag nagy mennyisége miatt nem maradt idő a kézirat átdolgozására és néhány helyen kifejezetten szükséges ujrairására.

A dolgozat alapvetően két részből tevődik össze: az első négy fejezetben összefoglaló jelleggel elemzem a magyar mükereskedelem helyzetét, mig a leghosszabb, 5. fejezetben, sorra veszem az egyes intézményeket és fontosabb személyeket, és részletesen ismertetem mindazt, amit a müködésükről megtudnom sikerült.

1. A FELSZABADULÁS ELŐTTI MAGYARORSZÁG - MŰKERESKEDELMI SZEMPONTBÓL

1.1. Gazdasági helyzet

Magyarország a század első felében gyakorlatilag folytonos gazdasági megrázkódtatásokon ment keresztül, hullámvölgy követett hullámvölgyet. Az Ausztria árnyékában mérsékelten fejlődő országot az I. Világháboru, a Trianoni Béke, majd a Tanácsköztársaság teljesen felforgatta, és hazánk csak lassan oldódó elszigeteltségbe került.

A Horthy-rendszer nagymértékü inflációt hozott magával, és a korona "haláltánca" egészen 1927-ig, a pengő bevezetéséig tartott. Alighogy a helyzet valamennyire megszilárdult, jött a nagy világválság /1928-29/, majd 1931-ben a kényszerüen bevezetett kötött devizagazdálkodás, amitől kezdve a pengő gyakorlatilag megszünt konvertibilis valuta lenni, és ezáltal hazánk végképp kizáródott a nemzetközi mükereskedelmi életből.

1931-től 1938-ig viszonylag nyugodtabb időszak következett, ám ekkor megszülettek az első zsidótörvények, melyek kikezdték a pénzügyi, ipari, kereskedelmi rendszer alapjait, 1939-ben pedig kitört a II. Világháboru. Ez sem jelenti a mélypontot azonban, hiszen még csak ezután jött a német megszállás, és a Szálasi-puccs.

Az I. Világháboru egész Európában ideiglenesen leállitotta a mükereskedelmet, de a világháboru második felétől, és különösen a befejezése után, nagyarányu mütárgy-konjunktura lépett fel. Magyarországon sem történt másképp: körülbelül 1916-tól ujult érdeklődés irányult a kiállitások felé, az infláció pedig váratlanul nagy vásárlási kedvet teremtett.
"Mindenki szabadulni igyekezett a rossz bankjegyektől, s vásárolt mindent, amit csak vásárolhatott. Képeket is, olyan mennyiségben, mint azelőtt soha." /Lyka Károly/

A konjunktura másik oka az ujgazdagok - a háboruban, illetve a háborut követő tőzsdelázban meggazdagodott elemek - jelentkezése volt a piacon.

"Ez a siserehad szedett-vedett népség volt, amelynek szelleme a mohó habzsolás vágyából, vakmerőségből, kiméletlen törtetésből tevődött össze, de telten telt volt a pénzszekrényük. Ezeknek sorából kerültek ki a müvészet fogyasztói. Nem lelki szükséglet vitte erre őket, hanem gazdagságuk fitogtatása." [3] /Lyka/

A pénz devalvációja fokozott mértékben kidomboritotta a mütárgyak forgatásának üzleti oldalát, "amelyre rávetette magát a nagytőke és a nagyarányu nyerészkedés".[4] 1921-ben azonban már némi visszaesés történt:

"A következő kiállitás alatt az érdeklődés megcsappant. Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter megkezdte a pénzügyi rendezést, mely tudvalevőleg sikertelen maradt, ez időben azonban már éreztette nyomasztó hatását."[5] /Lázár Béla az Ernst Muzeumról/

1927-ben a pengő bevezetése egy csapásra véget vetett a spekulációnak, és igy rövid távon a mütárgypiac kárára volt. A Mügyüjtő folyóiratban egyenesen válságot emlegettek. /"A mostani gazdasági válság elsősorban a képzőmüvészetben érezteti meg nyomasztó hatását."[6] /1927./ Pedig a válság még csak ezután jött, az egész világon végigsöpörve. A müvészeti vásár hanyatlása elérte a mélypontot. Genthon István a következőképpen jellemezte a helyzetet 1931-ben:

"Aki manapság is figyelemmel kiséri a mütárgyak adás-vevésében kialakuló árakat, szemmel tartja a nagyobb aukcióházak, sőt világcégek árveréseinek eredményeit, arra a következtetésre juthat, hogy sohasem volt rosszabb konjunkturája a mütárgyaknak, mint éppen manapság. Nemcsak a háboru utáni hatalmas fellendülésének fellegzett be, hanem megszünt a békeévek nyugodt, szolid üzletmenete is." [7]

1931-ben bevezetik a kötött devizagazdálkodást, a Rabinovszky Máriusz szerint ez okozta a mélypontot. /"A komoly konjunktura kettéroppantotta a bankzárlat, s azóta /1949-ben irta/

nem volt többé maradandó kievickélés a sulyosbodó anyagi nehézségekből."/ 5

1938-ban megszülettek az első zsidótörvények, és a II. Világháboru már előrevetitette az árnyékát. November 9-én Ámos Imre igy irt naplójában a helyzetről:

"Egyelőre a nyugtalanság nem kedvez a müvészetnek, nagyobb pangás alig volt a müvásárlást illetően. A kiállitásokon semmi, egyetlen rajz sem cserélt gazdát, müteremben is csak szomoru, lelógó fejü kollégák keresik fel az embert." 3

Fränkel József igy emlékezik az időszakra /amely számára a csődöt jelentette/:

"Akkor már felfordult minden, akkor már zsidótörvények voltak, és egész más volt a helyzet, ugy-e. A gyüjtők, azok leálltak." 4

194o-től ujra itt volt az infláció, és ujra vásárlási láz támadt. Ismét megélénkült a müvészeti élet. Gadányiné leirja, hogy férje 1943-as Ernst Muzeum-beli kiállitása az addigi legnagyobb anyagi siker volt. /"Jenő 24 grafikával és 12 olajképpel szerepelt. A fokozódó képkonjunktura következtében 16 darab gazdára talált."/ 11

1.2. Müvészeti közélet

Magyarországon a mult század 9o-es éveiig kizárólagosan az Országos Magyar Képzőmüvészeti Társulat /és kiállitóhelyisége, a Mücsarnok/ volt az ur, "az etikai és gazdasági fórum, amely lesujt és fölemel, levegőt ad és elvon, maga jelenti az egész magyar müvészetet". 4

A 9o-es évektől egyre inkább támadták a konzervativ testületet, mely gyakorlatilag a müvészetek hivatalos, állami irányitója volt, és ellenreakcióként megalakult a Magyar

Képzőművészek Egyesülete és a Nemzeti Szalon 1894-ben.[2] Az osztódás a század elején tovább folytatódott, több művészcsoport vált ki az Egyesületből, és külön nevek alatt a Nemzeti Szalonban, majd később az Ernst Muzeumban rendezték kiállitásukat. Lassanként a kiválóbb művészek, különösen a haladó szellemüek, mind kiléptek az Egyesületből, ugy hogy annak jelentősége és tekintélye fokozatosan süllyedt.[3] A Mücsarnok /az OMKT/ azonban továbbra sem vesztette el a jelentőségét; ez maradt a hivatalos állami kulturpolitika kegyeltje, itt osztották az állami dijakat, ösztöndijakat, és a kormány az állami vásárlások lebonyolitásával is az OMKT-t bizta meg.[4]

Sorra szerveződtek tehát a különféle egyesületek az OMKT és az MKE mellett. Céljuk a művészek tömöritése és a művészi piac szervezése volt, tevékenységük nagyobbára abban merült ki, hogy tagjaikat kiállitási alkalmakhoz juttatták. Az általános gazdasági bizonytalanságban a művészeknek fontos volt tartozniuk valahová. Ámos Imre ezt irta naplójába, amikor felvették a KUT tagjai közé:

"Én örömmel hallottam, hogy tag lettem, mert igy most már két egyesületbe vagyok besorozva."

Aki nem tartozott sehová, csinált a barátaival egy uj egyesületet, akik ebből is kimaradtak, csináltak egy még ujabbat. A két világháboru között Budapesten végül már 25-nél több egyesület müködött.

Programjuk általában homályos volt. Néha ugyan lazán kitüztek müfajt vagy stiláris célokat, de általában találó Rabinovszky megállapitása 1926-ban a Nyugatban:

"Müvészeink nem csoportosulnak belső, művészi orientációjuk szerint. Nincsen csoportonként közös programjuk. Az éltető eszmeharc hiányzik."

Jól jellemzik ezt az "eszmei bizonytalanságot" Márffy Ödön emlékezései a két talán legkarakteresebb egyesület, a KUT és a Szinyei Társaság viszonyáról:

"Amikor látták egyes művészek, hogy a KUT nem kerülhet a kormány kegyeibe, sokan átpártoltak tőlünk a Szinyeiékhez. Az átpártolók jobban jártak. Hóman miniszter pártolta a Szinyei Társaságot. Oda áramlott a pénz." [8]

1.3. Vásárlóközönség

A Műcsarnok egyeduralma alatt az intézmény tagsága és vásárlóközönsége egyaránt a fővárosi felső körökből tevődött össze. A Képzőművészeti Társulat tudatosan törekedett főuri mecénások megnyerésére, és a hivatalos, teljes állami támogatást élvező, "szalonképes" intézmény tagjai közt megtalálni a királyi család tagjait, hercegeket, a főpapság és a főnemesség számos képviselőjét. A tagság szélesebb rétegeit a földbirtokosok mellett polgári elemek tették ki: ügyvédek, kereskedők, magas rangu hivatalnokok, orvosok, de ezek a társadalmi státuszukra nézve polgári elemek "nem váltak még önálló kulturateremtő tényezővé, hanem illeszkedni akartak, és az arisztokráciához vagy a földesuri réteghez alkalmazkodtak". [9] Javában tartott még a dzsentrivilág.

A hivatalos körök gondoskodtak a Műcsarnokban kiállító akadémikus művészek megélhetéséről. A műtárgyvásárlások több mint a fele központi, intézményi vásárlás volt /ld. 4.1/, és ehhez még nagyszámu dij, kitüntetés, ösztöndij, állami megrendelés is járult.

A 9o-es évektől ujabb szervezetek jelentek meg a szinen, melyek részben modernebb törekvéseket képviseltek. A hivatalos művészek megélhetési forrásai azonban a modernebb művészek elől elzáródtak, igy azok fokozottabban a műkereskedelemre, a polgári mecénaturára voltak utalva.

Már a Nemzeti Szalonban /mely pedig még szintén állami támogatást élvező intézmény volt/ elkezdődött a harc ujabb vásárlóréteget meghóditásáért. Ettől kezdve minden intézmény, szervezet, egyesület fő célul tüzte ki a közönség megnyerését.

Az arisztokrácia fokozatosan elvesztette hagyományos művészettámogató jelentőségét. /Ennek egyik tünete az igen előkelő tagságu müpártoló egylet, a Mübarátok Köre, lassu elhalása - ld. 4.8.1/. A század elején egy gyökeresen uj vásárlóréteg alakult ki. Márffy Ödön igy emlékezett erre:

"Vásárlóim a haladó értelmiség köréből kerültek ki - és ez a közönség meg is maradt mindvégig a pályámon. Orvosok, épitészek, ügyvédek voltak a vásárlóim. Az arisztokrácia elszigetelődött, Nem élt a művészettel. Megvoltak az örökös mütárgyaik, ha véletlenül mégis vettek, akkor legfeljebb a nagybányaikig mentek el. Mi tul modernek voltunk nekik. Az én közönségem más volt, mint a Mücsarnoké. A Mücsarnok a hivatalos művészet fellegvára volt, oda tartozott az a közönség, aki a Horthy korszak feltétlen hive volt, igy az arisztokrácia is. A Mücsarnok mecénásai közül én egyet sem tudtam megnyerni magamnak." [7]

Rabinovszky a lassan-lassan kialakuló uj közönség-réteg összetételét igy irta le: nagyiparosok, szocialista ügyvédek, félpolgári parasztok, zsidó ujságirók, kurtanemes tanárok, "emancipált", "differenciált lelkü" szépasszonyok, diáklányok.

Az I. Világháborut követő nagy mütárgykonjunktura idején uj vásárlóréteg jelenik meg: a "háboru vámszedői", a "konjunktura lovagjai", tőzsdézők, feketézők. Ha nem is ihletett művészetszeretet által vezérelve, de gazdagságuk fitogtatása céljából, jó befektetések érdekében, komoly összegeket áldoztak művészetre.

A két világháboru közti időszakban teljessé vált a "kommersz" és a "művészi" alkotások piacának elkülönülése. A giccskép-kereskedelem virágzott, ügynökök járták az országot, és kifejezetten magas áron, nagy mennyiségben árusitották a tucattermékeket, részletfizetési kedvezményt kinálva. Az elegánsabb

képkereskedések is legfeljebb a mücsarnoki festők müveivel foglalkoztak.

Ezzel szemben ott volt a mügyüjtők kis tábora, de ez kétfelé oszlott: voltak, akik csak a régi bevált mesterek müveit vásárolták, Rippl-Rónaival és a nagybányaiakkal bezárólag. Modern festményekkel csak kis részük foglalkozott. A Fränkel-Szalon 1937. májusi Szőnyi-katalógusában a következő hirt olvashatjuk:

"Nagy társadalmi akció indul meg aziránt, hogy a gazdasági élet vezető vállalatai és személyei a jövőben ne csak elhalt mestereink müveit gyüjtsék, hanem évenként 1-2 modern képet vásárolva, a magyar müvészet legkiválóbb élő tehetségeit részesitsék müpártolásban."

Köves Oszkár, neves mügyüjtő igy emlékezik gyüjteménye létrehozásának körülményeire:

"A válogatás és megszerzés technikai végrehajtását megkönnyitette, hogy a nagyközönség és a mükereskedelem abban az időben nem érdeklődött választott müvészeim iránt. Rippl-Rónai, Ferenczy, Gulácsy, Derkovits, Mednyánszky figurális képei, Nagy István, Márffy, Czóbel, valamint a greshamisták müvészete csak egy kis számu társaság megbecsülését élvezte."

Fränkel József ugyanezt mondta:

"Nem akart senki sem ezekből a képekből olyan nagyon vásárolni. Az a réteg még nem létezett. Volt mindegyik festőnek egy pár gyüjtője, azok vettek egy évben azelőtt egy képet vagy két képet."

Kik voltak ezek a "mügyüjtők"?

Fränkel József: "A gyüjtők száma állandóan szaporodott, és a gyárosok, bankárok, földbirtokosok mellett neves ügyvédek, háztulajdonosok, lateiner elemek is kezdtek vásárolni."

Tamás Henrik: "A képeket abban az időben, de azután is, nagyrészt zsidók vásárolták. Bankigazgatók, nagykereskedők, tőzsdések, gyárosok, szóval olyanok, akik könnyen keresték a pénzt."

Tamás Henrik ezután még hozzáteszi: "Persze a legtöbben nem értettek a képekhez." Ebben azonban nincs semmi rendkivüli. A képekhez általában kevesen értenek, különösen a modernekhez, és a gyüjtőt legtöbbször meg kell nyerni a mügyüjtésnek. Ezt a "munkát" már az I. Világháboru előtt megkezdte Ernst Lajos a Nemzeti Szalonban, majd az Ernst Muzeumban, Rózsa Miklós a Müvészházban, továbbá a Fränkel-dinasztia megalapitója, Fränkel Ernő. A világháboru után jelentős Tamás Henrik /Tamás Galéria/, Fränkel József /Fränkel Szalon/ és két "civil", Petrovics Elek /a Szépmüvészeti Muzeum igazgatója/ és Fruchter Lajos mügyüjtő szerepe. A modern magyar müvészetnek voltak más apostolai is /irók, mütörténészek, kritikusok/, de a konkrét vásárlóközönség megszervezése jórészt ennek a néhány embernek köszönhető. A hivatásosokról később részletesen irok, de nem lenne teljes a kép, ha Petrovics és Fruchter müködéséről nem esne szó.

Petrovics Elek csak annyiban "civil", hogy a mütárgyak adásvételéhez nem füződött anyagi érdeke. Már a Szépmüvészeti Muzeumba kerülése előtt ismert volt, hogy mint jóizlésü müértő, és később, mint a muzeum élén álló "nagyhatalom", továbbra is igen aktiv tevékenységet folytatott a kortárs müvészek érdekében. Bajor Gizivel rendszeresen járta a mütermeiket, és akiket megkedveltek, "azoknak estélyeket rendeztek, s házhoz szállitották a vevőket". /Gadányiné/ "Segitette a gyüjtőket az anyag összeválogatásában, gyüjtéseik irányitásában, és igen sokan az ő ajánlatára vásárolták meg gyakran képeiket." /Wertheimer Adolf, mügyüjtő/
Amennyire a Muzeum lehetőségei engedték, maga is vásárolt.

Márffy Ödön: "Kiállitásainkon /KUT/ vásárolt, de csak az utolsó napon, Zárás előtt néhány órával vett, hogy ne kelljen kitennie a képre: A Szépmüvészeti Muzeum megvette. Félt a támadásoktól. Azt akarta ilyen formában elkerülni."

Egyik legjobb barátja Weiss Fülöp, a Magyar Kereskedelmi Bank

elnöke volt. Ő mindent megvásárolt, amit Petrovics ajánlott, és irásban meghagyta, hogy teljes gyüjteményét halála után a Szépmüvészeti Muzeumra hagyja. Rajta kivül Petrovics számos más gyüjtőtől is "szerzett" adományokat a Muzeum számára.

Fruchter Lajos /1882-1953/ az Angol Elemi Biztositó igazgatója, a Gresham-kör mügyüjtő tagja. Kezdetben régi magyarokat és különösen Rippl-Rónait gyüjtött, majd 193o táján gyüjteményét modernekre cserélte fel.

A modern müvészet lelkes szószólója volt. A Fränkel-Szalon 1937. októberi Szőnyi-katalógusában Kállai Ernő két és fél oldalas beszélgetést közöl vele:

"Fruchter Lajos, az uj magyar müvészet kitünő izlésü gyüjtője nemrégiben Párizsban járt. Hazatérte után szükebb baráti körben elbeszélgetve sok érdekes dolgot mondott arról, amit a világ müvészeti fővárosában látott..." A riportban a legmodernebb franciákról volt szó

Tigris utcai villája vasárnap délelőtt "nyitott ház" volt, és a társasági élet gócpontjává vált. Számos gyüjtővel /például Köves Oszkárral/ ő szerettette meg a mügyüjtést és a modern müvészetet. Köves igy emlékezik rá: "lehetetlen volt nem szeretni", ő volt a "korszerü müvészet lelkes és értő propagátora". Bernáth és Derkovits voltak a kedvencei, és mindketten igen sokat köszönhetnek az ő támogatásának. /ld. müvészmenedsselés 4.6/

Fränkel József először nála látta a Gresham-kör tagjainak a munkáit, és Fruchter beszélte rá, hogy a Fränkel-Szalonból modern kiállitóhelyiséget létesitsen. Utána is óriási szerepe van a Szalon müködésében, rendszeresen vevőket toboroz, más szivességeket tesz. /ld. 5.1.9/

Nem csak a Gresham illetve a Fränkel-Szalon müvészeit támogatta. Ámos Imre igy irt róla 1935-ben:

"Rám Artinger Imre hivta fel a figyelmét első kollektivem alkalmával, s igen nehezen akart eljönni megnézni, mivel félt, hogy nem talál semmi érdemlegeset. Ellenkező véleményét később azzal a kijelentéssel adta tudtomra, hogy sajnálja, hogy nem előbb jött, mert akkor még inkább segitségemre lett volna. Akkor egy néhány vásárlást az ő jóakaratának köszönhettem. Most látni akarta az azóta festett képeimet. Igen elégedetten ment el tőlem, hóna alatt egy vászonnal... Feleségem képeit félve kezdte átlapozni. Benne is élt az emberek nőkkel szemben táplált gyanuja, hogy közepes tehetséget, vagy egészen gyönge dilettánst ismer meg, s akkor nehéz lesz már néhány kinos szót kinyögni. Meg volt lepve, és miután átnézte a dolgokat, megigérte, hogy kiállitást fog létrehozni azokból, és meggyőzni igyekszik a felületesen véleményt hangoztató festőket arról, hogy nem áll befolyásom alatt, mint mondják, hanem egy hozzám hasonló felfogásu, önálló müvészt ismert meg benne..." [1]

2. A MÜKERESKEDELEM HELYZETE ÉS SZINVONALA A KORSZAKBAN

1928-ban nagyszabásu Irodalmi és Müvészeti Kongresszust rendeztek, melyen a résztvevő müvészek áttekintették a müvészeti élet minden alapvető kérdését. A kongresszus hatására 1931-ben megalakult a Magyar Képzőművészek Országos Szövetsége, és ez 1934-ben ujabb értekezletet hivott össze, mely részletes memorandumban foglalta össze az 1928-ban felvetett szempontokat. A memorandum 1935-ben nyomtatásban is megjelent a következő cimen: "A Magyar Képzőművészek Memoranduma a képzőművészek müvészi, szociális és gazdasági proglémáinak megoldása tárgyában 1934-35". A memorandum igy fogalmazza meg a magyar mükereskedelem szinvonalát:

"Fokozott figyelmet kell forditani a mükereskedelemre, mely köztudomásu, nem áll egyáltalán a mükereskedelmi hivatás magaslatán, éppen ezért a szó valódi értelmében véve Magyarországon mükereskedelem nincs is.

Minden más, kép és különböző mütárgyak eladásával foglalkozó akciók legnagyobb részt alkalmi, üzleti próbálkozások, melyek ugy itthon, mint külföldön a kulturmisszió köpenyégébe burkolt könnyü kenyérkereseti lehetőségnek vélt üzérkedések tulajdonképpen... /Ennek iskolapéldája a Müvészotthon katalógusa és müködése - ld. 5.2.18/

A képhamisitástól a legsilányabb dilettáns termékekig minden a müvészet diszes köntösébe burkoltan megtalálható a mükereskedelem selejtes dugárui között, amelyet képzettség, hozzáértés nélküli ügynöki had /börtön és fegyházviseltek is/ kiméletlenül és felelősségérzet nélkül zudit a jóhiszemü müvásárló közönségre."
/kiemelések az eredeti szövegben is ugyanigy/

A mükereskedelem problémája "valóságos tengeri kigyóvá nőtt. A hatóságok és müvészeti intézmények állandóan foglalkoztak vele, anélkül, hogy el tudták volna intézni." /Bende János/ Nagyszámu javaslat született, ezek azonban nem voltak keresztülvihetőek, mert a kigondolók jószándéku, de a kérdés gyakorlati részét nemigen ismerő emberek voltak.

A Memorandum egyértelmüen megfogalmazta a helyzetet: "a szó

valódi értelmében véve Magyarországon mükereskedelem nincs is". Más források szinte szó szerint ugyanezt állitják. Fränkel József: "Magyar mükereskedelem valójában soha nem létezett."[7] Tamás Henrik: "Egész mükereskedelmünk tevékenysége ugyszólván giccsképek eladásából állt."[8] Bende János: "Valódi, nagystilü nagy értékekkel foglalkozó mükereskedelem nálunk nem igen volt, s ezért muzeumaink, képtáraink és magángyüjtőink nagyobbára külföldi mükereskedőktől vásárolták a nagyértékü képeket."[9]

Rabinovszky Máriusz igy foglalta össze a helyzetet a Nyugatban, 1926-ban:

"Fejlett mükereskedelmünk nincs, de nem is volt. Céltudatosan, okosan szervezve csak a giccskereskedelem dolgozik: a furulyaszó mellett legelésző ökrök, az aranyhalas pipacs-csendéletek, a hegedülő cigánypurdék festészetének megvan a jólszervezett, pontosan mozgó, határozott szabványok szerint müködő piaca. Egyébként mükereskedőinknek nincs koncepciójuk, inkább csak véletlenszerüen kapnak fel itt-ott egy-egy müvészt, teljesen alávetik magukat a közönségük szeszélyének, ahelyett, hogy értő közönséget igyekeznének maguknak nevelni."[10]

A képlet látszólag világos: mükereskedelem nincs, kommersz képkereskedelem van és virágzik. Sarkitva valóban ez volt a helyzet - siralmas -, a müvészeti piacra kerülő képek 9o %-a /vagy még annál is több/ értéktelen mázolmány volt.[11] Azonban, ha korlátozottan is, létezett "mü"-kereskedelem, léteztek igényes vevők, kialakultak mügyüjtemények. Valamilyen csatornákon gazdára találtak a 19. századi hires magyar festők müvei, és valamiből megéltek a 2o. század szinvonalas magyar müvészei is, közülük néhányan nem is rosszul. Még az "éhező müvész" prototipusaként elkönyvelt Derkovits is számot képet adott el, és csak rajta mulott, hogy nem többet. /ld. müvészmenedzselés 4.6/

A legnagyobb nehézséget az jelenti a magyar mükereskedelem vizsgálatánál, hogy nehéz meghatározni, mit is számitsunk

mükereskedelemnek. Céltudatos, szervezett, kialakult szabványok és hagyományok szerint müködő mükereskedelmi formák az ország elmaradottsága és a tárgyalt korszak folyamatos megrázkódtatásainak köszönhetően /ld. 1.1/ nem léteztek. Hiába keressük a klasszikus mükereskedelem alappillérét, a mükereskedő magánvállalkozót, vagy a patriarchális kisvállalatot, ilyeneket csak elvétve találunk. Egyáltalán: hiába keresünk bármit is szisztematikusan, csak töredékekre, egy-egy kivételes egyedi esetre bukkanunk. Ezek az esetek is jórészt olyanok, mint maga az ország: csonkák, kisstilüek, ellentmondásosak. Még a legjobbakról is csak azt mondhatjuk, hogy komoly tehetségek eredeti ötleteinek kudarcba fulladt vagy eltorzult megvalósulásai.

"Olyan mükereskedők, akik müvészettörténeti jelentőségü, muzeális értékü müvekkel foglalkoztak, vagy pedig egyes nagy müvészegyéniségek, sőt egész müvészeti stilusok fejlődésére hatással voltak, nálunk nemigen akadtak." /Bende János/ [1]

Reálisan azonban másra nem is számithattunk. Az lett volna a meglepetés, ha kiderül, hogy a Váci utcában vagy a Mária Valéria utcában Tiziano képek voltak kaphatóak, és az Ernst Muzeum árveréseire idecsődült Európa mükereskedő-krémje, hogy a szerencsések milliós összegekért elcsiphessenek egy-egy Szőny it vagy Paál Lászlót.

Ám, ismétlem, igényes, tehetős gyüjtők voltak vagy lettek. Jó magyar festő is akadt szép számmal, igy a mütárgyak bizonyos csatornákon elkerülhetetlenül áramlottak. A következő két fejezetben ezeket a csatornákat ismertetem, külön hangsullyal a korlátozottan, de létező, hivatásos, szakértői mükereskedelmen.

3. A HIVATÁSOS MÜKERESKEDELEM SZEREPE /"KAPITALISTA" JELLEGÜ SZINVONALAS VÁLLALKOZÁSOK/

A fejlett mükereskedelemmel rendelkező országokban - pl. Franciaországban, Angliában, az Egyesült Államokban - a mükereskedelem főként magánmükereskedőkön és árverési csarnokokon keresztül zajlik. Bár a magánmükereskedők egy része üzlethelyiség nélküli, csak mütárgyközvetitéssel vagy művészmenedzseléssel foglalkozó vállalkozó, a jellemző mégis a személyes tulajdonban lévő művészeti galéria. Tulajdonosa, a mükereskedő-szakember teremti meg a galéria profilját, művészi hitelét, klienturáját, légkörét, ugyanakkor a galéria adja meg a mükereskedő sulyát - olyan kölcsönösség ez, ami csak kis egységekben müködőképes, ezért nem képzelhető el egy személytelen, arctalan galéria-láncolat-konszern, mint ami például a benzinkutaknál általános. Még a több fióküzlettel rendelkező nagy cégek is patriarchális alapon szerveződnek és a tulajdonos nevét viselik.

Az árverési csarnokoknál létrejöttek mammutvállalatok - Sotheby, Christie, Hotel Druout -, melyek uralják a piacot, de kisebb értékü mütárgyakkal számos magán árverési csarnok foglalkozik. /Ez a koncentrációs folyamat Magyarországon hasonlóan alakult: az Ernst Muzeum két világháboru közti monopóliumával még a hivatalos, állami Árverési Csarnok sem vehette fel a versenyt./

Még egy fontos tanulság vonható le a fejlett mükereskedelemből: az igazán "menő" vállalkozások "művészi" tárgyakkal foglalkoznak és nem giccsel. Nem azért, mert jóizlésü tulajdonosaik vannak, akik megvetik a kommerszet és a giccset, hanem mert a remekmüvek összehasonlithatatlanul magasabb árat érnek el, mint az édeskés tucattermékek. /Magyarországon ezzel szemben gyakorlatilag mindmáig ugyanabba az árkategóriába tartozik mondjuk egy 19. századi osztrák "Kisfiu portréja", mint Bálint Endre olajfestménye./

A magyar külkereskedelemből alapvetően hiányoztak a tőkeerős, szinvonalas magánvállalkozások. A következő fejezetben részletesen bemutatom azokat a csatornákat, amelyeken - ezek hiányában - a mütárgyak a vevő és az eladó között vándoroltak, de hozzá kell tenni, hogy ezeknek a "mütárgyaknak" igen csekély százaléka volt valóban müvészi igénnyel készült alkotás.

Az áldatlan helyzet Magyarország elmaradottságával, szakadatlan gazdasági, politikai, müvészetpolitikai megrázkódtatásaival magyarázható. Hogy mennyire igy van ez, azt bizonyitja, hogy hazánkban a század elején elindult a mükereskedelem természetes fejlődése, és kezdeményezésekben később sem volt hiány.

19o3-ban a tekintélyes Könyves Kálmán cég megnyitotta az első modern magyar képszalont, és a vállalkozás sikerét bizonyitja, hogy 19o6-ban a szalont komoly ráforditással átépitették és kibővitették.

19o4-ben az Eggenberger könyvkiadó is mükereskedést nyit, és ekkor már az Egyházy és Társa cégnek is van már képszalonja.

19o6-ban az üzleti élet fellenditésére állami támogatással megnyilik az Uránia Mükereskedés.

19o9-től müködik a Művészház, mely ugyan egyesületi alapon szerveződik, de kimondottan a modern müvészet menedzselését tüzte ki célul.

191o-ben a Szent-György-Czéh beinditja müvészeti aukció-sorozatát, és ekkor már müködik első jelentős magánmükereskedőnk, Fränkel Ernő, sőt van már egy nemzetközi rangu gyüjtő-mükereskedőnk is: Nemes Marcell. Létrejött már az első szerződéses müvészmenedzselési viszony a Singer és Wolfner kiadó és Mednyánszky László között.

1912-ben végül megnyitotta kapuit az első igazán nagyvonalu vállalkozás, mely minden tekintetben állja a külföldi mükereskedésekkel való összehasonlitást: az Ernst Muzeum.

1914-ben kitört az I. Világháboru, és a további helyzetre jellemző, hogy első nagyszabásu vállalkozásunk egyben az utolsó is. /És ez is csődbe jutott 1937-ben./

A két világháboru között a konszolidációval és a mütárgykonjunkturával ujra megélénkült a vállalkozó kedv. Emliteni szokták az Alkotást, a Belvedere-t, a Helikon-t, a Mentort mint uj tipusu galériákat, de sajnos egyikük sem tudta megvetni a lábát, és három éven belül mindegyik megszünt.

Mindössze két komolyabb vállalkozás jött létre ebben az időszakban: a Tamás Galéria és a Fränkel-Szalon. Ezzel számottevő mükereskedői intézményeinket át is tekintettük. Esetleg meg lehet még emliteni Porkay Mártont, aki nemzetközi üzleteket is bonyolitott, de jelentőségében messze elmaradt Nemes Marcelltől.

Az 5.1 részben "nagyok" cimszó alatt részletesen tárgyalom azokat a vállalatokat, amelyek elég hosszu és számottevő mükereskedői tevékenységet végeztek ahhoz, hogy müködésük általában is tanulságokkal szolgálhasson. Itt néhány általános szempontból foglalom őket össze.

Indulás

A "nagyok" csoportba tartozó vállalatoknál közös, hogy önfenntartóak voltak. Kivétel a Singer és Wolfner, mely a kiadói tevékenységéből prosperált, és a mükereskedelmi tevékenysége jelentéktelen passzió volt csupán a vállalat szempontjából. Részben a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon is különleges helyzetben volt, hiszen saját bevételeik mellett állami támogatásban is részesültek.

A Mücsarnok, a Nemzeti Szalon, a Müvészház és a Szent-György--Czéh egyesületi alapon szerveződött, bevételeik tekintélyes hányadát a tagdijakból kivánták előteremteni. A Könyves Kálmán cég már valóban kapitalista vállalkozás. A mükereskedelemnél fejlettebb könyvkiadás, könyvterjesztés tapasztalatait, eredményeit felhasználva állt át fokozatosan mükereskedelmi vonalra, de mükiadói /reprodukciók, nyomatok terjesztése/ tevékenységével sohasem hagyott fel.

Magánerős vállalkozás csak az Ernst Muzeum, a Tamás Galéria és a Fränkel-Szalon volt, érdemes ezek indulását alaposabban megvizsgálni.

Létrehozóik, Ernst Lajos, Tamás Henrik és Fränkel József egyaránt gazdag zsidó családból származnak. /Fränkel apja, Fränkel Ernő "csak" mükereskedő volt, de a családban itt is voltak gyárosok, nagykereskedők./

Fränkel József apja vállalkozását örökölte, és igy viszonylag egyszerübb volt a helyzete. Ernst és Tamás jelentős mügyüjteménnyel rendelkeztek, és már ismert "amatőrjei" voltak a szakmának, amikor hivatásos mükereskedők lettek. Fränkel még apja oldalán bekapcsolódott a mükereskedelembe, és már édesapja életében önálló üzleteket bonyolitott. Tegyük hozzá, hogy Fränkel Ernő nem csak egy mükereskedő volt a sok közül, hanem a korszak talán legtehetségesebb, jó értelemben vett képügynöke, aki önálló üzlethelyiséget is fenntartott, igy fia a legjobb képzésre és ismeretségekre tett szert mellette.

Tamás Henrik sem volt rosszabb helyzetben, hiszen 25 éven keresztül a Singer és Wolfner cég alkalmazottja, végül a cég vezetőjének, Wolfner Józsefnek a tulajdonképpeni jobbkeze, igazgatói rangban. Ő intézte a vállalat müvészeti ügyeit, és Lyka Károllyal együtt ő volt Wolfner müvészeti tanácsadója. Miután kivált a cégtől, hivatásos müvészmenedzser lett, Rudnay

müveiből hazai és külföldi kiállitásokat rendezett. Ezután mükiadói tevékenységgel kellő anyagi alapot teremtett egy önálló galéria megnyitásához.

Ernst Lajos indult talán a legjobb alapokkal. Hármójuk közül ő volt a leggazdagabb, és gyüjtőszenvedélye révén már a századfordulóra országos hirü gyüjteménye volt a magyarság multjával kapcsolatos ereklyékből, mütárgyakból. Amikor a Nemzeti Szalon válságba jut, őt tartják alkalmasnak az erők összefogására, és ügyvezető igazgatónak választják. lo éven át viseli ezt a tisztséget, felvirágoztatja a Szalont, miközben tudatosan törekedett a kortárs, modern müvészet ápolására. Ennek következtében ki is furják a Szalonból, de ekkor már elég erősnek érzi magát egy önálló intézmény megteremtésére.

Az intézmény elfogadtatása, propagandája

A Mücsarnoknak és a Nemzeti Szalonnak nem volt gondja hirnevének megteremtésével és a propagandával. Kezdetben abszolut monopolhelyzetben voltak, később is élvezték a hivatalos állami támogatás minden közvetlen és közvetett előnyét.

A Művészház tulajdonképpen ugyanennek a státusznak a megszerzésére tört, tagjai közé megnyerte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnökét, más közéleti férfiakat, arisztokratákat, és nem utolsó sorban vezető művészeket. Nem elképzelhetetlen, hogy ha nem követnek el alapvető hibákat, a Művészház lett volna a harmadik hivatalos müintézet.

A Könyves Kálmán cég már elismert, országos mükiadó vállalat a mükereskedés beinditásakor, emellett igazgatóságának tagja volt a hires Révai testvérek egyike, ami tovább növelte a cég hitelét.

A Szent-György-Céh egyrészt egyedülálló tevékenységet végzett - gyüjtőmenedzselés és aukciórendezés -, másrészt szinvonalas folyóiratot is kiadott saját népszerüsitésére. /Önálló folyóirata, kiadványai voltak még a Mücsarnoknak, a Könyves Kálmánnak, és a Müvészháznak is./

A három magánvállalkozás megoldásai a legkülönlegesebbek. Ernst Lajos galériáját Muzeumnak nevezte el, mivel egy részében hires gyüjteményéből csinált állandó kiállitást. Ezen kivül müvészeti vezetőnek megnyerte a tekintélyes Lázár Bélát, aki minden kiállitáshoz terjedelmes, szépkiállitásu katalógust szerkesztett. Később beinditottak egy müvészeti kiadvány-sorozatot és egy reprezentativ szaktekintélyek által tartott előadássorozatot.

Tamás Henrik a galéria müvészi menedzselésére Rózsa Miklóst kérte fel, aki egy népes "Modern Kiállitásszervező Bizottságot" alapitott, melyben gyüjtők, esztéták, müvészek, kritikusok szerepeltek. A névsort minden katalóguson gondosan feltüntették, és a kiállitások az első időszakban az MKB és a Tamás Galéria közös "zászlaja" alatt futottak. Amikor Tamás Henrik szakitott az MKB-vel, a Galéria már fogalom volt.

A Fränkel-Szalon megnyitásakor a Fränkel-név már jólcsengő márka volt a két Fränkel jóvoltából, mégis, kezdetben a kiállitóhelyiséget Szépmüvészeti Kiállitásoknak hivták, ami nem volt véletlen. A koncepciót jól tükrözi az első kiállitás katalógusának cimlapja:

"Szépmüvészeti Kiállitások Magyar Mesterek Müveiből"

Ezután 2o válogatott müvész neve következik Aba-Nováktól Vaszaryig, majd:

"Felsorolt müvészek, kik jelen helyiségben rendezik a jövőben kiállitásaikat, és együttesen szerepelnek külföldön, kegyeletük és tiszteletük jeléül rendezték ezen kiállitást Rippl-Rónai József emlékezetére."

Erre nem lehetett nem odafigyelni! /Rippl-Rónai talán a legnépszerübb modern festő volt./ A bizonyos mértékben változó művészlistát a kezdeti időszakban a fejlécben mindig feltüntették.

Művészeti profil, kiállitáspolitika

A "nagyok" közül a Mücsarnok, a Nemzeti Szalon, a Könyves Kálmán, a Szent-György-Czéh teljesen vegyes anyaggal foglalkozott. Az ideológia az volt, hogy "nem a művészeti irányzat, hanem kizárólag a kvalitás számit". Igy az egyértelmü giccstől a valóban legmodernebb törekvésekig minden megfért egymás mellett. A Szent-György-Czéh forgalmában dominéltak az iparmüvészeti tárgyak, de általános volt, hogy egy-egy kiállitás kapcsán mindegyik vállalat, még a legprogresszivebb Tamás Galéria is, szivesen mutatott be iparmüvészeti anyagot, mely garantáltan jó üzlet volt.

A Müvészház főként kortárs művészetre szakosodott, de ezen belül nem törekedett egységre az "egyedül a művészeti kvalitás fontos" jelszó alatt.

Az Ernst Muzeum kiállitáspolitikájában a főszerepet a Szinyei Társaság játszotta, de rendeztek nagy retrospektiv tárlatokat régi mesterek müveiből is, és Ernst Lajos alkalomadtán egészen modern művészeket is meghivott /ha nem talált jobbat/. Nagyjából ez is vegyes, biztosra-menő anyag, mégis az eddig felsorolt intézmények között az Ernst-Muzeum jelentette a legegyenletesebb minőséget, itt kiállitani már önmagában is jelentett némi rangot. Aukcióinak anyaga azonban jóval gyengébb, vegyes anyag volt, különösen a későbbi időszakban.

A Fränkel-Szalon művészgárdája tehetséges, de "megbizható" művészekből tevődött össze. Részben a nagy öregekre /nagybányai-ak/, részben a Gresham-körre alapozódott a kiállitáspolitika.

Nagy érdeme a Szalonnak, hogy kitüzött irányvonalából nem nagyon engedett, és a kiállitások egyenletes, magas szinvonalat jelentettek, bár nem mindig okoztak ujdonságaikkal felhördülést.

Legprogresszivebbnek a Tamás Galéria kiállitáspolitikáját tartom. A 155 kiállitást és a kiállitó müvészek névsorát végignézve jószerivel az a benyomásunk támad, hogy azok tökéletesen tükrözik a korszak szinvonalas müvészetét. Mindenki ott van, aki számit. Külön érdeme a Galériának, hogy merészen vállalkozott fiatalok bemutatására is /ami részben annak köszönhető, hogy Tamás egyáltalán nem törekedett az eladásokból jelentős bevételhez jutni/, és Tamás Henrik hozta a legkevesebb kompromisszumot. Az ő kiállitáspolitikájában érvényesültek legkevésbé "külső" szempontok.

/Nem a Tamás Galéria volt azonban a korszak legradikálisabb intézménye. A rövidéletü kiállitóhelyiségek közül a Belvedere, a Mentor és a Ma-csoport modernebbek voltak, és szinvonalat jelentett még a két Alkotás és a Helikon is./

Gazdasági háttér

A régi képek drágábbak voltak, és jobban keltek el, mint a kortárs müvészek alkotásai, és kommersz képet mindig jobban lehetett eladni, mint szinvonalas alkotást. Ezeket a közhelyszerü alapigazságokat és az előző részt figyelembe véve már felállitható egy nyereségességi rangsor a "szinvonalas" vállalkozások között. Hangsulyozandó azonban, hogy még a vegyes anyagot forgalmazó intézmények sem voltak önfenntartóak kizárólag az eladásokból származó járulékokból, illetve az ennél gyakrab többet kitevő belépődijak, katalógusok, terembérek bevételéből. Jövedelmüket különböző módokon ki kellett pótolniuk. A Mücsarnok, és a Nemzeti Szalon tagsági dijakból

és állami támogatásokból. A Müvészház szintén számitott a tagsági dijakra, de ezen kivül - a Fészek Klubhoz hasonlóan - a klubjában folyó hazárdjátékok /főleg kártyajátékok/ bevételeiből kivánt a felszinen maradni - sikertelenül.

A Könyves Kálmán cég fő keresetét a részletre árult reprodukciók és müvészi nyomatok jelentették.

Az Ernst Muzeum fő bevételi forrása az aukció-rendezés volt, hasonlóan a Szent-György-Czéhhez, melyet azonban az előbbi kiszoritott a piacról.

Tamás Henrik mükiadói tevékenységével /müvészi reprodukciók, albumok, karácsonyi lapok/ és keretezőüzemével tartotta fenn a galériát.

Egyedül Fränkel József próbált tisztán a mükereskedelemből megélni. Mai értelemben véve is modern müködésü galériája mellett /melyhez lekötött müvészek is tartoztak/ foglalkozott képközvetitéssel, régi mesterek müveivel, sőt sokszorositott grafikával is, és még igy is hamar - 6 év alatt - csődbe jutott. Ráadásul müvészgárdája szinvonalas, de nem különösebben modern, hivatalosan is elismert festőkből állt, klienturájába pedig a pénzarisztokrácia kiemelkedő tagjai tartoztak.

Összefoglalás

Ha az eddigieket kiegészitjük még Nemes Marcell, egyetlen nemzetközi szintü mükereskedőnk tevékenységével, aki külföldre költözése után jutott fel a csucsra /majd ment csődbe/, összegzésül megállapitható, hogy szinvonalas, de még csak kicsit-is szinvonalas vállalkozásba kezdeni Magyarországon kockázatos dolog volt, és menetrendszerüen csődhöz vezetett.

A legnagyobb, legéletképesebb intézmények közül is csak a Tamás Galéria /és természetesen a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon/ nem ment tönkre, pedig ezek megalapozott, szakemberek által vezetett cégek voltak; a kisebb kezdeményezések pedig ritkán élték meg az első éves jubileumukat.

Szakértői mükereskedelem hiányában a mütárgyértékesitésnek számos módja alakult ki, vagy kapott az indokoltnál nagyobb szerepet. Ezeket a következő fejezetben ismertetem.

4. A MÜTÁRGYAK ÉRTÉKESITÉSÉNEK EGYÉB CSATORNÁI

4.1. Állami /hivatali, közületi/ mecénatura

Az állami, közületi mecénatura csak közvetve kapcsolódik a mükereskedelemhez, azáltal, hogy egyrészt számottevő forgalmat jelentett néhány intézménynek, másrészt viszont szelleme alapvetően szembenállt a piacorientált, egyéni vállalkozáson alapuló modern mükereskedelemmel, és végül is a fejlődés gátját jelentette. A Magyar Müvészet 189o-1919 cimü kézikönyv igy fogalmazza meg ezt a bonyolult viszonyt:

"A századforduló és századelő müvészeti életének ugyszólván minden területén megfigyelhető még a kapitalizmus előtti és a már kapitalista viszonyokból fakadó szervezési formáknak bonyolult szövevénye és a lassu átrétegeződési folyamat. Megmutatkozott ez a müpártolásban is. Érvényben volt még a központositott, állami mecénatura, amelynek szervezeti és elvi alapjai még az eötvösi müvelődéspolitika idején alakultak ki, de ugyanakkor jelentkeztek már azok a formák is, amelyek lényegében a kapitalista szabadversenyen alapultak, illetve jellegzetesen polgári mecénaturának minősithetők."[4]/kiemelés tőlem/

A kiállitásokon rendszeresen vásárolt az állam /Kultuszminisztérium/, a király /az I. Világháboruig/, a Főváros /Székesfőváros Képzőmüvészeti Bizottsága[7]/, a Fővárosi Képtár, a Szépmüvészeti Muzeum, a megyék, a vidéki városok, intézmények, testületek és vállalatok.

A vásárlások nagyságrendjére jellemző, hogy a Mücsarnok tárlatain általános volt, hogy a közületi vásárlások meghaladták a magánvásárlásokat[8], a Főváros pedig 188o-1927 között 166o-nál több müvet vett meg.[9]

Állami vásárlások nemcsak a hivatalos tárlatokon történtek. Tamás Henrik irja:

"Az én és egyes gyüjtők vásárlásaitól eltekintve csak nagy

ritkán történt vásárlás a kiállitásoko , azonban a Fővárosi Muzeum elég gyakran, a Szépmüvészeti Muzeum ritkábban vásárolt. Magánosok a legritkább esetben vásároltak..." /Az 1941-es Borsos kiállitásról pedig Borsos leirja, hogy a Minisztérium is vett tőle./

Hasonlóan az Ernst Muzeumban és más kiállitási helyiségekben is történtek hivatalos vásárlások.

4.2. Kiállitások /"egyesületi" mükereskedelem/

A század első felében a kiállitásoknak jóval nagyobb kereskedelmi szerepük volt, mint manapság. Bár jelenleg is minden kiállitás anyaga hivatalból be van árazva, mégis a legritkább esetben történik a kiállitásokon eladás, hiszen nincs is, aki intézné azokat, aki érdekelt lenne bennük, és nincsenek kialakult közvetitési tarifák, stb.

A Felszabadulás előtt, ezzel szemben, a kiállitások rendezésének egyik alapvető, be is vallott célja az volt, hogy lehetőség szerint a kiállitott müvek közül minél több gazdára találjon. Megbizott mütáros igyekezett ezt minden módon elősegiteni. Ha létrejött egy eladás, kis cédulával jelölték meg a müvet a kiállitás bezárásáig, azt ugyanis meg kellett várnia a vevőnek, bár kivételesen ellenkező esetek is előfordultak. Lyka Károly például ezt irja az 19o6-os Rippl-Rónai kiállitásról:

"Megéltem azt a csodát is, hogy a Könyves Kálmán mükereskedésben kiállitott képeit már az első napon szétkapkodta a közönség. Barátunkat azonban ez a nagy fogyasztás nem hozta zavarba: másnap reggel már az eladott képek helyét buzgón teleaggatta otthonról hozott ujabb képek, rajzok seregével. Ilyen dolgokban nagy volt a leleményessége."

Ez az eset azonban nem volt általános, és jórészt annak tudható be, hogy a kiállitás egyike volt a cég első egyszemélyes

tárlatainak. Addig ugynevezett "állandó kiállitásokat" rendeztek, melyek vegyes anyaga az eladásokkal párhuzamosan folyamatosan cserélődött. Az állandó kiállitások később is gyakoriak voltak.

A kiállitásokon való képeladás a korszak első felében döntő szerepet játszott a mükereskedelemben. A Nemzeti Szalon Almanachjában 1912-ben ezt irták:

"A művészeti vásár általában három helyen és módon megy végbe: a nyilvános, nagy tárlatokon, mükereskedőknél és az atelierben." 1.

A képkereskedések alacsony szinvonalu tucattermékeket árusitottak, és nem számitottak komoly helynek, igy nem voltak alkalmasak arra, hogy a korszak nagyszámu, akadémiát végzett s a Mücsarnok-beli bemutatkozással bizonyos tekintélyt szerzett művészének méltó körülményeket biztositsanak a vásárló közönség elé kerülésre. Erre csak a művészeti egyesületek által rendezett rangos tárlatok adtak módot.

A Magyar Művészet 189o-1919 c. kézikönyv igy foglalja össze a helyzetet:

"A mükereskedelem azonban a századfordulón lényegében továbbra is a kiállitásokat rendező művészeti egyesületek kezében maradt, ők játszották a művész és a vásárló között a transzmissziós szerepet."

Mivel gyakorlatilag az egész tárgyalt korszakban hiányzott a szinvonalas magánmükereskedés /a képkereskedések a továbbiakban is csak a nagy hasznot hozó giccsüzlettel foglalkoztak/, a kiállitást rendező művészeti egyesületek szerepe végig igen jelentős, és már-már érthetetlenül magas számuk éppen azzal magyarázható, hogy jobb hiján ők töltöttek be egy olyan szerepkört, mely a művészeti életben döntő fontosságu: a művészmenedzselést.

Magyarországon tehát a mükereskedelemnek egy szokatlan /nem tul hatékony/ fajtája alakult ki: a müvészeti egyesületek által, kiállitások keretében lebonyolitott "egyesületi" mükereskedelem. /Részletesen ezt a két legnagyobb egyesület, a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon kapcsán jellemzem. - ld. 5.1.1/

Ez a kialakult forma közel sem volt optimális, és jórészt a kényszer és a szükség szülte. A kiállitások rendezésénél koncepciótlanul keveredtek az árusitási és müvészi szempontok. Kosztolányi-Kann Gyula festő a következőket nyilatkozta a Müvészház megnyitásakor:

"Ha az uj kiállitási helyiségekben csak olyan kiállitásokat rendezne /a Müvészház/, mint a többi müvészegyesületek, nem volna létjoga. A vásári kiállitásokból éppen elég van, unja már őket minden jóizlésü ember. Itt elsősorban intim jellegü és feltétlen müvészi szinvonalon álló kiállitásokat szabadna csak bemutatni."

Rabinovszky Máriusz igy fogalmazott 1926-ban a Nyugatban:

"Mükereskedelmünk sulytalan, kiállitási üzemünk általában csak ötletszerüen vagy presztizs szempontok által vezérelten dolgozik..... A kiállitások és a mükereskedelem ügyét ma biztos szempontok nem irányitják. A nem nagyon magasröptü hatalmi vagy anyagi szempontok döntenek. Itt tehát nem az elvek között folyik a harc: ugy értem az üzleti elvek között, mert hát a kiállitások és a kereskedelem ügye mindenképpen üzlet. De nálunk ma különösen koncepciótlan üzlet. És ez müvésznek, közönségnek egyaránt kárára van."

A helyzet fonákságával tulajdonképpen tisztában volt mindenki, s már a századfordulón sokakat foglalkoztatott a mükereskedelem hiánya, a müvészeti piac fellenditésének vágya. 1898-ban a Mücsarnok c. lapban már leirják, hogy a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon tárlatai nem pótolhatják a kereskedelmi vállalkozás nyujtotta lehetőségeket, "mert csak boltban lesz vásár, a belső város valamelyes népes utcájában levő nyilvános boltban ..."

Történtek is kezdeményezések /ld. 3. fejezet/, és feltételezhető, hogy ha az 1914-19 közti események nem zilálták volna teljesen szét az országot, kialakult volna egy egészségesebb mükereskedelmi élet.

Szegény ember vizzel főz: a művészek más módokat kerestek, hogy több kiállitási és eladási lehetőséghez jussanak. Kiállitásokat kezdtek szervezni, ahol csak tudtak. Legelőször a mütermükben:

"Egyre gyakoribbak lettek a müteremkiállitások, amelyek benépesitésére mozgósitották /a művészek/ barátaikat, ösmerőseiket s ezek ösmerőseit. Valami mégis csöppent, de ilyesmit mégsem lehet szaporázni." /Lyka Károly/ +

Aztán kiállitásokat rendeztek a Fészek-klubban, iskolákban, uri kaszinókban és klubokban /pl. Lipótvárosi Kaszinó, Lipótvárosi Társaskör, Vasuti és Hajózási Klub, Budapest-Szent-imrevárosi Társaskör, International Klub /Vigadó-épület/, Sziget Klub, Lloyd Klub/, az Ujvárosháza társalgójában, a Kereskedelmi Csarnok termeiben, boltok kirakataiban, áruházakban, virágkereskedésekben, mások a Svábhegyi Szanatóriumban, szinházak előcsarnokába és folyosóin, stb. - mindenhol tehát, ahol valami remény volt, hogy felbukkan az oly nagyon áhitott jómódu vevő.

Ezek a kiállitások jórészt kizárólag gazdasági célokat szolgáltak, általában nem készült róluk katalógus, és a sajtó sem igen foglalkozott velük. Az alkalmi kiállitások mellett a könyvkereskedések /pl. Mentor, Eggenberger/ és a képkeretezők /pl. Hoffmann - ld. 5.4.1o/ is foglalkoztak kiállitásrendezéssel, képeladással. A paletta szines volt, csak éppen a hivatásos mükereskedő hiányzott róla.

Vidéki kiállitások

1913-ban Rózsa Miklós a következőket irta a Művészház vidéki kiállitásairól:

"E vidéki kiállitások annál jelentősebbek, mert a Művészház volt az első, mely a progressziv művészi törekvésekkel megismertette a vidéket is, melyet eddig szinte kizárólag a konzervativ művészet szeretetére neveltek - ha ugyan nem pusztán másod- és harmadrendü müpiacnak tekintettek, hol a fővárosi tárlatokon megmaradt vásári cikkek könnyü szerrel elhelyezhetők."

Történtek ugyan még egyéb igényesebb próbálkozások a vidék művészi ellátására /igy például a Nemzeti Szalon rendszeres vidéki tevékenységet folytatott, a Tamás Galéria Esztergomban, a Fränkel-Szalon több vidéki városban rendezett kiállitást/, de végül is a vidék a képkereskedők dörzsölt ügynökeinek a vadászterületévé vált.

"Ezek a művészetek régtől fogva hirhedt élősdijei a vidék városaiban és községeiben garázdálkodtak, annyira, hogy a kormány végre szükségét látta fölvenni a harcot ellenük, már amennyire ez egyáltalán lehetséges. Még 1935-ben létrejött az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács, amely tanácsot, szakvéleményt volt hivatva adni a közoktatási minisztereknek. Ennek javaslatára 1938-ban a belügyminiszter rendeletet küldott a megyéknek és a városoknak, hogy "tekintettel a magyar képzőművészet sulyos anyagi válságára", csakis "olyan kiállitások részesüljenek a hatóságok erkölcsi és anyagi támogatásában, amelyeket a Tanács, anyaguk megbirálása után, erre méltónak tart". ... Eleinte ugy látszott, hogy csakugyan rájár a rud a giccsfestőkre és kontárokra, de rövid idő mulva - az első ijedség elcsitulása után - maradt minden a régiben." /Lyka Károly/ /Az egyik fő kiállitásszervező Vastagh Gyula volt - ld. 5.4.4/

A helyzetet még tovább rontotta, hogy a kevés számu igényesebb kiállitás szervezőit is főként az anyagi bevétel hajtotta vidéken. Bende János leirja, hogy a Nemzeti Szalon kiállitásai előtt alaposan "megdolgozták" a talajt --4-5 napot szántak rá - majd a kiállitás alatt is milyen fokozottan "figyeltek" a látogatókra. Tamás Henrik pedig részletesen elmeséli, hogy

Iványi Grünwald milyen alapossággal és ötletes stratégiával szervezte meg saját gyenge, nagyrészt másokkal festetett képeinek vidéki eladását. /"Ezen kivül egy-egy képpel még néhány jó festő is szerepelt a kiállitásokon, mint Csók, Koszta, Rudnay, Szőnyi. Ez volt a csalétek..."/ 1(

4.3. Kommersz képkereskedők

Helyzetüknél, státusuknál fogva a képkereskedők álltak legközelebb a mindenki által annyira hiányolt "mü"-kereskedőkhöz, pedig munkájuknak semmi köze sem volt a modern értelemben vett mükereskedelmi tevékenységhez, egyáltalán a művészethez.

Boltosok voltak, akik kielégitették a piaci szükségletet egy áruból, jelen esetben falra akasztható szines, festett szobadiszből. A művészethez egyáltalán nem értettek, de nem is az volt a dolguk: ők eladók voltak. Mint jó boltos szakemberek felmérték, hogy mit kiván a vevő, milyen árban és minőségben, majd beszerezték az árut, és ezután az eladás minden szakmai fortélyát alkalmazva jó áron tuladtak rajta.

Ilyen "szakmai fortély" volt az áru tálalása - gyönyörü, aranyozott keretezés -, az áru feldicsérése, a vevő rábeszélése - természetesen csak "művészi" olajképet kináltak elsőrangu mesterektől -, az áru beharangozása - hirdetések, publicitás, a valóságot nem pontosan fedő reklám. Az a képkereskedő, aki ezeken nem ment tul, voltaképpen szakmailag korrekt, tisztességes üzletember volt.

Persze ezek a "jobb fajtából" való képkereskedők sem voltak az emberiség diszpéldányai. Fränkel József szerint "primitivek voltak, végtelenségig primitivek, szégyen és gyalázat, hogy emberek foglalkoztak ilyesmivel képesités nélkül".

Legtöbbjüknek valószinüleg jobban állt volna, ha képek helyett például cipőt vagy valami ilyesmit árul. /Tamás Henrik: "Sehol egy célkitüzés, a foglalkozás iránti szeretet emelkedettebb érzése, csak sivár üzleti szellem, a legközönségesebb materiális felfogás, mely ezt a szép foglalkozást tisztára pénzszerzési terrénumnak tekintette."/ Azonban becsületesen adóztak, sőt, létrehoztak egy érdekképviseleti szervet, a Magyar Mükereskedők Egyesületét, Besnyő Béla elnökletével, melynek körülbelül 3o tagja volt.

Ezeknek a "jobbfajta" mükereskedőknek egy része régiségkereskedő volt, aki festményeket is tartott, de jobbára nem magyarokat, "mert az nem volt jó üzlet. A vevők inkább az antik képeket keresték, például a jobb nevü osztrákokat, egyáltalán a külföldieket". /Fränkel József/ A leghiresebb ilyen régiség- és mükereskedő Donáth Sándor volt. /részletesebben ld. 5.4.5/

Mások főként festményekkel foglalkoztak elegáns belvárosi képszalonjukban. Ők a módos középosztály lakásait látták el mücsarnoki vagy még rosszabb festők édeskés tucattermékeivel. Néha egy-egy jobb mü is becsuszott a kollekciójukba, különösen a hires magyar 19. századi festők egy-egy gyengébb alkotása. Ennek a tipusnak jellegzetes képviselői Besnyő és Fixler voltak. /ld. 5.4.1-2/

Az eddig tárgyalt kereskedők általában betartottak bizonyos alapvető szakmai-etikai szabályokat, de már az ő müködésük is nagyon káros volt, mert tevékenységüket a "kulturmisszió köpenyegébe burkolva" folytatták, és "a kiállitásokon mind több és több kép maradt eladatlanul, mert a képvásárló közönség az álmükereskedelem gyatra szinvonalu tákolmányait vásárolta".

Sokkal nagyobb romboló munkát végzett a "képterjesztő kereskedelem". Ennek fő módszere az ügynökök utján való terjesztés,

és a képek hosszu lejáratu hitelre való eladása volt. Az ügynökök és az ügynököket ellátó képkereskedők munkáját később /4.4/ részletesen bemutatom, általánosan elég annyi róluk, hogy mivel az egész vállalkozás alapvetően etikátlan volt /a tudatlan, főként vidéki rétegek kihasználásán alapult/, nagyon magas volt a hamis képek aránya, hiszen ezek a "mükereskedők" a nagyobb haszon érdekében könnyen tultették magukat a tisztességen, törvényességen. A "valódi" képekben sem volt sok köszönet. Elég róluk annyit elmondani, hogy beszerzési áruk 2o pengő körül mozgott. /Volt olyan kereskedő is, aki megvett egy ilyen képet 2o pengőért, majd továbbadta egy másik kollégájának 22-ért - lo% haszon!/.

Ennek a müfajnak a legnagyobb menője Solymosi Márton volt, /ld. 5.4.3/, aki nagyarányu külföldi exportot is lebonyolitott.

És nem beszéltünk még a hivatalos "mükereskedelemnek" is konkurrenciát jelentő szezonmükereskedőkről, sem a jótékony nőegyletek alkalmi müvásárairól. Ezek szállodákban, középületekben állitják fel standjaikat, és "mindent árulnak: a házibefőttől a háziszőttesig és a mindenbe természetesen az olajfestmény és a kanapéráma is beletartozik. ... A mükereskedelem kezd nagyvilági mulatság lenni. Ötórai tea mellett, finom gavallérok és táncoló ifjuság körében mulatnak az árusai. Az igazi mükereskedő pedig nézheti őket az ablaküveg mögül" - irta a Mügyüjtő 1928-ban.

4.4. Ügynökök

Az 1928-as Irodalmi és Müvészeti Kongresszus memorandumában /ld. 2. fejezet/ kiemelten követelik az elfajuló házaló mükereskedelem megrendszabályozását, sőt akkori formájában való eltörlését, illetve gyökeres megreformálását. Indoklásul:

"A képhamisitástól a legsilányabb termékekig minden a müvészet diszes köntösébe burkolta megtalálható a mükereskedelem selejtes dugárui között, amelyet képzettség, hozzáértés nélküli ügynöki had /börtön és fegyházviseltek is/ kiméletlenül és felelősségérzet nélkül zudit a jóhiszemü müvásárló közönségre."

A Memorandum idézi Solymosi Márton "szakértői" nyilatkozatát:

"Pesten az ügynökök naponta 2oo hamis képet sóznak a jóhiszemü és müvészetben járatlan közönség nyakába." /Solymosi pedig pontosan ismerhette a számokat, hiszen az övé volt az ország egyik legnagyobb ügynöki hálózata./

Tamás Henrik is felháborodottan irta le, hogy "futószalagon készültek a képek, svihák képügynökök siserehada rohanta meg az országot, és még a legkisebb helység sem maradt megdolgozatlanul."

Az ügynökök nem önállóan müködtek. Nagyobb képkereskedők, vállalkozók fogadták fel őket, hogy magas jutalékért /3o% vagy még több/ házról-házra járva sózzák el a képeket, természetesen részletfizetési "kedvezményt" nyujtva.

Milyenek is voltak ezek a képek? A "kommersz" jelző tul finom. Beszerzési áruk 2o pengő, majd a kereskedő átadja őket az ügynöknek egy limitért, mondjuk 4oo pengő. Az ügynök ha többért adja el - 5-6oo pengő -, extra jutalékot kap, sőt néha a felár teljesen az övé volt.

A képek ára aszerint is változott, hogy milyen hosszu részletre adták őket. Mondjuk készpénzért loo pengő, 3 havi részletre 15o pengő, 6 hónapos részletre 25o pengő.

Az árak, az eladási feltételek különbözőek voltak, de közös volt, hogy a kereskedő csekély kockázattal és kis kezdőtőkével óriási haszonra tett szert. A képek árát az első részlet - mely a kép átadásakor volt fizetendő - fedezte, a többi már

tiszta nyereség volt. És még ha beszámitjuk a be nem hajtható részleteket és az ügynökök menetrendszerü sikkasztásait /kb. 2o%/, akkor is kijön egy lo-szeres haszonkulcs.

A képügynökség nem volt rendes pálya, erre nagyobbrészt kisiklott emberek mentek, akik már komolyabb törvénysértéseket is elkövettek. A huszas években sok ügynök lett bukott textilesből, szőnyegügynökből. Az ügynökök állitólag 3o%-a valamilyen ok miatt büntetett előéletü volt.

Nem csoda tehát, hogy sikkasztottak, csaltak, hazudtak. Ez azonban megbocsájtható foglalkozási ártalom volt. Azt tartották, hogy kétféle ügynök van: tisztességes, de rossz eladó, és megbizhatatlan, sőt szélhámosságra hajlamos, de ügyes és jó eladó.

Solymosi Márton, az egyik legnagyobb ügynöki hálózat ellátója és szervezője /ld. 5.4.3/, hires volt arról, hogy minden ügynökét legalább egyszer becsukatta. Egész ügyvédi irodát tartott a rengeteg ügy intézésére. De az ügynökök nemcsak őt csapták be. A rendőrségen százszámra hevertek a feljelentések más kereskedőktől és magánosoktól.

A sikkasztás és a lopás csak egyik gazembersége volt az ügynököknek. Nagyobb romboló munkát végeztek a hamis képek terjesztésével. Akadtak ugyanis olyan - nagyobbára ügynökökből lett - képkereskedők, akiknek "nemigen voltak erkölcsi gátlásaik, és a profit érdekében szivesen tultették magukat az üzleti tisztességen". Ezek aztán nagy mennyiségben rendelték a hamis Ripp1-Rónaiakat, Kosztákat, Markókat, mindenkit, akinek neve volt, és akihez találtak egy festőt, aki megközelitőleg utánozni tudta, Az ügynökök pedig jó messzire, vidékre szállitották a "hires" képeket.

Egy másik, nagyvonalubb módszer ellen Rudnay Gyula háborgott

a Pesti Naplóban 1934-ben, a "Védelmet a kontárok ellen" cimü cikkben:

"Mert mit tehetek én az ellen, hogy a nevemet hamisitják borzalmas képekre? A mükereskedelmet meg kellene erendszabályozni a legszigorubban! ... Hát szabad azt megcsinálni, hogy például megvásárolnak tőlünk egy-egy vázlatot és akkor 2o esztendeig kiabálják reklámhirdetéseikben a neveinket, hogy nálunk ettől és ettől a müvésztől kapható kép, és közben giccseket és hamisitványokat adnak el a közönségnek?!"

A hamisitásnak még sokféle válfaja volt: megtévesztő képaláirás, /pl. Pállya Celestinként adják el Pállya C. - Carolus - képét/, aztán Iványi Grünwald másokkal festetett képet, majd ezeket szignálta /esetleg néhány ecsetvonással egyediesitette/, sőt, Tamás Henrik szerint még maga szervezett kiállitásokat saját "hamis" képeiből vidéken. Vagy Csók korábbra datálja saját képeit, mert régebbi korszaka értékesebb, Glatz pedig sok példányban megfesti kapósabb képeit.

Az sem volt sokkal jobb azonban, amikor egy festő rendelésre "eredeti" kommersz képeket festett 2o pengőért darabját. A képkereskedők egész "istállókat" tartottak olyan festőkből, akiket valahogy magukhoz kötöttek, például egy soha vissza nem fizethető előleggel. Számos komolyabb müvésztehetség is elkallódott azáltal, hogy a kereskedők felkapták a képeit, megrendelésekkel árasztották el, és mintegy "rossz utra csábitották őket".

Hogyan is dolgoztak az ügynökök? A leggyakoribb módszert Tamás Henrik igy irta le:

"Széles karimáju kalappal és Lavalliere nyakkendővel jelentek meg a naiv, hiszékeny embereknél, akiknek fogalmuk sem volt az igazi, komoly müvészeti törekvésekről, és mint festők mutatkoztak be. Igen gyakran a jó üzleten kivül még külön kitünő ebéddel és vacsorával is megkinálták a müvész urakat."

Mások a gyüjtőket zaklatták jobb-rosszabb áruval. Ha elterjedt

a hir, hogy X. könnyen rávehető valaminek a vásárlására, tucatszámra indultak hozzá a "szakemberek" a "kivánt" áruval.

Divat volt az is, hogy zálogba tettek "mütárgyakat" ozsorásoknál, amiket persze soha nem váltottak ki.

/Akadtak egészen szellemes, kidolgozott akciók is. Fränkel József mesélte, hogyan is bukott le egyszer a Schrank, Baum, Alexanderné trió. A kifejezetten csinos Alexanderné állandó szerepe az elszegényedett arisztokrata hölgy volt. Schrank /akinek szintén értékes egyéni jellemzője volt: egy diliflepni, ami rendszeresen mentesitette a bíróság itéletei alól/ és Baum Ödön felvitték Alexandernét Fónagyhoz, az ismert mügyüjtőhöz. Mutattak néhány képet, ami eddig a grófnéék tulajdonában volt. Fónagy hajlott a vásárlásra, de sokallta a magas árat, ezért bizonytalan volt. Ekkor Baum megkérte, hogy telefonálhasson egyet, mert a szegény grófné egyedül nem engedhet az árból. Produkált egy beszélgetést egy "méltóságos urral", aki végül is hajlandó a képeket áron alul eladni. A remek ötlet azon bukott meg, hogy Baum véletlenül a belső, házitelefont használta./

A kommersz magyar képeket nagyon jól lehetett értékesiteni külföldön, különösen a skandináv országokban, Belgiumban és Hollandiában, de komoly mennyiséget szállitottak Dél-Amerikába is. A fő exportőr Solymosi Márton volt, és az emlitett Baum például rendszeresen összepakolt nála 5o-loo képet, és nekiindult a nagyvilágnak - ő a Benelux államokat kedvelte.

A külföldi ügynökök gyakran a magyar müvészet képviselőinek, sőt, hivatalos megbizottaknak adták ki magukat, "kiállitásokat" rendeztek selejtes képekből, és néha még a magyar követség támogatását is sikerült megnyerniük.

Bende János, a Nemzeti Szalon titkára leirja, hogy az egyik ügynök mindig azokban a városokban jelent meg, ahol hivatalos

magyar kiállitás zajlott, és zárás után kiadta magát hivatalos árusitónak. Szépséghibája a történetnek, hogy Tamás Henrik szerint ez az ügynök, egy Kovács nevü bécsi személy, Déry Bélával, Bende főnökével összejátszva folytatta alapos és szisztematikus müködését.

Rudnay Gyula a már idézett cikkben igy irt a külföldi kiállitásokról:

"De ha még csak itthon történnének csalások, hamisitások és megtévesztések, de külföldön, ahol a magyar kulturának presztizs kérdéséről van szó! Kint rendeznek mükereskedőink, ügynökeink kiállitásokat, amelyek csak gyalázatunkra válnak."

Tihanyi János Lajos festő leirja egy katalógusában, hogy külföldi lapokban egyre-másra jelentek meg a támadó cikkek az idegen országba kerülő magyar giccsek és hamisitványok miatt.

Végül is, részben az ügynököknek köszönhetően, a giccs annyira elterjedt, hogy - Lyka Károlyt idézve - "korszakunkban történt az első hivatalos hadjárat a kiirtására". /Ennek része volt az idézett Memorandum is./ A helyzetet legtömörebben Glatz Oszkár fogalmazta meg a Pesti Hirlapban:

"A mükereskedelem révén piacra kerülő képek 9o%-a tetszetős, minden éttéket nélkülöző mázolmányok! Ezt a közönség nem tudja, vagy csak későn tudja meg. Bocsánat a triviális kifejezésért, de disznóság, ami ma a mükereskedelemben történik!"

4.5. Aukciók

A törvényhozás már 1888-ban törvénycikket alkotott árverési csarnokok felállitásáról, erre azonban 192o-ig nem került sor. 1912-ben a Főváros kért 25 évre engedélyt, kizárólagos joggal, árverési csarnok felállitásához, de végül is a kormány nem ismerte el Budapest jogosultságát erre, és 192o-ban az állami zálogházak keretében a Postatakarékpénztárnak biztositotta az

árverések monopóliumát. Az Árverési Csarnokon kivül /ld. 5.2.4/ mások csak külön engedéllyel rendezhettek aukciót.

192o-ig viszont mindenki rendezhetett árverést, akinek mükereskedői iparengedélye volt, ezzel a joggal azonban nem sokan éltek, mert "nagy helyiség és igen nagy tőke kellett hozzá", és a 1o-es évekig nagyszabásu vállalkozásra nem volt példa Budapesten. /A Könyves Kálmán cég 19o6-ban ugyan megrendezte az első hazai müárverést Rippl-Rónai müveiből, de a sikeres aukciót nem követte ujabb. A Müvészház is rendezett egy árverést orientális mütárgyakból, szintén folytatás nélkül./ 1912-ben a Nemzeti Szalon Almanachjában dr. Siklóssy László igy kesergett:

"Hosszu évek folyamán találkozunk olykor egy-egy aukció emlékével, de ezek mind csak apró, elszigetelt jelenségek. Elszigeteltek, mert következményük, folytatásuk nincsen. Voltak ugyan nagyobbszabásu aukciók, kiváló magyar gyüjtemények árverései, melyekről gyönyörü diszmükatalógusok tanuskodnak, ezek azonban egytől-egyik külföldön zajlottak."

Ennek oka csak részben volt a kinti magasabb árszint, részben egy szinvonalasan irányitott, nagyszabásu árverési intézmény hiányának volt az áldatlan helyzet köszönhető. Végül is a pesti piac idegen kereskedők potom áru bevásárlási helye lett.

A 1o-es években aztán némi mozgás történt. 1913-ban jelent meg a következő tudósitás:

"Aukció Budapesten! Azelőtt teljesen ismeretlen fogalom volt, ma már hozzátartozik társadalmi berendezkedésünkhöz, sőt - mutassunk rá erre is - ujabban hirét vesszük annak, hogy a bankfiókok és mozik módjára bukkannak fel apró aukcióintézetek."

Ilyen "intézet" lehetett Fränkel Ernő vállalkozása is, melyet Aradi utcai háza udvarában folytatott. /ld. 5.1.8/

Az első jelentős lépést a Szent-György-Czéh 1910-ben rendszeresitett aukció-sorozata hozta, mely bár bevallottan "szerény, tipikusan magyar vállalkozás" volt, mégis intézményesitette az aukció fogalmát. /ld. 5.1.4/

Az igazi áttörést az I. Világháboru vége felé fellépő mütárgyvásárlási konjunktura, illetve a korona romlásából adódó üzletelési láz hozta. 1917-ben az Ernst Muzeum beszállásával végre megszületett az első hivatásos mükereskedők és müvészeti szakemberek által vezetett, megfelelő tőkével, helyiséggel, és propagandával rendelkező árverési intézmény. /ld. 5.1.5/

A konjunkturás években nagyon sok mütárgy került árverésre a vidéki kastélyokból s budapesti palotákból és villákból:

"Több évszázados nyugalom után kezdték meg vándorutjukat uj gazdától uj gazdához, mükereskedőtől másik mükereskedőhöz, hogy nemsokára vagy esetleg azonnal egy másik aukción kerüljenek az árverezési kalapács alá. ... Az aukciók iránt nagy volt az érdeklődés, azokon mindig nagy forgalom bonyolódott le, és az elárverezett mütárgyak gyakran a kikiáltási ár többszöröséért cseréltek gazdát. ... Egész sereg dilettáns mükereskedő keletkezett, aki sem mügyüjtő, sem hivatásos kereskedő nem volt. Csak azért vett meg valamit az egyik aukción, hogy a másikon drágábban eladja, erre pedig a koronaromlás idején mindig volt lehetőség."[8] /Dende János/

Az aukciók divatbajövésével a hivatásos mü- és ráciségkereskedők is rendszeresen vásárolni kezdték az árverésre kerülő értékesebb mütárgyakat, és üzleteik választéka észrevehetően szinvonalasabb lett.[9]

1920- után már csak a Postatakarékpénztár kivételes engedélyével lehetett aukciókat rendezni. Gyakorlatilag az Ernst Muzeum és az Árverési Csarnok uralta a piacot. Rövid ideig rendezett árveréseket a Nemzeti Szalon, /ld. 5.1.1/, a Magyar Studió /5.2.14/, a Magyar Reneszánsz Társaság /5.2.13/, az Eggenberger cég /5.2.8/, állitólag a Helikon /5.2.9/, és akadtak kivételes esetek is, mint amikor Fränkel Ernő és Fränkel József

rendezett a Posta vezérigazgatójának engedélyével egy-egy árverést /Kell Jenő gyüjteményéből, ill. Rippl-Rónai hagyatékából - 5.1.8-9/, vagy a Mügyüjtő folyóirat árverése 1927-ben a Zsengeri-féle gyüjteményből. Bálint Endre is emliti, hogy 1938-as Tamás Galéria-beli kiállitásán Bajor Gizi vette meg egy képét egy szegényeket segitő aukció részére.

A látszólagos pezsgés ellenére az aukciók helyzete a két világháboru között sem rózsás. /Ernst Lajos is tönkrement 1937-ben./ Az árak, amikor egyáltalán elkelt egy tárgy, igen alacsonyak voltak. 1927-ben a Mügyüjtő folyóirat részletesen elemezte a helyzetet:

"Ha ez az árzüllési folyamat igy folytatódik, ugy a budapesti aukciók hovatovább nem fogják tulajdonképpeni hivatásukat betölteni. Nem lesznek képesek arra, hogy az eladók érdekeit megvédjék, továbbá nem fogják előcsalogatni a rejtett kincseket. Sőt ellenkezőleg: elő fogják segiteni az értékes mükincseknek külföldre való vándorlását.

Az aukciók életképessége érdekében sokat kellene és lehetne tenni. Igen fontos volna a legális mükereskedelem bekapcsolódása, ugy az anyaggyüjtés, mint a propaganda szempontjából. Nem kevésbé fontos továbbá az aukciókról szóló előzetes jelentések, valamint a folyó aukciókról szóló hirek tervszerü és széles körben való közlése. Végül a becsárak tekintetében fennálló és sokszor lehetetlen ellentmondásokat kell megszüntetni. A katalógusban ne kikiáltási árak és a felekkel való megalkuvás eredményezte limitek szerepeljenek. Hanem következetes, teljesem megbizható "becsárak"-at kiván a helyes katalogizálás. És ami a legfontosabb: a tárgyak minősitéséért pedig vállaljanak az aukcióvezetőségek teljes szavatosságot... Ezzel egy csapásra népszerüvé lehetne varázsolni a most csak tengődő budapesti aukciókat." 41

4.6. Müvészmecénálás, szerződéses müvészmenedzselés

A fejlett nyugati mükereskedelemben a müvészek szerződéssel is megerősitett lekötése általános gyakorlattá vált. Egy müvész bejáratása, bevezetése ugyanis hosszan tartó, nagy tőkét igénylő és kockázatos vállalkozás /ki tudja, lo év mulva hol

fog tartani/, igy a mükereskedő biztositékot akar.

A szerződésekben a kölcsönösség alapján kikötik, hogy mit nyujt a mükereskedő /általában havi fix összeget vagy bizonyos számu kép meghatározott áron való garantált átvételét/, és mit kap ezért cserébe a művésztől /általában meghatározott számu képet és igéretet a mükereskedő kizárólagosságának biztositására - tehát csak rajta keresztül forgalmazza és állitja ki a müveit/. A részletekben a szerződéseknek számtalan egyéni variációja létezik.

Magyarországon ilyen tipusu mükereskedelmi menedzselést tulajdonképpen csak Fränkel Ernő, a Singer és Wolfner cég, Tamás Henrik és Fränkel József folytatott.

Fränkel Ernő /ld. 5.1.8/ főleg a nagybányai festőket menedzselte, többnek közülük /pl. Hollósy, Iványi Grünwald, Csók/ nagy előlegekkel, szerződéssel lekötötte egy-egy időszakban minden munkáját. A kapcsolat részben baráti volt közte és a művészek között, és ugy tünik, nem voltak különleges kikötések: a művészek szabadon állithattak ki, például az Ernst Muzeumban. Lényegében Fränkel Ernő szállitási megbizásokat adott a művészeknek, amiknek ők a kölcsönös bizalom alapján eleget is tettek.

Tamás Henrik /ld. 5.1.7/ Rudnayt és Kosztát menedzselte, de az utóbbi kapcsolatot hamar felbontották. Rudnay lekötése, itthon és külföldön való futtatása nagyon tudatos, átgondolt tevékenység volt, egyik legérdekesebb szinfoltja a magyar mükereskedelem történetének, ezért később igen részletesen elemzem.

Fränkel József /ld. 5.1.9/ fogott a legnagyvonalubb vállalkozásba: 8 művészt szerződtetett le, és galériájában rendszeresen kiállitotta őket. Sajnos, különböző okok miatt a vállalkozás 6 év alatt csődbe jutott.

A Singer és Wolfner kiadó /ld. 5.1.6/ foglalkozott még művészek menedzselésével. Mednyánszkyval, Rudnayval és Nagy Istvánnal volt szerződéses viszonyban. Mednyánszkyt azonban gyakorlatilag baráti alapon karolta fel Wolfner József, Rudnay mindössze két évig állt a céggel kapcsolatban /utána Tamás Henrikkel kötött szerződést/, igy voltaképpen csak Nagy István befuttatása tekinthető komoly mükereskedői tevékenységnek, bár ez is csak korlátozottan, passziószerüen, hiszen a vállalat nyeresége szempontjából édes mindegy volt, hogy hány Nagy István képet forgalmaznak és mennyiért.

Az eddig ismertetett művészmenedzselési viszonyokon kivül éltek még a felvilágosodás óta ismeretes müpártolási formák is, azaz jómódu főurak, gazdag polgárok mecénástevékenysége, mely során egy-egy tehetségesen induló művészt ösztöndijjal, külföldi tanulmányut támogatásával pártfogoltak. Igy támogatta például a mult században Ipolyi Arnold Feszty Árpádot, és Lyka Károly is leirja, hogyan szerezte meg Kallós Ede szobrászbarátjával a fiatal Medgyessy Ferenc párizsi tanulmányutjának a finanszirozásához egy nagykereskedő támogatását. Hasonlóan Fónagy Béla /ld. 5.2.5/ is szerzett Derkovitsnak pártfogót egy bécsi magyar személyében, aki a festőt néhány évig támogatta.

A müpártolás másik formája az volt, hogy gyüjtők, mecénások ösztöndijak, kitüntetések, pályadijak kiirására nagy összegeket adományoztak az OMKT-nak vagy más egyesületnek. Ilyen volt például Fränkel Ernő 2o.ooo koronás adománya a Szinyei Társaságnak, amiből három ösztöndijat irtak ki.

A legnagyobbszabásu mecénástevékenységet talán báró Kohner Adolf folytatta, aki a szolnoki művésztelepet a saját vagyonából létesitette, majd gondozta, a kiállitásaikon dijakat tüzött ki, és jó áron vásárolt a művészektől. Megtehette, hiszen dusgazdag ember volt /a 3o-as években tönkrement és gyüjteményét

az Ernst Muzeumban elárverezték/; állandó müvészeti tanácsadója pedig dr. Meller Simon muzeumi igazgató volt.

Wertheimer Adolf emliti, hogy "a korai időkben Rácz Sándor foglalkozott az ujpesti festőiskola képeinek elhelyezésével". Erről nem tudok többet.

A harmadik tipusu mecénatura átmeneti jellegü volt az első kettő között. Civilek, gyüjtők kötöttek szerződést egy-egy kedvenc festőjükkel: havi fix összeg ellenében bizonyos számu kép rendszeres szállitását kérték. Mivel a müveket nem üzleti célból vásárolták, ez nem tekinthető mükereskedői tevékenységnek, inkább egy mindkét félnek kedvező, biztonságot nyujtó müpártoló-baráti kapcsolat megerősitésének.

Fruchter Lajos havi 3oo pengőt ajánlott Derkovitsnak, amiért havi 1-2 képet kért, de Derkovits néhány hónap mulva megszakította a kapcsolatot. Fruchter Derkovitsot másképp is támogatta: kiterjedt ismeretségi köre az ő nyomására kezdte vásárolni a festő müveit, ezen kivül beajánlotta a Fränkel-Szalon müvészei közé, de Derkovits Fränkel ajánlatát visszautasitotta.

Fruchter másik kedvence Bernáth Aurél volt. Nem fektettek le semmit irásban, egyszerüen Fruchter mindig megadta azt az árat, amit a festő kért, még ha az irreálisan magas volt is. Ezt a félig-gyüjtő, félig-mecénás kapcsolatát más Gresham-körhoz tartozó müvészekkel is folytatta, igy például Egryvel és Czóbellal. Ezek a müvészek nagyon sokat köszönhetnek Fruchter erkölcsi és anyagi támogatásának.

Borsos Miklós leirja, hogy a Tamás Galéria-beli 1941-es kiállitása után egyik nap beállitott hozzá Folly Róbert mérnök, ismert gyüjtő, és "fölajánlotta, hogy havonta bizonyos összeget küld, és időnként egy szobrot vagy dombormüvet választ".

A kapcsolat további alakulásáról nem tudok.

Nehéz besorolni Seiden Gusztáv tevékenységét. Miután a Fränkel-Szalon megszünt, megismerkedett a már szabad Czóbellel, és Majoros Valéria szerint "szerződést kötöttek, miszerint egy éven át Czóbel kötelezi magát, hogy csak a Seiden mükereskedésen keresztül adja el képeit, Seiden pedig vállalja, hogy minden felkinált müvet átvesz". Ez szabályos mükereskedői szerződés lenne, ha Seidennek valóban lett volna egy olyan mükereskedése, ami a megélhetését jelentette. Ezzel szemben Seiden anyagi hátteréül apja divatáru nagykereskedése szolgált, és Fränkel József szerint "csak olyan falmellett" foglalkozott mükereskedelemmel, nem volt boltja, hanem a Marokkói-udvarban lévő lakásában bonyolitotta üzleteit. Seiden inkább mükereskedéssel is foglalkozó gyüjtőnek tünik, mint hivatásos mükereskedőnek. /Ilyen "státuszban" több gyüjtő is volt - ld. 4.7/

Seiden volt egyébként Vajda Lajos egyetlen vásárlója, és Vajda második müteremkiállitását 194o-ben Seiden és felesége, Szántó Piroska müteremlakásában rendezte meg.

"Igyekeztem neki segiteni és vevőket szerezni, kevés sikerrel, az emberek neveket vesznek és nem képeket. Egy ismeretlen festőt bevezetni és elismertetni hosszu évekig tarthat. ... A Vajda kiállitásra többek között felvittem Donáthot, a Kossuth Lajos utcai hires mükereskedőt is. /ld. 5.4.5/ Az eredmény az volt, hogy nagyon tehetségesnek találta, de eladhatatlannak a dolgát."

Seiden később Angliába vándorolt ki, és Londonban galériát nyitott.

4.7. Mügyüjtők kereskedelme, mütermi eladás

A mügyüjtők Magyarországon az egész század során élénk mükereskedelmi tevékenységet folytattak, és 1949 óta például nivós művészettel egyedül a "zugmükereskedelem" foglalkozik.

Bende János igy ir a II. Világháboru előtti helyzetről:

"Régi, nagyértékü képek nálunk leginkább a mügyüjtők révén kerültek forgalomba. A legtöbb mügyüjtő, bár nem hivatásszerüen és nem üzleti formában, nemcsak képek vételével, de eladásával is foglalkozott. ... A mügyüjtők állandóan nagy buzgalommal kutatták, adták-vették, cserélgették a régi képeket. Többen közülük végül is mükereskedőkké lettek, és üzletszerüen kezdtek foglalkozni a képeladással. Legismertebb ezek között Nemes Marcell, aki szintén mint mügyüjtő kezdte, s a legnagyobb stilusu magyar mükereskedő lett."

Bármit is gyüjtsön az ember, a gyüjtéshez mindig hozzátartozik a csere, az adás-vétel, a viszonteladás, igy nem meglepetés, hogy több mügyüjtőből hivatásos mükereskedő lett. Megvolt a megfelelő müvészeti szakértelmük, ismeretségi körük, a komolyabb gyüjtőknek az üzleti érzéke is /általában "civilben" is az üzleti életben dolgoztak/, továbbá jó anyagi helyzetben voltak, és kiindulási alapnak ott volt a mügyüjteményük. Nagyon kevés választja el a mozgékony mügyüjtőt a hivatásos mükereskedőtől.

Nemes Marcellen kivül mügyüjtéssel kezdte pályáját Fränkel Ernő, Tamás Henrik /a Tamás Képszalon első kiállitását "gyüjteményük legszebb darabjaiból" rendezték/, Ernst Lajos /az Ernst Muzeum azért lett "muzeum", mert egy részében Ernst Lajos országos hirü gyüjteménye került elhelyezésre/. Tulajdonképpen a mükereskedői pálya egyik leggyakoribb indulása a nagyarányu mügyüjtés. /Másik a családi vállalkozás folytatása, mint például Fränkel József esetében./

Régi képek, külföldiek is, tehát főként mügyüjtők révén kerültek piacra, ők látogatták a külföldi árveréseket, mükereskedőket is. Ennek a tevékenységnek fejlettebb változata, amikor a mügyüjtő egy közvetitő ügynököt fogad, aki megbizásait teljesiti, felhajtja a kivánt mütárgyakat. Ez a nyugaton gyakori mükereskedő-ügynök tipus azonban hazánkból szinte teljesen hiányzott, egyedül Fränkel Ernő és József végeztek ilyen tevékenységet kiterjedt klienturájuk számára.

A mügyüjtői tevékenység másik mükereskedői vonása az élő, kortárs művészektől való "mütermi vásárlás". Köves Oszkár mügyüjtő a következőket mondta:

"De a vele /Czóbellal/ való kapcsolatot az is fokozta, ... hogy csak nála adatott meg a gyüjtő legnagyobb öröme és izgalma: a müteremben való válogatás a frissen készült anyag között."[3]

Látszólag a mütermi vásárlás a legkézenfekvőbb gyüjtési mód: nem kell fizetni egy közvetitő jutalékát, és a gyüjtő a teljes anyagból, szabadon válogathat. Azonban a mütermi vásárláshoz az kell, hogy a gyüjtő a festőnek éppen az aktuális korszakát gyüjtse, mert a régebbi képek nagy része valamilyen uton-módon általában kikerül a müteremből.

"Köves Oszkár: "Gyüjteményem Bernáth, Berény és Szőnyi anyaga két-három darab kivételével nem közvetlenül a művészektől került hozzám. Szorgalommal és sok kutatással a legkülönbözőbb forrásokból kellett megszereznem azokat. Akkor még csak sejtettem, de később bizonyossá vált, hogy pályájuk korábbi szakaszán készültek azok a képek."[4]

Egy másik ok, amiért gyüjtők szivesebben fordulnak hivatásos közvetitőhöz az, hogy nem mindenki mer alkudni a festővel, amikor az mond egy árat, és igy egy kép sokszor többe kerül a müteremben, mint a kereskedőnél.

Még egy szempont: a mükereskedő bekeretezve, becsomagolva, tisztán és szalonképesen házhoz szállitja a képet. Nehezen tudom elképzelni, hogy mondjuk egy Weiss Fülöp-nagyságrendü banktár személyesen menjen ki a művész gyakran külvárosi, koszos mütermébe, hogy ott a még félig száraz olajképek között turkáljon. És még ha kész erre, akkor is szükséges feltétel, hogy a festő ne legyen lekötve hivatásos mükereskedőnél. Fruchter Lajos például nagy előszeretettel látogatta a mütermeket, de a Fränkel-Szalon megszületése után a Szalon művészeitől /igy Bernáth Auréltól is/ Fränkelen keresztül vásárolt, igaz, hogy kedvezményes áron.

Hires mütermi vásárló volt még Radnai Béla is, egy gyors- és gépiró iskola tulajdonosa.

4.8. Müpártoló egyletek

4.8.1. Mübarátok Köre /189o/

Az első modern müpártoló egyesület 189o-ben alakult meg gróf Csáky Albinné elnöklete alatt, 35o taggal.[1] A képzőművészet mellett az iparművészet, az irodalom és a zene támogatását is célul tüzte ki. Tagsága az arisztokrácia és a pénzvilág legelőkelőbb képviselőit egyesitette.[2]

A kör kiadványokat jelentetett meg, estélyeket és kiállitásokat rendezett, müteremlátogatásokat rendszeresitett, pályadijakat tüzött ki, és 15oo forintos ösztöndijat alapitott.[3]

Beck Ö. Fülöp emlékezéseiben leirja, hogy 19o4 táján, amikor gróf Batthyány Lajosné volt az egyesület elnöknője, kiállitást rendezett a kör helyiségeiben gödöllői barátaival. Munkái közül néhányat megvettek, és egy évvel később, Gyulai Pál ünneplésének alkalmából, a kör tagjai részére vele csináltattak plakettet.[4]

A kör müködése az I. Világháboru kitörésekor gyengülni kezdett, és a világháboru végére megszünt.[5]

4.8.2. Hazai Müvásárlók Egyesülete /1894/[1]

Az egyesület egy kis terézvárosi vendéglői asztaltársaságból nőtt ki, Bruck Miksa kezdeményezésére, aki ismert közéleti személy volt, többek közt a Magyar Képzőművészek Egyesületének pénztárosa és a Nemzeti Szalon egyik vezetője. Ő lett az egyesület igazgatója is.

Tagokat gyüjtöttek a tehetősebb polgárság köréből, és az arisztokrácia több tagját is sikerült megnyerni. A tagok évi 12o forinttal járultak hozzá a közös képvásárláshoz. Átlag 8o festményt vásároltak évente, átlagosan loo forintos áron, majd ezeket kisorsolták a tagság közt. Mindenkire jutott egy nyeremény. /Ezek szerint kb. 8o-an lehettek./

Megesett, hogy aki tájképet kivánt, arra "genre" jutott. Ilyenkor folyt a csere, sőt, egy kis ráfizetést sem sajnáltak.

"Bruck Miksa nagy tapintatossággal jár el a különböző izléssel előhozakodó tagokkal szemben. Ha Bruck modern művész képét óhajtja megvetetni, azt mindig oly művészek föltétlen tetszetős képeivel kell párositania, akiket a nagyközönség kegyeibe fogadott. Gyakran megtörtént, hogy az igazgató által nagyobb összegért vett modern képet örömmel cseréltak át egy kisebb műbecsel biró, édeskés képpel." /19o4/

4.8.3. Munkácsy Céh /1928/

Müködés: 1928 április - 1943.
Elnök: Márk Lajos
Festő alelnök: Kernstok Károly és Iványi Grünwald Béla
Ügyvezető igazgató: Lázár Béla

Az "öregtanács tagjai": Csók, Deák-Ébner, Fényes, Glatz, Karlovszky Bertalan, Magyar-Mannheimer, Perlmutter, Réti, Rudnay, Torma, Vaszary, Vágó Pál.

Az egyesület 1928 áprilisában[2] alakult Márk Lajos és Lázár Béla kezdeményezésére. Lázár Béla programja szerint az egyesület "mügyüjtői kötelezik magukat, hogy három éven át az aláirt összeg erejéig vagy ezen felül a Céh kiállitásain vásárolnak. A tiszta jövedelemből a Céh mütárgyakat vásárol, és azokat kisorsolja a tagok közt."[3]

A Mügyüjtő c. lapban a következőképpen kommentálták a Céh születését:

"Meglévő müvészegyesületeink mellé, amelyeknek száma pedig máris elég tekintélyes, egy ujabbnak a létesitésére történnek előkészületek. Ez az uj egyesület bevallottan gazdasági célok szolgálatában áll, amit a mostani nehéz viszonyokat s elsősorban müpártolási viszonyaink megromlását véve tekintetbe, nem is lehet helyteleniteni..." [4]

A kezdőtőkét mübarátok, gyüjtők adták össze, Wertheimer Adolf maga 5oo pengővel járult hozzá az egyesület kasszájához. [5]

Az intézmény abból az elgondolásból indult ki, hogy a közönség vásárlásai sokszor szomoru tapasztalatokkal járnak. A kiállitásokon vett, méginkább a mükereskedőktől vásárolt képekről az idők folyamán sok esetben kiderült, hogy a vételárnál lényegesen kevesebbet értek, és a képek tulajdonosai később - ha esetleg arra sor került - nemigen tudták azokat megfelelő áron értékesiteni. Ez bizalmatlanságot keltett, és elkedvetlenitette a müvásárlókat. A Céh célja tehát kiállitásain a mütárgyak igazságos kiválogatása és korrekt árazása: mintegy erkölcsi garanciát vállalva, hogy a müvek hasonló áron mindenkor értékesithetőek lesznek. Az egyesület vállalta is a kiállitásain vett müvek viszonteladásának, cserélésének a lehetővé tételét.

A tagok három nappal a megnyitás előtt válogathattak a kiállitáson, és 2o% engedményben részesültek. [7]

Sarkalatos programja volt az egyesületnek, hogy nem az irányzatokat, csakis kizárólag a müvészi minőséget veszi figyelembe a képeknél. Első ilyen "vegyes" kiállitását 1928 november 11-től a Nemzeti Szalonban rendezte, és az nagy anyagi sikerrel járt: 4o kép elkelt 36.5oo pengőért. [8]

1929 májusában az első közgyülésen kimondták, hogy uj festőtagot nem vesznek fel, viszont 21 tagu szobrászcsoportot létesitettek. [9]

A cég kb. 15 éven át müködött, és érezhetően segitett sok müvészen.

Eddig az érem fényes oldala. És hogyan látta a Céhet egy résztvevő müvész? Ámos Imre 1936-ban a következőket irta naplójába:

"A Munkácsy Céh, amelynek tagja vagyok, megrendezte az idei szokott jótékony kiállitását. ... A kiállitás tele van gicscsekkel, olyanokkal, amiket a Solymosinál /ld. 5.4.3/ sem lát az ember szivesen. ... Igy segitik elő a megélhetésünket ezek az urak, akik döngetik a mellüket, hogy segitségére akarnak lenni a fiataloknak a sorsjegy-akcióval /megjegyzem, hogy tőlem még sohasem vettek semmit/, s ugyanakkor megfosztják az embert pár pengőtől, amit a beküldéskor kell fizetni, és egy kiállitási lehetőségtől." [44] /Csak egy képét fogadták el./

4.8.4. Uj Müvészet Barátainak Egyesülete /1931/

Müködés: 1931-től, utolsó adat: 1936 november
Választmányában: Csók, Kárpáti Aurél, Majovszky Pál, Petrovics Elek, Vaszary
Ügyvezető igazgató: Révész István

Az 1931-ben alakult egyesületnek az volt a célja, "hogy a közönség széles rétegeit megismertesse a modern, tehetséges, de a klikkek által kiszoritott müvészekkel és ezek müveivel, továbbá képvásárlásokkal igyekezett ezeknek segitségére lenni a Pénzügyminisztérium által engedélyezett képtombolák utján. Sok éven át értékes és magasszinvonalu előadások utján sikerült sok száz tagjával megkedveltetni a jó müvészetet - a lélektelen képkereskedelem gyatra vásári képeivel szemben".

A képtombolákat az alábbi festők müveiből rendezték:

Derkovits, Kmetty, Schreier Endre, Bene Géza, Fenyő A. Endre, Bornemissza Géza, Klie Zoltán, Róna Emmy, Hincz, Szőnyi, Medgyessy, Walleshausen Zsigmond, Gadányi, Vörös Géza, Schőnberger, Berény, Diener-Dénes, Kádás, Scheiber, Koszta és ajándék utján: Vaszary és Csók.

4.8.5. Szépmüvészeti Muzeum Baráti Egyesülete

Wertheimer Adolf, mügyüjtő emlékszik rá. Ő is tagja volt az egyesületnek. Sok képet ajándékoztak a muzeumnak. Mást nem tudok róla.

A Szent-György-Czéh 1/19o9/ is tekinthető müpártoló egyletnek, hiszen a mügyüjtőket segitő, menedzselő vállalkozás volt, de nagyobbszabásu tevékenysége /önálló folyóirat, kiállitási helyiség, rendszeres aukciórendezés/ miatt az 5. fejezetben, a "nagyok" között szerepel. /ld. 5.1.4/

5. MÜKERESKEDELEMMEL FOGLALKOZÓ INTÉZMÉNYEK ÉS SZEMÉLYEK

5.1. Intézmények - a "nagyok"

5.1.1. Mücsarnok és Nemzeti Szalon

A Mücsarnok /1861-tól máig/ és a Nemzeti Szalon /1894-1950/ hosszu müködésének ismertetése tulnyulik a dolgozat keretein, ezért a két intézménnyel csak vázlatosan, mükereskedelmi szempontból foglalkozom. Mivel a két intézmény sok tekintetben egymás párjaként fogható fel /pl. mint állami támogatást élvező "hivatalos" létesitmények/, ezért célszerünek látszott, legalábbis részben, közösen tárgyalni őket.

A mükereskedelem modernebb formái a 10-es években jelentkeztek, és a századforduló Budapestjén tevékenykedő képkereskedések jellegüknél fogva nem lehettek alkalmasak arra, hogy a korszak nagyszámu, akadémiát végzett s a mücsarnoki bemutatkozással bizonyos tekintélyt szerzett müvészének méltó körülményt biztositsanak a vásárló közönség elé kerülésre. Erre továbbra is a "rangos" tárlatok adtak módot a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon helyiségeiben és szervezésében.

Mücsarnok

A Mücsarnok az 1861-ben alakult Országos Magyar Képzőmüvészeti Társulat hivatalos kiállitási helyisége volt. A Társulatnak nem volt külön anyagi alapja, ezért komolyan törekedett arra, hogy gazdag pártfogókra, mecénásokra tegyen szert a királyi család, az arisztokrácia, a főpapság soraiból. A tagság zömét azonban ügyvédek, kereskedők, magas hivatali tisztviselők, földbirtokosok és orvosok alkották, többségük budapesti, ezen belül is terézvárosi, lipótvárosi és belvárosi.[1] 1902-10 közt, a Lyka Károly által szerkesztett Müvészet megindulásának hatására a taglétszám megkétszereződött.[2]

A hivatalos müvészetpolitikának a korszakban a leghatékonyabb fegyvere a pályázatokban, dijakban, ösztöndijakban, megbizásokban realizálódó mecénatura mellett az állami, közületi vásárlás volt. /ld. 4.1/ A kormány az állami vásárlások lebonyolitását az OMKT-ra bizta. Állami dijat, kitüntetést csak a Mücsarnokban kiállitott mü kaphatott, és a dijak tulnyomó része felett is a Társulat diszponált. Ide vonzódott tehát a kiállitók többsége, de mivel a Társulat alapszabálya szerint a tisztán müvészeti ügyeket nem müvészek, hanem szakértelem nélküli, könnyen befolyásolható laikusok intézték, az intézmény gyüjtőháza lett a "mesterségbeli tömeg", féltehetségek, álmüvészek seregének.

A jó müvészek egész sora vonakodott ebbe a szinvonaltalan kirakodóvásárba keveredni, másokat /pl. a nagybányaiakat 1897-ben/ a mücsarnoki zsüri utasitott el. /1933-ban hosszas alkudozás után végre létrehoznak egy Nemzeti Képzőmüvészeti Kiállitást, ahol minden csoport a saját zsürizésével vett részt, és ezt azután évenként megrendezték./

A Mücsarnok már emlitett anyagi önállósága következtében nagy gondot forditott a müvásárra, melyből az eladási százalékok révén komoly hasznot huzott. Külön mütáros feladata volt az eladásokat elősegiteni, és eladási közvetitési jutalék cimén az ár 25%-át vonták le.

A müvásár fellenditésére reformokkal is próbálkoztak: 1898 májusában külön teremben ismétlő kiállitás nyilt a korábban már kiállitott, de el nem adott müvekből. 19oo-ban elrendelik, hogy egy-két terem nyitva álljék a hivatalos tárlatok között a folyamatos müvásár biztositása érdekében "a közönség gyönyörködtetésére, másrészt a képvásárlás előmozditására." Bevezetik a részletfizetésre való müeladást, amit a Singer és Wolfner cég bonyolitott le 33% jutalék fejében.

A Mücsarnok vásárlóközönsége a tagságból került ki, tehát a fővárosi felső körökből, továbbá jelentős volt az állami vásárlás és a Társulat saját vásárlása a tagok közti kisorsolás céljára. Az eladási helyzetet mely még ebben a közizlést kiszolgáló intézményben sem derükeltő, jól érzékelteti az alábbi tudósitás 1914-ből:

"A Képzőművészeti Társulat legutóbbi, téli kiállitása egyike volt a legsikerültebbeknek, amelyeket a Mücsarnokban másfél évtized óta rendeztek. A látogatók száma 46.o68-ra rugott, a koronás jegyekből elkelt 17.955, a tárgymutatókból 9644 darab. A belépti jegyek és katalógusok révén a bevétel tehát 27.499 K volt, amelyet a tagok évi dijából a kiállitások megtekintésére jogositó jegyek kvótájával bizvást 5o.ooo K-ra egészithetünk ki. Ezzel szemben a körülbelül 8oo kiállitott munkából a magánosok részéről mindössze 48 talált vevőre 35.455 K értékben. ... Igaz, hogy a mükiállitásokon a király, az állam, a főváros s a Mücsarnokban tagjai számára a Képzőművészeti Társulat is vásárol képeket s a vásárlások összege a legutóbbi téli kiállitáson igy 117.485 koronára rugott."

A 9o-es évek óta a mücsarnoki vásárlások egy egész évben /téli és tavaszi tárlat/ rendszeresen loo.ooo K felett voltak, ennek azonban többnyire a felét sem érték el a magánvásárlások.

Nem történt alapvető változás az eladások terén a két világháboru közti időszakban sem, ami részben az igen magas áraknak tudható be. 1929 tavaszán a kiállitott 715 müből 22 kelt el, de ez a rossz statisztika feltehetően már a világválság hatását is tükrözi.

A Mücsarnok monopolhelyzetét először a Nemzeti Szalon megalapitása renditette meg, majd egyre több ellenszervezet alakult. /Kernstok Károly nyilatkozta a Művészház uj helyiségeinek megnyitásakor 1913-ban, hogy végre "nem leszünk kénytelenek a Mücsarnok vásári kiállitásain résztvenni, nem kell az időnk egy részét a művészet cégére alatt folytatott korteskedések letörésére forditani"./

Azonban az intézmény egészen a II. Világháboruig megőrizte a konzervativ müvészetben, müvészi körökben betöltött vezető szerepét. Müvészi szinvonalát pedig pontosan jellemezhetjük azzal, hogy a "mücsarnoki festő" legalább olyan sértésnek számitott akkoriban, mint manapság a "képcsarnoki festő".

Nemzeti Szalon

A Nemzeti Szalon 1894-ben alakult lényegében azzal a céllal, hogy a Mücsarnokhoz tartozó müvészgárda egy részének jobb anyagi lehetőségeket biztositson. Az egyesület kitüzött programja a "magyar közvéleményt a képzőmüvészet számára meghóditani", tehát a vásárlóközönséget megnyerni. Gyakorlatilag a Képzőmüvészeti Társulat egy háttérbeszoritott frakciója megelégelte másodhegedüsi szerepét az állami dijak, vásárlások kijelölésében, illetve azt, hogy a Mücsarnok mütárosa, Telepy Károly, aki a képek eladását intézte, még a magánvásárlásoknál is az uralkodó csoport tagjait, a "telepitvényeseket" igyekezett eladáshoz juttatni.

Kezdetben nem sokban különbözött a Mücsarnok szellemétől, de mivel, ha személyi okok miatt is, már az induláskor elhatárolta magát a Képzőmüvészeti Társulattól, a Szalon valamivel modernebb szemléletü volt.

A korszakban, különösen a századelőn, a müvész és a vásárló közti hidat a kiállitásokat rendező müvészeti egyesületek jelentették, és ezek közül valamelyes nyitottsága és rugalmassága folytán különösen a Nemzeti Szalon jelentősége nőtt meg. /Egy ideig a Mücsarnok egyetlen konkurrense volt, majd amikorra ujabb egyesületek tüntek fel, felépül elegáns, jó helyen fekvő székháza, mely végképp biztositotta kiemelkedő státuszát./

Vásárlóközönsége eleinte megegyezik a Mücsarnokéval, de itt jelennek meg először az ujabb tipusu mügyüjtők, akik nem a szokványos életképeket vásárolták, hanem a kor modernjeit /akik közül a legkeresettebb Vaszary volt/.

Ernst Lajos vezetése alatt /1899-19o9/ a Szalon kiállitáspolitikája jóval modernebb szemléletüvé válik a konkurrens Mücsarnokénál, mübaráti kört alakitottak ki, és a felépülő uj székházban ujitásként kaszinóéletet is próbáltak meghonositani. Ernst törekedett a kiállitásrendezés intimebb, a művészt teljesebben megértő, tükröző formáját megteremteni, és tulajdonképpen ő volt hazánkban az első művészeti menedzser.

A két világháboru közt viszont, különösen Déry Béla igazgatása alatt, az intézmény eklektikus arcot mutat: modernebb, szinvonalasabb kiállitások mellett minden dilettáns nyilvánosságot kaphatott megfelelő összegü "terembér" lefizetése ellenében. A terembér összegéről egy adatot ismerek csak: 1922 decemberében Dénes Lajos /ld. 5.2.9/ ki akarta bérelni a Szalon helyiségeit a Képzőművészeti Főiskola növendékkiállitása számára. A Nemzeti Szalon loo.ooo koronát kért, /de elképzelhető, hogy ez kedvezményes ár volt/, mindenesetre az ajánlatot Dénes és a Főiskola elutasitották.

Déry alatt a Szalon igen aktiv mükereskedelmi tevékenységet fejtett ki. 192o-ban fő kezdeményezője egy mükereskedelmi részvénytársaság, a Magyar Studió /ld. 5.2.14/ alapitásának. A vállalat a külföldi reprezentativ kiállitások anyagi bázisát volt hivatott megteremteni, és vezetősége gyakorlatilag a Nemzeti Szalon, üzletemberekkel kibővitett, vezetőségéből állt.

A vállalkozás hamar csődbe jutott, de a 2o-as évek második felében ujabb nagyszabásu külföldi kiállitássorozat indult

meg, ismét Déry Béla vezetésével. Tamás Henrik határozottan állitja, hogy Déry összeállt egy Kovács nevü bécsi mükereskedővel, és felhasználva a kiállitások nagy sajtóvisszhangját, mindazokban a városokban, ahol bemutatót rendezett a Szalon, ügynökök utján terjesztették a magyar giccsképeket. A kormánybiztosi rangban lévő Déry persze a háttérben maradt. Vagonszámra küldték az anyagot, és hónapokon át dolgoztak az ügynökök, amig egy-egy várost teljesen le nem tároltak. Ugy látszik a minisztérium is tudomást szerzett az ügyletről, mivel ez a külföldi kiállitássorozat nemsokára megszünt.[14]

A külföldi "szerepléseknél" azonban sokkal lényegesebb volt a Szalon belföldön kifejtett mükereskedelmi tevékenysége. Bende János, aki 24 éven át volt az intézmény titkára, és igy közvetlen tudomása volt az ügyekről, leirja, hogy ugyan a kiállitásokon mindig volt némi eladás, nagyobb mértékü azonban csak akkor, ha azt elég agilisan forszirozták. A vételkedv és a vevőszándék ritkán jelentkezett magától:

"Jó mütárosra van szükség, aki érintkezést tart fenn a mügyüjtőkkel, foglalkozik a kiállitások látogatóival, és ügyesen eladja a képeket még olyanoknak is, akik nem vásárló szándékkal jöttek a kiállitásra. ... Különösen a vidéki kiállitásokon volt erre a régebbi időkben alkalom, mivel itt közvetlenebbül lehetett érintkezni az emberekkel."

Bende és a Szalon mütárosa tehát 4-5 nappal a vidéki kiállitások megnyitása előtt leutaztak a kérdéses helységbe "előkészitení a talajt". A kiállitás alatt sem pihentek, és felhasználva az ünnepélyes reprezentáció és a "pesti hivatalos körök" minden propaganda-lehetőségét, alapos munkát végeztek. Ennek köszönhető, hogy a Nemzeti Szalon igen élénk vidéki tevékenységet folytatott.

A mütáros szerepe, mint láttuk, óriási volt. Nos, Déry Béla alatt, egészen annak 1932-ben bekövetkezett haláláig /amikor Bende is lemondott tisztségéről/ a Szalon mütárosa Kató Kálmán

festőművész. Az a Kató Kálmán, aki már a Magyar Studiónak is a mütárosa volt, és aki 1936-tól 1943-ig a hirhedt Szalmássy-féle Müterem-galéria "művészeti" vezetését végezte. /ld. 5.2.17/ /A galéria a korszak legnagyobb arányu kommersz képüzletét folytatta./ Müvészileg tehát kérdéses, de az eladásokhoz, vevőkhöz, az üzlethez tökéletesen értő ember volt.

1923-tól a Nemzeti Szalon önálló árveréseket kezd rendezni. Müvészi árverések rendezésére a Szalon már korábban is rendelkezésére bocsájtotta helyiségeit néhány egyesületnek, igy a Szent-György-Czéhnek /ld. 5.1.4/ és a Magyar Nemzeti Reneszánsz Társulatnak /ld. 5.2.13/, és itt rendezte árveréseit a Szalon leányvállalata, a Magyar Studió is. Ennek megszüntése után azonban a Szalon saját neve alatt rendezett néhány müvészi árverést.

Négy aukcióról van tudomásom:

I.	aukció	1923. szeptember 3o - október 6.
II.	aukció	1924. január 18 - 26.
III.	aukció	1924. április 25 - május 5.
IV.	aukció	1924. október 5 - 15.

Már Hubay Andor igazgatása alatt, a Nemzeti Szalon a Fränkel-Szalonnal társulva oslói kiállitást szervezett, felesben megosztva az anyagi siker/veszteség összegét. /Végül is a kiállitás 15o pengő ráfizetéssel zárult, de például a festőként is résztvevő Hubay adott el képet./

5.1.2. Könyves Kálmán

"Könyves Kálmán Irodalmi és Könyvkereskedelmi RT" - 1891-19o3.
"Könyves Kálmán Magyar Mükiadó RT" - 19o3-193?
Könyves Kálmán Kiállitási Szalon - 19o3-19o6, majd átépités után 19o6-1917.

Cim: VIII., Kerepesi u. 19. /1891-19o3/
VI., Nagymező utca 37-39. /19o3-tól/
V., Arany János utca 9. /adat 1931-ből/

Vezetőség: a cég felfutása 1898-tól történik, amikor Révai Ödön /a Révai Testvérek Irodalmi Intézet RT társigazgatója/ és Horváth Géza /Révaiék főkönyvelője/, a későbbi ügyvezető igazgató, az igazgatóság tagja lett.

Kiállitásai:

19o3-tól 19o6-ig állandó kiállitás, mely a vásárlásokkal párhuzamosan cserélődik. Már eközben rendeznek önálló kiállitásokat is:

19o4 - Hollósy és iskolája
19o5 - Csók István
19o6 - Rippl-Rónai kiállitása és aukciója.

Ezután a kiállitóhelyiséget átépitik, a termek számát és méretét megnövelik, és igy önálló, tágas szalont nyithattak a mülapokat is árusitó mükereskedés mellett. Több forrás ettől számitja a Szalon létrejöttét. A későbbi katalógusokon a Rippl-Rónai kiállitást jelölik első kiállitásként. Végül is 1917-ig 74 kiállitást tüntetnek fel, az alábbi sorrendben:

19o6. Rippl-Rónai - Kézdi Kovács László - Pállya Celestin - Faragó József

19o7. Vajda Zsigmond - Szikszay Ferenc - Telepy Károly - Magyar aquarellisták - Magyar Müvészet - Kober Leo - Fiatal Magyar Müvészek - Pállya Carolus - Pentelei Molnár János - Charles J. Palmié - Nagy Zsigmond - Ujváry Ignác

19o8. Zombory Lajos - Zemplényi Tivadar - Déry Kálmán - Liebermann, Corinth és ELeistikov - Hollósy Simon, Feiks Jenő, J. Pascin - Józsa Károly

19o9. Magyar Müvészek - Boem Ritta - Francois Courtens - Kövér Gyula - Magyar Müvészek - Olgyay Ferenc

191o. Modern Magyar Müvészek - Sztuka, lengyel müvészeti egyesület - Hollandi modern müvészek - Magyar Festészeti Főiskola - Nemzetközi karikatura - Belga aquarellisták - Kiss Rezső - Gregus Imre - Hollósy Simon-és Feiks Jenő - Paál László - Lakatos Artur

1911. Skót modern művészek - Pór Bertalan - Nicolas Tarkhoff - Női arckép - Balla Béla - Vészi Margit, Kubinyi Sándor - Csuzy Károly, Varga Emil - Kober Leo - Pállya Celestin

1912. Barta Ernő - Modern francia festőművészek - Nagy Vilmos - Francia grafikusok és humoristák - Bánsághy Vincze - E. M. Lilien - Ch. J. Palmié - Loboschin, E. Zoir

1913. Oscar Laske, Franz Barwig - Ifju Művészek Egyesülete - Pogány Margit, Bethlen Gyula - Jeruzsálemi iparművészeti munkák - Balla Béla, Iritz Sándor, Pataki Sándor - Kubinyi Sándor - Budapest Látképei

1914. Boromissza Tibor - Szende Dezső - Hermann Struck - Widder Félix

1916. Garay Ákos, Honti Nándor - Bér Dezső - Bálint Rezső - Nagy István - Kober Leo - Márton Lajos

1917. Orbán Dezső

Az összesitett kiállitásokon csak a kiemelt művészek neveit adják meg, emellett gyakrna szerepelt vegyes anyag is, melyet a katalógusban feltüntetnek.

Az I. Világháboru utánról három kiállitás ismert:

Könyves Kálmán kiállitásai a Modern Kiállitásszervező Bizottság Rendezésében

XVII. /4/ év. 1o3 /XXXIV./ kiállitás - 1931. október 1-től
Magyar Posztimpresszionisták I. - Kompozició

XVII. /4/ év. 1o4 /XXXV./ kiállitás - 1931. november 5-től
Magyar Posztimpresszionisták II. - Csendélet

1931. december 3-tól - Modern Grafikai Kiállitás

Aukciók A cég 6 aukciót is rendezett, de ez melléke tevékenység.volt. Három árverés kifejezetten jótékony célu:

1. Rippl-Rónai 19o6. március 1-3.
2. Faragó József hagyatéka
3. Gyermekvédő Liga javára
4. Hirlapirók Egyesülete javára
5. Ingyentej javára
6. Japán mütárgyak

A cég létrejöttekor könyvkereskedéssel foglalkozott, s főként nagyobb müvek részletfizetési feltételek mellett való terjesztésére vállalkozott.[42] A Révai testvérek beavatkozásával profilt váltott: reprodukció- és mülapkiadás lett a fő üzletága.

Ujdonság volt abban a korban a professzionális kapitalista jelleg, amivel ezt a tevékenységet elkezdték: a legmodernebb technikával, nagykereskedelmi forgalmazásra termeltek. A vállalat az első hazai kiadó, amelyik jogdijat fizetett a müvészeknek.

19o3 novemberében a vállalat kibőviti müvészeti tevékenységét, és mükereskedést nyit, ahol a mülapok mellett magyar müvészek eredeti müveit árusitja, és néhány kiállitást is rendez. Ezen kivül külföldön is szervez kiállitásokat - Lipcse, Drezda, Hamburg, München, Oroszország -, majd a konkurrens Egyházy és Társa cég felvásárlásával 19o4-ben megszerzi a cég berlini fióküzletét, és uj részvények kibocsátásával fióküzletet hoz létre Bécsben is.

A Könyves Kálmán mükereskedés már kezdettől fogva nagyobb jelentőségü volt a többi mükereskedésnél. Viszonylag jó helyen nyilt, elismert üzletemberek /könyvkereskedők/ vezették, és a mükereskedelembe elsőként vezette be a könyvterjesztésnél és mülapforgalmazásnál már régóta alkalmazott, vásárlást megkönnyitő feltételeket: a szabott árakat és a részletfizetést. Ők rendezték az első müvészeti aukciót is Budapesten. Összegzésül: a cég az első jelentős, valóban kapitalista jellegü mükereskedelmi vállalkozás.

Kiállitáspolitikájában nem ragaszkodott szigoru elvekhez, de a biztos anyagi sikert jelentő, az átlagközönség izlését kielégitő müvek bemutatása mellett vállalkozott nem kimondottan haszonszerzésre irányuló, ujszerü, vitákat kiváltó, progressziv

művészi törekvések szerepeltetésére. /Legkiemelkedőbb a Nyolcak "keresők" néven való első csoportbemutatkozása./

Az uj tipusu, egy-egy művészt bemutató gyüjteményes kiállitások, a csoportos hazai tárlatok és az igen népszerü, külföldi művészeket bemutató egyéni, illetve csoportkiállitások uj szinfoltot jelentettek a művészeti életben. A Mücsarnok és a Nemzeti Szalon tárlataival szemben az intimebb, a közönséggel közvetlenebb kapcsolatot fenntartó mükereskedés vernissage-ai a társasági élet fontos eseményeivé váltak, megjelentek rajtuk a kormány képviselői és a főváros előkelőségei.

Az 19o6-os Rippl-Rónai kiállitás hatalmas sikert hozott. A kiállitott képeket egytől-egyik szétkapkodta a közönség. Ez a siker megfelelő biztositékot jelentett a cég számára az első hazai nyilvános, önkéntes müárverés megrendezésére Rippl-Rónai müveiből 19o6 márciusában. Rippl-Rónai erre igy emlékezett:

"Itt, különösen a bohém világban, eddig csak önkéntelen, "hivatalból" való árverések tartattak. Önkéntes müárverés, plána eleven művész képeinek árverése, csak ugy egyik szemmel nézve, némi joggal kelthette azt a gyanut, hátha ez a művész maga sem becsüli sokra a müveit, ha azokat kész csak ugy elkótyavetyélni."

Az árverés végül is sikeresnek bizonyult, és a nyereséges szezon után a mükereskedés helyiségeit a korszak neves épitészeinek tervei alapján átépitették. Tulajdonképpen ekkor született meg az elegáns, tágas Könyves Kálmán Szalon.

Az olcsó mülapok mellett /5o-1oo K, részletre már havi 1o K!/ a cég sokszorositott grafikát is kiadott, igy például az első magyar szines művészi litográfia-sorozatot, melyet Olgyai Viktor kezdeményezett, és dr. Lázár Béla szerkesztésében jelent meg 19o3 telén.

Emellett kiadtak egy nagyjából havonta megjelenő, egy-egy

mülapot elemző kis füzetet, a "Könyves Kálmán Értesitőjét"-t, továbbá 19o4-5 és 1912-14 között "Müvészeti Krónika" cimmel egy meglehetősen eklektikus szemléletü müvészeti lapot.

19oo telétől sokszorositott kisplasztikával is foglalkoznak, és a cég helyiségeiben a század elején egyre népszerübb képzőmüvészeti előadássorozatokat is rendeztek.

A vállalat az elterjedt szokás szerint müvészi képkereteket is kinált, ezért a mükereskedés alagsorában keretező, üvegező és aranyozó mühely létesült.

A Könyves Kálmán cég az I. Világháborut átvészelte, és a Révai lexikon pótkötete szerint "1919-ben Berlinben vállalatot létesitett, amely a magyar mükiadói termékeknek világszerte való exportját intézi."

A két világháboru között alig van adat müködéséről. Lyka Károly szerint "helyiségeit néha expresszionista festőknek engedte át, néha pedig olyanoknak, akiket csak tulzott jóakarattal lehetett a giccsfestés vádja alól fölmenteni."

1925-ben egy hirdetésben a Könyves Kálmán csak müvészeti sokszorositásu mülapokat hirdet, kiállitáshelyiségről nincs szó.

Az utolsó adat szerint a cég a Modern Kiállitásszervező Bizottság rendezésében, uj cimen három egymásutáni kiállitást tartott 1931 végén. Ezek számozása /pl. az első: XVII. /4/ év 1o3. /XXXIV kiállitás/ nem világos, bár a zárójelben álló adatok feltehetőleg az MKB müködésére utalnak. /Az MKB előzőleg a Tamás Galériában rendezett kiállitásokat./

A vállalat valószinüleg negyvenes években szünt meg, ami feltehetően a jelentkező gazdasági világválsággal és Horváth Géza ügyvezető igazgatónak a huszas évek végén bekövetkezett halálával függ össze.

5.1.3. Művészház

Müködés: 19o9 - 1914.

Cim: IV., Váci u. 3. - Magyar Művészeti Részvénytársaság helyiségeiben /19o9. december 8 - 191o./

Városligeti fasor - Erzsébetvárosi Kaszinó helyiségeiben /191o-1911./

IV., Kristóf tér 2. I. emelet /1911. március 12 - 1912. nyara/

IV., Szegfü u. 4. /1913. január 23 - 1914./

Művészeti igazgató: Rózsa Miklós

Elnök: gróf Teleki Géza egyik alelnök: Iványi Grünwald Béla

az 1911-es vezetőségből: Ferenczy Károly, Kernstok Károly, Rippl-Rónai + arisztokraták, országgyülési képviselők, stb.

az 1911-es müvésztanács: elnök: Rippl-Rónai, tagok: Csók, Egry, Falus Elek, Jaschik Álmos, Katona Nándor, Kisfaludy Stróbl, Kosztolányi-Kann, Kőrösfői-Kriesch, Ligeti Miklós, Málnai Béla, Olgyay Ferenc, Pásztor János, Plányi Ervin, Vaszary,

1912-ben a Japán-asztallal való összeveszés mkapcsán kilép Iványi, Szinyei, Ferenczy. A müvésztanácsba kerül Boromisza Tibor, Kádár Béla, Pechán József, Szigeti Jenő

Tagság

Négyféle tag-tipus létezett: alapitó müvésztag, alapitó müpártoló tag, pártoló müvésztag, rendes tag. Az alapitók 3oo koronát fizetnek az örökös tagságért /mütárgyat is elfogadnak/, a pártoló és a rendes tagok tagdija évi 2o korona.

A tagok évente egy müvüket zsürimentesen kiállithatják az e célból rendezett tárlaton, a többi müvüket zsüriztetni kell, de előnyt élveznek az idegenekkel szemben.

A tagok évente mütárgysorsoláson vesznek részt, minden tagra legalább egy nyeremény jut. Ezen kivül ingyen kapják a Művészház lapját, és ingyen látogathatják a rendezvényeit. A vásárlásoknál 5% kedvezményt kapnak.

1912-ben 2o66 tagot tartottak nyilván, köztük gróf Zichy János, vallás- és közoktatásügyi minisztert és gróf Andrássy Gyulát, az OMKT elnökét.

Kiállitáspolitika

A Müvészház főként csoportos kiállitásokat szervezett, vigyázva arra, hogy különféle stilusu és célu müvészek kerüljenek egymás mellé, nehogy az egyesület egyetlen irány szószólójává váljék. Mégis, a modern törekvések némi előnyt élveztek, és a "MIÉNK" szelleme dominált.

Az évi "szabad" tárlattal elsősorban az uj müvésznemzedék érdekeit kivánta a Müvészház szolgálni, módot adva igy a legelszigeteltebben élő, vagy bármi okból a többi hivatalos fórumról kiszorult tehetségeknek a bemutatkozásra és érvényesülésre. Igy például itt jelentkeztek először az aktivizmus müvészei és Egry, Kmetty, Schönberger.

1910 telén "Ellenszalont" rendeztek olyan müvészek számára, akik "elvi vagy egyéb okokból a Mücsarnokból rendszeresen távol maradnak". Az Ellenszalon zsürije: Csók, Ferenczy, Iványi Grünwald, Kernstok, Rippl-Rónai, Szinyei.

Az egyesület rendezett néhány egyéni retrospektiv tárlatot nevesebb müvészek müveiből /Rippl-Rónai, Kernstok, Vaszary/, továbbá kiállitásokat külföldi müvészek alkotásaiból, /pl. nagysikerü nemzetközi impresszionista kiállitás/. Sor került még egy orientális müvészeti kiállitásra, majd ennek a végén egy árverésre.

Tudatos programjuk volt a modern törekvéseket a még elmaradottabb vidékkel is megismertetni, ezért több vidéki kiállitást szerveztek, például Nagyváradon, Kolozsvárott.

Egyéb tevékenységek

A kiállitások tartama alatt rendszeres müvészeti előadásokat tartottak, majd beindult az egyesület hivatalos lapja, az "Uj

Müvészet". "Modern Magyar Képtár" cimmel grafikai albumot adtak ki, 2o magyar müvész egy-egy alkotását, többségüket linóleummetszet technikában. Az 1913-ban átadott Szegfü-utcai székházukban az 5 nagy, felsővilágitásu kiállitó helyiséget elegáns müvészklub egészitette ki, könyvtárral, két étteremmel, szalonnal, diszteremmel.

Az érem másik oldala: anyagi nehézségek, kompromisszumok, csőd

Habár a tagok számára a feltételek kecsegtetőek voltak, kevesebben csatlakoztak az egyesülethez a vártnál, és a csekély tagdijakból az intézmény nem volt fenntartható. Ezért mindjárt az induláskor szerződésre léptek a Magyar Müvészeti Részvénytársasággal, mely azideig kommersz képek terjesztésével foglalkozott. A részvénytársaság biztositotta a kiállitási helyiséget, és vállalta az adminisztrativ és financiális ügyek intézését, de az egyesület müvészeti vezetésébe semmi beleszólása nem lehetett.

A két különböző profilu és érdekü intézmény között hamar müvészeti és gazdasági ellentétek támadnak, mert mialatt Rózsáék vidéken kiállitásokat rendeztek, a részvénytársaság emberei az országban a Müvészház cégére alatt giccsképeket terjesztettek. Megtörtént a birósági szakitás, s az egyesület terhére mutatkozó 37.ooo korona összegért az igazgatóság több tagja, élükön áldozatkész elnökükkel, gróf Teleki Gézával, vállalt szavatosságot.

Ideiglenesen az Erzsébetvárosi Kaszinóban rendezik kiállitásaikat, majd a Kristóf téren 6 teremből álló kiállitási helyiséget bérelnek, de a tagdij és a kiállitások hozadéka /eladások utáni százalék és 1 korona belépődij/ nem fedezte a drága helyiség bérét és a költséges adminisztrációval járó kiadásokat. Ismét gróf Teleki Géza fedezte a hiányt.

Rózsa ekkor egy klub alapitását határozta el, hogy az ott rendszeresitendő hazárdjátékok jövedelme fedezze a kiadásokat. Ez reális elképzelés volt, a Fészek klub hasonló alapon remekül prosperált. Rózsa rávette Telekit, hogy vegye meg, és alakittassa át a Szegfü utca és Rózsa utca sarkán álló Zichy--palotát, ami meg is történt.

Ezt volt az első komoly hiba: a palota helye kiválóan alkalmas volt uri kaszinó létrehozására, de müvészeti tárlatok rendezésére tulságosan félreeső volt. Komoly müvészek nem szivesen állitottak itt ki, mert a közönség nem látogatta.

A másik, már jóvátehetetlen hibát ott követték el, hogy miközben ugy tünt, hogy Rózsának sikerül a Japán-asztal társaságát áthozni a Fészek klubból - ami megalapozta volna a Müvészklub tekintélyét, és gazdag mágnásokat, mübarátokat és jeles müvészközönséget jelentett volna -, az elnökség megválasztása kapcsán komoly nézeteltérések támadnak, és a Japán-csoport végleg szakitott a Müvészházzal: 1912-ben Iványi Grünwald és Szinyei /és Ferenczy/ látvány osan kilép az egyesületből. Más müvészegyesületekkel is összetüzések történnek, és végül a müvészek tulnyomó többsége hü maradt régi klubjához, a Fészekhez.

A Müvészház lényegében "müvészietlen" kártyaklubbá alakult, bár a látszat kedvéért és a publikum félrevezetése céljából a falak tele voltak aggatva modern festők müveivel. Azonban ez a klub nem vált elég nagyvonaluvá, és továbbra sem tartotta fenn a luxuriőz, nagyszámu személyzetet igénylő helyiséget. Teleki megelégelte a helyzetet, és beszüntette a hiány pótlását, sőt, követelte eddig befektetett 15o.ooo koronájának a visszatéritését. Erre csak kormánysegélyből lett volna mód, ezt azonban csak akkor kaphatta volna meg az egyesület, ha tekintélyes müvésztagjai vannak. Mindenki, még maga Tisza István is, megkisérelte rávenni a Japán-csoportot a békülésre, de ők hajthatatlanok maradtak.

Ekkor az ötletekben kifogyhatatlan Rózsa is belátta, hogy a Müvészház tovább fenn nem tartható, és igy az 1914 évi közgyülésenazaz egyesület kimondta a feloszlását.

Rózsa Miklós

Elek Artur /1938/: "Rózsa Miklós az ujabbnál ujabb müvészeti törekvések és próbálkozások lelkes támogatója, müködésével már régen helyet biztositott magának ujabb müvészetünk alakulásának történetében."

Dr. Rózsa Miklós - müvészettörténész, ujságiró, mükritikus, jogi doktor - valóban a század első fele müvészeti életének egyik kulcsfigurája. Anyagilag független volt, mivel egy bankvezér távoli rokonát vette feleségül, és igy a Jelzálog-hitelbank egyik vállalatának, a Váci Borpincészetnek lett az igazgatója. Nem sokat igazgatott, csak a havi fizetését vette fel. Családjáról még annyi érdekes, hogy ő Oltványi Artinger Imre apósa.

A monoklis, vézna, csupa csont ember Pestre kerülése után ujságiró lett, majd bekapcsolódott a müvészeti életbe. 1896-ban ő a rövid ideig Budapesten tartózkodó Munkácsy titkára, és ezáltal érintkezésbe kerül a müvészeti vezető körökkel. A Nemzeti Szalon titkára lesz, de harcias, összeférhetetlen természete miatt az 19o3-as közgyülésen kibuktatták tisztségéből. Ezután ő lesz a Franklin Társulat irodalmi titkára, majd 19o9- és 14 közt az általa alapitott Müvészház igazgatója.

1921-ben ő a Belvedere galéria /ld. 5.2.5/ egyik szellemi megalkotója, majd 1924-ben a Képzőmüvészek Uj Társaságának /KUT/ kezdeményezője, megszervezője, majd igazgatója.

1928-ban az ő elgondolása alapján és az általa vezetett Modern Kiállitásszervező Bizottság közremüködésével születik meg a

Tamás Galéria. /ld. 5.1.7/ Tagja a Gresham-körnek, majd 1933 után a Fränkel Szalon müködésében játszik komoly szerepet, számos katalógus szövegét ő irja.

Szerkesztője a Ma Este, a KUT, és az UJ Szin cimü folyóiratoknak. Lyka Károly: "Fanatikusa volt a legujabb és a legeslegujabb művészeti irányoknak."

Tamás Henrik: "Lángoló gyülölettel eltelve minden iránt, ami maradi, ami formájában, eszmei tartalmában már kiélte magát, a modern müvészetnek ő volt a legelszántabb, megalkuvást nem ismerő harcosa. ... Ha rajta mulott volna, máglyára küldi az egész Kultuszminisztériumot a Mücsarnok-beliekkel együtt."

5.1.4. Szent-György-Czéh

"Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete"

Müködés: 19o9-től kb. 192o-ig

Cim: VIII., Üllői ut 14. /1912-től/

Elnök: Gróf Andrássy Gyula

Ügyvezető igazgató: dr. Siklóssy László

Az egyesület 19o9 végén alakult, mintegy loo taggal. Müködését 191o-ben kezdte meg, és egy év alatt ez a taglétszám a négyszeresére nőtt.

Programja: minden támogatást megadni a gyüjtőknek /információ, utmutatás, szakértői vélemények/, a gyüjtést megkönnyiteni és művészeti irányba terelni.

"A Szent-György-Czéh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesülete /alakult 19o9-ben Andrássy Gyula gr. elnöklete alatt/ tagjai dijtalanul kapják A Gyüjtő c. gazdagon illusztrált művészeti folyóiratot, ezenkivül évenként egy eredeti szignált grafikai müvet. A Czéh kiállitásokat és aukciókat rendez, melyeken a tagok mint vevők és eladók résztvehetnek, vételeknél nem tagokkal szemben előnyben részesülnek. Tagok az egyesület bibliophil

kiadványait kedvezményes áron szerezhetik meg. Tagoknak a Czéh készséggel szolgál szakvéleménnyel /expertise/ és általában arra törekszik, hogy a gyüjtéshez megnyilvánuló kulturális munkát nekik megkönnyitse. Mükereskedők nem lehetnek tagok. Évi tagsági dij 25 K. Tagul jelentkezni lehet az igazgatóságnál, Budapest, VIII., Üllői ut 14. alatt, ahol készségbel szolgálnak bővebb felvilágositással, ugyanott örömest fogadják a müvészet és a gyüjtés ügye iránt érdeklődők cimét."

A Czéh tevékenységében döntő fontosságu a müvészeti aukciók rendszeresitése 1910-től. Szórványosan korábban is rendeztek egy-egy elszigetelt, folytatás nélküli aukciót, de a nagyszabásu gyüjtemények árverései "egytől-egyik külföldön zajlottak le, kárára közgazdasági életünknek, melyre nem hatottak buzditólag, sés kárára a magyar nemzeti vagyonnak, amennyiben a külföldön elaukcionált mükincsek hüségesen kint is maradtak".

A Czéh, ellentétben a későbbi, hivatásos mükereskedők által vezetett nagyszabásu aukciókkal /főként az Ernst-Muzeum-beliekkel/, nem törekedett haszonszerzésre, és nagy eredménynek tartották, hogy 1915-re sikerült egyenesbe jönniük, a jelentékeny tartozásokat kifizetniük, "sőt, a folyó évben sikerült némi készpénz-megtakaritást is eszközölnünk".

Az első mütárgy-árverésre 1910. április 12-13. között a Nemzeti Szalonban került sor, és az utolsót, amiről adatot találtam, a 42.-et, 1920 november 17-19. között tartották. Ekkorra tehető a Czéh feloszlása, hivatalos lapja is ekkor szünik meg.

1912-től saját helyiségükben rendezik kiállitásaikat, árveréseiket "a Főváros egyik központi helyének, a Calvin-térnek közvetlen közelében, az Üllői ut 14.sz. házban, melyet a Szent-György-Czéh hatalmas, sárga-emblémás meggyszinzászlajáról már messziről meg lehet ismerni." /Előtte a Nemzeti Szalon, és két alkalommal a Müvészotthon - ld. 5.2.18 - adott otthont a mütárgy-aukcióknak./

Terveztek vidéki árveréseket is "modern és hazai" mütárgyakból, de nem tudom, ezek valóban létrejöttek-e?

Az árverések forgalmáról az alábbi adatok vannak: 191o-ben több mint 8o.ooo K, amivel igen elégedettek voltak. 1912-ben 86.322 K, 1913-ban 37.593 K, mivel az ex-libris kiállitás miatt /ld. később/ egy aukció kiesett. 1914-ben 76.277 K.

A Czéh kiállitásokat is rendezett, évenként egy-kettő, melyek közül egy nagyszabásu ex-libris bemutató volt a legjelentősebb, 1913-ban. Képzőművészeti vonatkozása az éves tárlatoknak volt, /ha volt/, ahol is a tagok kiválaszthatták dijtalan tagilletményeiket. 1915-ben grafikai kiállitást rendeztek:

"Attól ne tessék félni, hogy dijtalan atagilletmény cimén olyan valamit sózunk valakinek a nyakába, ami nem tetszik neki. Az elmult esztendőben grafikai kiállitást rendeztünk a legjelesebb magyar grafikusmüvészek alkotásaiból; tagjaink bármelyik lapot dijtalanul kiválaszthatták és saját gyüjteményükhöz csatolhatták."

1916. január 3o-tól február 8-ig a két Tichy-testvér, Kálmán és Gyula "müveiből" rendeztek kiállitást. Sőt, ezt a tetszetős tárlatot Rimaszombaton is bemutatták. 1917-ben a tagilletménykiállitás Tardos-Taussig Ármin "festőművész" müveiből állt.

Figyelemreméltó viszont a Czéh kiadói munkája, főleg az iparmüvészet tárgykörében. Füzetei, különlenyomatai között igen alapos és értékes tanulmányok vannak, mint például a magyar kerámia történetének összefoglalása és más segédanyagok.

Az egyesület hanyatlásának okait 192o-ban, még reménykedve, igy foglalták össze:

"A háborus konjunkturák azonban fokozott mértékben kidomboritották a mütárgyak forgatásának üzleti oldalát, amelyre rávetette magát a nagytőke és a nagyarányu nyerészkedés. Igy ébredtünk arra mi, akik negyven aukciót bonyolitottunk le, hogy

a magyar aukciót egyszerre csak ujból megalapitották. ... érthető, ha az a harsona, amely ezeket az uj vállalkozásokat kisérte, egy időre elnémitotta a mi hangunkat, elcsendesitette a mi szerény, tipikusan magyar vállalkozásunkat."

192o-tól az aukciórendezés állami monopólium lesz. A sSzent--György-Czéh és az Ernst Muzeum addigi érdemeik alapján 5-5 évre aukciórendezési engedélyt kapnak, de feltehetően a patriarchális, szerény egyesület nem birta a konkurrenciát /az Árverési Csarnok is elkezdett müködni/, és 192o végén, a XLII aukció megrendezése után feloszlott.

5.1.5. Ernst Muzeum

Müködés: 1912. május 12-től mindmáig
Cim: Nagymező u. 8.
Tulajdonos: Ernst Lajos /1937-ben bekövetkezett haláláig/, majd Almássy-Teleky Éva
Müvészeti vezető: 1937-ig Lázár Béla, utána Petrovics Elek

Ernst Lajos /1872-1937/

Apja, Ernst Mór gazdag lisztkereskedő volt, mellesleg uzsora--üzletekkel is foglalkozott. Ernst Lajos nem volt nagymüveltségü ember, abbahagyta iskolai tanulmányait, és apja üzletében kezdett dolgozni. Müvészi érzéke és gyüjtőszenvedélye azonban korán megmutatkozott, s már kis diákként kedvenc szórakozása az volt, hogy minden magyar vonatkozásu tárgyakat gyüjtött. 15 éves korában már jól ismerte a pesti régiségkereskedőket.

Saját emlékezése szerint a velencei Doge-Palotában, egy olasz kulturtörténeti kiállitás láttán támadt az az elhatározása, hogy egy hasonló, magyar kollekciót hoz létre. Ettől kezdve rendszeresen járta az országot, és szisztematikusan gyarapitotta gyüjteményét.

A gyakorlatias szemléletü, vagyonos kereskedőcsalád eleinte megdöbbenéssel nézte ezt a munkakerülő uri passziót, és állitólag Ernst "a szájától vonta meg a falatot, hogy vásárolhasson", köpenye alatt csempészte haza, és ágya alatt rejtegette uj szerzeményeit.

Elég sok falatot kellett megvonnia a szájától, mert 1894-ben már nagyobb kollekciót helyezett el ideiglenesen a Történelmi Képcsarnokban, és két évvel később a milleneumi kiállitáson "nagyszabásuan volt gyüjteménye képviselve". 1898-ban a Vasárnapi Ujsáb egy egész számot szentel gyüjteménye ismertetésének, amely akkor már 8 nagy szobát foglalt el az Üllői-uti lakásban.

A századfordulóra Ernst már ismert mübarát, a müvészeti közélet tagja. /"Járt, furakodott, meghuzódott nagyok és hiresek árnyékában, a Japán-asztal derüs fényében."/ Beiratkozott a Fészek klubba, s "megszerették itt is, ott is törekvéstől tultengő meghuzódását".

Amikor 1898-ban Hock János, a Nemzeti Szalon igazgatójának reformkisérletei és különösen "Müvészi Reform" c. könyve olyan vihart kavartak, ami az egész Szalon létét fenyegette, Hock a vezetést olyan ember kezébe akarta tenni, akivel a müvészek rokonszenveznek és egyébként is alkalmas egy müvészeti intézmény vezetésére. Ernst Lajosra esett a választása, aki már a Szalon választmányi tagja volt, és az 1899. évi közgyülésen gróf Andrássy Gyula elnök Ernstet nevezte ki a Nemzeti Szalon ügyvezető igazgatójának.

A Nemzeti Szalon élén /1899-19o9/

Ernst agilitása és szervezőkészsége kivezette az egyesületet a válságból. Müteremről müteremre járva sikerült rábirnia a

müvészeket, hogy térjenek vissza a Szalonba, és támogassák őt munkájában.

Ernst Lajossal uj tipusu müvészeti-szervező jelent meg Magyarországon: a jó értelemben vett gyüjtő-mecénás-menedzser-mükereskedő, aki felfedez, kiállit, befuttat, elfogadtat, anyagi és erkölcsi érvényesülésre juttat müvészeket, irányzatokat.

Uj kiállitási formákat vezetett be: meghonositotta az egyes müvészek gyüjteményes bemutatását, ő a "kollektiv tárlatok" magyarországi szülőatyja. Emellett az elsők egyike volt, aki a magyar moderneket /Ferenczy, Fényes, Iványi Grünwald, Vaszary és mindenekelőtt Szinyei Merse/ reprezentativ kiállitásokon bemutatta. Amikor megalakult a MIÉNK, a Nemzeti Szalonban talált otthonra.

Még ennél is tovább ment: nem kis ellenállást leküzdve, modern külföldi müvészeket is többször kiállitott /Monet, Puvis, Courbet, Corot, Gauguin, Renoir, Degas, Pisarro, Cezanne/. Ha ehhez hozzávesszük, hogy müködése alatt épült meg a Szalon uj, elegáns Erzsébet-téri helyisége, Ernst Lajost egyértelmüen a Nemzeti Szalon egyik felvirágoztatójának kell tekinteni.

A sorozatos haladó kiállitások kivivták a "más irányban dolgozó müvészek ellenszenvét", szervezkedni kezdtek ellene, és az 1909-es közgyülésen kibuktatták az ügyvezetői igazgatói állásból.

Az Ernst Muzeum megszületése

A negyvenhez közeledő Ernstet nem törte meg a kudarc. Elhatározta, hogy saját intézményt létesit, hogy ebben helyezze el az időközben egy magánvállalkozás keretein tulmenő Magyar Gyüjteményét. A muzeum céljául azt tüzte ki, hogy egy "nemzetietlen korszakban", egy "heterogén városban", a közönséget

"a nemzet multjának, nagyságának és kulturájának ismeretében megerősitsük. Ebből a szempontból kiindulva határoztam el, hogy a muzeumot állandóan változó kiállitási termekkel fogom kiegésziteni, hogy ezáltal az érdeklődést fenntartsam a muzeum iránt".

Nem pusztán hangzatos szavak voltak ezek: Ernst komoly áldozatokat hozott a kiállitási helyiségek megteremtéséért, és a Nagymező utcában négyemeletes, külön erre a célra tervezett házat épittetett. Igaz, megtehette, hiszen nagy vagyon örökölt, dusgazdag ember volt. Egy másik bérháza is volt, egy "nagycsomó jóvaleurü részvénypakettje", valamint egy jelentős mügyüjteménye. Egy millió aranykoronára becsülték a vagyonát.

Az időpont is igen kedvező volt a muzeumalapitásra:

"1912 táján képzőmüvészeti viszonyaink feltétlenül szükségessé tették egy uj kiállitási szervezet megalakulását. Már akkor is a legteljesebb mértékben érezhető volt az a visszás helyzet, hogy a kor lelkéből sarjadzott uj müvészetnek küzdeni kell, hogy a közönséggel megfelelő érintkezést találjon. ... Teljes szabadság kellett, amelybe az állami életnek az epigonok szolgálatába állitott müvészeti politikája és a közönség elmaradottsága belé nem avatkozhatott." /Farkas Zoltán/

Ernst semmit sem bizott a véletlenre: bár neki is jelentős müvészeti tekintélye és hitele volt, mégis e vállalkozásához megnyerte az elismert Lázár Béla müvészettörténészt, aki Ernst haláláig tanácsadója, társrendezője, katalógusirója, eladási képviselője - egyszóval mindenese - volt az intézménynek.

Lázár Béla /1869-195o/

Lázár Béla bölcsészdoktor, elismert szaktekintély, számos lap, folyóirat, köztük a Müvészet munkatársa, a Magyar Müvészet főmunkatársa. 19o5-ben Modern Müvészet cimen önálló lapot alapitott, melyből 5 szám jelent meg. 1928-tól kb. 15 éven át az

Ernst Muzeumbeli tevékenysége mellett a Munkácsy Céh müpártoló egyesület /ld. 4.8.3/ ügyvezető igazgatója.

Cikkeket ir és előad külföldön is, 5 nyelven, számos könyv, kiadvány, tanulmány szerzője. Legjelentősebb müvészettörténeti tevékenysége Paál László tulajdonképpeni felfedezése, müvei összegyüjtése, katalogizálása. Ernst Lajossal a Nemzeti Szalonban lett jóban, ahol Lázár több előadást tartott, és a MIÉNK katalógusait irta.

5o. születésnapján, 1919-ben diszes ünnepi vacsorát rendez számára a Royal Szálló fehér termében az illusztris előkészitő bizottság: Szinyei, Rippl-Rónai, Iványi, Lányi Dezső, Ligeti Miklós és természetesen Ernst Lajos.

"A terem zsufolásig megtelt a müvészek és irók társadalmának vezető egyéniségeivel, a kormány és a hivatalos köreink is részt vettek az ünnepélyen, s azon kivül, igen sokan, kiket a körülmények távol tartottak, levélben mentették ki elmaradásukat."

Tamás Henrik igy emlékezett rá:

"A müvészeti vállalat" /Ernst Muzeum/ igazgatója Lázár Béla volt, müvészeti iró, nagyszerü kompilátor, aki lo könyvből mindig tudott egy 11.-et irni. Egy kis baja volt csupán, az, hogy nem értett a képekhez. Ezzel szemben remek kikiáltó volt, rendkivül agilis, mozgékony, kitünő eladó, ugy hogy végeredményben kitünő munkát végzett a kiállitó müvészek érdekében."

Lázár sajátmagát megfellebbezhetetlen itéletünek és az ország egyik legjobb kiállitásrendezőjének tartotta. Hires volt terjengős mellébeszéléseiről, katalógusban, előadáson egyaránt, és, különösen öregebb korában, komoly ember egyáltalán nem adott a szavára. /Fränkel József szerint pénzért mindent aláirt, elfogadott valódinak./

Azonban "fiatalságot megszégyenitő fürgesége", "lelkes rajongása", temperamentumossága és főleg jó összeköttetései, magas

társadalmi elismertsége kiválóan alkalmassá tették egy országos jelentőségü intézmény vezetésére.

Hogy teljesebb képet nyerjünk róla, idézek egy történetet, amit Tamás Henrik irt le:

"A képeket az időben, de azután is nagyrészt zsidók vásárolták. Bankigazgatók, nagykereskedők, tőzsdések, gyárosok, egyszóval olyanok, akik könnyen kerestéj a pénzt. Persze a legtöbben nem értettek a képekhez. Lázárhoz azonban bizalmuk volt, és az ő rábeszélésére vásároltak. Egyszer jelen voltam egy ilyen eladásnál. Nagyon nehéz vevő volt az illető, akinek sok mindenféle kifogása volt a Lázár által ajánlott képet illetőleg. Nem hatott rá a képnek semmiféle felmagasztalása. Végre Lázár, a gyakorlott eladó, bedobta az utolsó nagy érvet, mely sendszerint bevált: Lássa uram, ön nem is tudja, hogy ennek a képnek milyen remek kakofóniája van. Ez hatott, a derék textiles zavarba jött. Mi is lehet ez a kakofónia? Bizonyára valami rendkivül értékes kvalitás... A kép eladódott, és Lázár megkapta az ő percentjét."

Ez az utóbbi adat egyébként az egyetlen Lázár és Ernst anyagi kapcsolatáról.

Lázár Béla tehát szerencsésen kiegészitette Ernst Lajost, aki sovány, gyomorbajos, kedélytelen, más leirás szerint szükszavu, mindig meggondoltan latolgató, savanyuképü, óvatosan körültekintbető, de mindezekkel együtt szimpatikus ember volt.

Az Ernst Muzeum megnyitása

1912. májusára minden készen állott egy korszakos jelentőségü, nagyszabásu intézmény megszületéséhez: direkt erre a célra épitett helyiség, egy országos hirü gyüjtemény, amely az intézménynek már magában rangot ad, továbbá egy tökéletesen hozzáértő, professzionális vezetőség, az Ernst-Lázár páros - megfelelő multtal, tapasztalattal, ismeretséggel, befolyással, progressziv, de egy cseppet sem radikális müvészeti beállitottsággal, és ami talán a legfontosabb: élvezve nagyszámu, szinvonalas müvész bizalmát.

Amilyen alapos volt az előkészités, olyan körültekintő volt a folytatás. 1912 május 12-én gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter ünnepélyesen megnyitotta a muzeumot és az első kiállitást Szinyei Merse Pál müveiből.

"Ugy a sajtó, mint a nagyközönség, melynek sorában ... jelen volt a magyar előkelő társadalom szine-java, nagy meglepetéssel és örvendezve látta a tizennégy teremben felhalmozott muzeális becsü, nagyszerü nemzeti kincseket, szemlélte gyönyörködve a nagy magyar mesternek, Szinyeinek, immár Európaszerte elösmert ragyogó szinpompáju képeit. A miniszter itt, a kiállitás megnyitásakor adta át Szinyeinek Ő felsége kitüntetését, a Szent István-rend kiskeresztjét. ... A sajtó ujjongott."

A Nagymező utcai épület első emeletén berendezett muzeumba külön kapu és lépcsőföljárat vezetett, mely müvészien volt kiképezve. A nagy kapu alatti márványpadot Lechner Ödön tervezte, a lépcsőház kifestése Falus Elek, a szines ablakok Rippl-Rónai munkája voltak. Az emeleten tágas előcsarnokba érkezett a látogató, jobbra a 14 helyiségből álló diszes teremsor, balra a kiállitási helyiségek nyiltak: négy utcai és két udvari terem, s ezekhez még egy nagy felső világitásu terem csatlakozott később.

Megnyilott az Ernst Muzeum, és egy csapásra rangos intézménnyé vált, a kulturélet gócpontjává, találkozóhelyévé. Kiállitásai kezdettől fogva társadalmi eseménynek számitottak, a kiállitó müvész számára szinte a beérkezést jelentették.

Az Ernst Muzeum kiállitáspolitikája, 1912-1937.

Ernst Lajos életében az Ernst Muzeum 163 nagyszabásu kiállitást rendezett, emellett 1917-től rendszeresen aukció-kiállitások is zajlottak az épületben. Mindezek részletes ismertetése tulnyulik a dolgozat keretein. /A Szépmüvészeti Muzeum könyvtárában az összes katalógus sorban bekötve megtalálható./

Régi mestereket bemutató retrospektiv tárlatoktól iparmüvészeti bemutatókig, müvészegyesületek közös kiállitásaitól modern fiatalok jelentkezéséig, mindenre sor került itt. /Ernst Lajos, különösen az első időkben "látogatta a müvészeket mütermeikben, figyelte az indulók sokat igérő munkáit, felfedezte őket, és lehetőséget nyujtott a még ismeretlen tehetségek részére"./

Farkas Zoltán a következőket irta 1932-ben a huszéves jubileum kapcsán:

"Itt mutatták be tehetségük legjavát, folytatólagos müködésüket ama festőink, akik müvészetünknek egy nagy korszakát alkották meg: Szinyei Merse Pál, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József, Csók István, Iványi Grünwald Béla, Vaszary János, Perlmutter Izsák, Rudnay Gyula, Glatz Oszkár, Fényes Adolf, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Beck Ö. Fülöp, Koszta József, hogy teljességre való törekvés nélkül csak néhányat emlitsek közülük. Itt jutottak aztán elsőben szóhoz olyan müvészeink, akik a következő festőnemzedék nagy tehetségeiként ma szintén a legelső sorban állanak, bizvást állithatjuk azt, hogy alig van a mai fiatalabb gárdának olyan jelentékeny tagja, aki ne itt kezdte volna pályafutását, vagy pedig jelentékenyen ne szerepelt volna."

A sokoldaluság ellenére az Ernst Muzeum profilja a Szinyei Merse Pál Társasághoz kapcsolódik, mely megalakulásától kezdve, évről évre, itt rendezte éves tárlatát, és Tamás Henrik némi joggal irhatta:

"Az Ernst Muzeum szerepét már betöltötte azzal, hogy a nagybányaiakat felvonultatta, és hosszu éveken át a munkásságukat bemutatta. Szé munka volt, de itt megrekedt. Ujat nem tudott és nem is akart adni."

Ilyen sarkitottan ugyan ez nem igaz, hiszen egy évtizedeken át fennálló monumentális intézményt nem lehet egy mondattal jellemezni, mégis hasonló szellemben ir a muzeumról Ámos Imre is, aki leirja, hogy 1936-ban feleségével váratlanul kapott a muzeumba meghivást, és 5 napja volt csak a készülésre, ugyanis

Ernst az utolsó pillanatban, jobb hiján hivta őket.

Gadányi pedig végleg összeveszett Ernst Lajossal, amikor 1932-ben egy csoportkiállitás rendezésekor az öreg azzal "szórakozott", hogy Gadányi egy absztrakt képét állandóan fejjel lefelé forditotta, és amikor a festő "lángvörös arccal", "indulattól remegő hangon" kérdőre vonta, gunyosan megjegyezte, hogy "ennek a képnek mindegy, hogyan lóg."

Az Ernst Muzeum egyéb tevékenységei

Különösen müködése első szakaszában, az Ernst Muzeum következetes művészeti propagandát folytatott. /"Ime, mindjárt az első évben meginditottuk a heves ostromot a közönség közönye ellen." /Lázár Béla/ Felolvasásokat, tárlatvezetéseket, művészeti előadásokat tartottak. Az intézet felolvasótermében neves külföldi szakemberek jelentek meg a vetitéses ismeretterjesztő előadásokon. /lo év alatt 8o ilyen felolvasásra került sor./ Meginditották az "Ernst Muzeum Művészkönyvei" sorozatot, melyet Lázár Béla irt.

Mükereskedelmi tevékenység

Ernst Lajos bejáratos lett több mágnás és nagyiparos családhoz, sőt, arisztokrata társaságokba is, - például mindig szivesen látott vendég volt gróf Andrássy Gyulánál. Rövid időn belül a művészek és a közönség teljes bizalmát kiérdemelte, "elismert szaktekintély lett belőle a társadalom minden számottevő rétegében". Tanácsot adott. propagált, a vezető körök művészeti mentora lett. Neki köszönheti nem egy jelentős magángyüjtemény a létezését. Az ő agitációja számos mestermünek szerzett gazdát. Közvetitett az állami gyüjtemények és a művészek, gyüjtők között.

Kiállitásaira állandóan meghivta az előkelőbb mügyüjtőket. /Nemes Marcellt - ld. 5.5.1 - például "még a megnyitás előtt meg szokta hivni, aki ilyenkor rendszerint több képet vásárolt. A kiállitás megnyitásakor a "Megvette Nemes Marcell" feliratok módfelett stimulálták a gyüjtőket"/ A potenciális vásárlókkal külön foglalkozott. Hasonlóan ténykedett Lázár Béla is, akinek rábeszélőképességéről már volt szó.

A Muzeumban rendezett aukciók /ld. később/ korlátlan lehetőséget biztositottak mindennemü mütárgy megvételére, eladására, közvetitésére. Fränkel József például elmesélte, hogy Bécsben egy mükereskedésben felismert egy Brocky-képet, a "Ceres"-t? Természetesen megvette, de mivel nem volt elég tőkéje, Ernst állta az ár felét, és miután az Ernst Muzeumban egy aukción jó áron tuladtak rajta, felesben osztoztak a haszon is.

Gazdasági háttér - aukciók

Modern kiállitások rendezése sohasem bizonyult jövedelmezőnek, még ilyen nagyszabásu módon sem, ahogy az Ernst Muzeumban történt: nagyrészt beérkezett müvészeket bemutatva, kevés kockázatot vállalva, óriási társadalmi hirveréssel müködve.

A belépődijakból, katalógusárakból és az eladásoknál levont 15-2o%- részesedésből nem lehetett fedezni az intézmény önfenntartási költségeit.

"Ernst lelkes és áldozatkész mübarát volt, de azért szivesen vette, ha a müpártolás nem került pénzbe, sőt ellenkezőleg: jövedelmet hozott. Eleinte szivesen hozott áldozatokat a müvészetért, később azonban, mikor a világháboru által okozott gazdasági válság következtében anyagi helyzete megrendült, igyekezett vállalkozását jövedelmezővé tenni. ... Hogy a helyiségeit kiállitások rendezése mellett más, jövedelmezőbb célra is felhasználhassa, mütárgy-árverések, aukciók rendezését is megkezdte. Az ilyen aukciók mindig jövedelmező

vállalkozások voltak, és különösen a világháboru utáni években - midőn egész főuri és más nagy gyüjtemények kerültek árverésre - igen hagy hasonnnal jártak." /Bende János/

Az első aukciót 1917 februárjában rendezték, és ettől kezdve azok rendszeresen követték egymást. Eleinte nagyon vigyáztak a szinvonalra. Ernst Lajos itt sem bizott semmit a véletlenre, az első aukciónál a mütárgyak szakértői meghatározását végezték és a katalógust irták: Dr. Braun /Troppau/, dr. Dreger /Bécs/, Csányi Károly /Budapest/, és dr. Meller Simon /Budapest/ muzeumi igazgatók.

Az aukciók vezetésébe, a müvek felhajtásába Ernst bevonta Steiner Lajost /ld. 5.4.15/, az ismert régiségkereskedő család nagy közkedveltségnek örvendő tagját, és Holitscher Róbert épitészt, ismert gyüjtőt, és a két csendes-társ részesedett a nyereségből.

A jól előkészitett és alaposan megszervezett üzleti vállalkozás azonnal az élre tört, és kiszoritotta a rivális, árverésekkel foglalkozó szervezeteket, köztük a legnagyobbat, a Szent-György-Czéhet is. /ld. 5.1.4/, többek közt azzal, hogy az aukcióka beadott mütárgyakra előleget fizetett. A két világháboru között az állami Magyar Királyi Postatakarékpénztár Árverési Csarnoka /ld. 5.2.4/ mellett kizárólagos aukciós jogot szerzett.

Eleinte, a háboru után, sikerült egy-egy komoly gyüjteményt megszerezni, később azonban az addig szépen magas szinvonalu intézmény "egy kicsit a zsibvásár karakterét vette fel". A rengeteg iparmüvészeti tárgy mellett sok hamis kép került az aukciókra. Az egyre nagyobb arányu aukciórendezés a kiállitások rovására ment, a közönség müvészi nevelése például ekkor már nem volt a programjukban.

Hogy mennyire üzleti vállalkozás volt a Muzeum, azt jól jellemzi a Ma folyóirat 1917-es, erősen elfogult kiáltványa, melyet akkor adtak ki, amikor tervezett Orbán Dezső kiállításuk, az Ernst Muzeum nyomására elmaradt:

"Az Ernst-Muzeumnak!!!
Közönségünknek Orbán Dezső képei helyett.

Magyarországon a kapitalizmusnak mindent lehet. Velünk is nem most először akaszt kereket. De ennyire álattomosan és erőszakosan még soha sem. Az Ernst-Muzeum kinyalt miniatürök és ócska cserepek handlérozó vállalata pimaszkodó kapitalista gőgjében imperiumot akar gyakorolni a magyar képzőművészet felett.

Lázár György /azelőtt germanológus és idegeinek roncsolódott állapota óta házi esztétája és igazgatója ennek a vállalatnak/ egyszerüen presszionálta egyik kiállitónkat: Orbán Dezső festőművészt, aki eddig Lázárék jóvoltából keresve sem tudott üzleti összeköttetésbe jutni az Ernst-Muzeummal, hogy a nálunk kifüggesztett és katalogizált képeit utolsó percben kérje vissza, különben soha sem állithat ki náluk.

És az Ernst-Muzeum: pénzt jelent. És nálunk még minden valamire való festő szegény ember. És a MA kiállitásán ugyanegy képért is kevesebbet lehet kérni, mint az Ernstnél...

Kérjük a kiállitásunkat látogató közönséget, hogy ezt az impertinenciát irja teljesen az Ernst-Muzeum javára. Ami anyagi és erkölcsi kárunk nekünk az ügyből esett, mint eddig annyi sok mást, talán ezt is kiheverjük.

A MA folyóirat"

Anyagi csőd, Ernst Lajos halála

A jólmenő vállalkozás csődbe jutásához több dolog járult hozzá. Az aukció-üzlet óriási méreteket öltött, és Ernsték, megittasodva addigi sikereiktől, bőségesen adták az előlegeket. Egy hirtelen tőzsdei árzuhanás után az aukciókat hosszu ideig nem lehetett megtartani, és a kifizetett előlegeket nem kapták vissza, mert az áru már kevesebbet ért, mint amennyit előlegbe adtak érte.

Hozzájárult az anyagi romláshoz Ernst kártyaszenvedélye és fia, aki gyakran lopott az aukciós tárgyakból, hogy azokat eladja, amit természetesen Ernst Lajosnak kellett megtéritenie.

Mindezek következtében Ernst komoly anyagi nehézségekbe jutott. El kellett adnia a Nagymező utcai épületet, és mialatt az állammal tárgyalt gyüjteményének eladásáról, nem birta a házbért kiegyenliteni. A háztulajdonos az utolsó aukció anyagára biztositási zárlatot vezettetett.

Két barátja hajlandó lett volna a 3o.ooo pengő lakbérhátralékot kifizetni, ha a kormány határozott igéretet tesz a gyüjtemény megvásárolására. Felkeresték Hóman Bálint minisztert, aki Wlassits Gyula államtitkárhoz utasitotta őket. Az államtitkár megerősitette, hogy a vétel elhatározott, 5oo.ooo pengőért. Ugy tünt, a helyzet megoldódik, azonban a dolog kiszivárgott, és a képviselőházban egy nyilas képviselő meginterpellálta Hómant, hogy igaz-e, hogy nagy összeggel egy bajbajutott zsidó megsegitésére siet? Hóman kereken kijelentette, hogy a szállongó hirekből egy szó sem igaz!

A teljesen nekikeseredő Ernst ismét a kártyázásba vetette magát, és a szerencse végképp elhagyta. Állitólag a rendőrségre is beidézték, hogy adjon számot holmi elszámolatlan bizományi áruról. Ez a szégyen már végképp sok volt neki. A Dunába ugrott.

1939 február 1-2o között került sor a volt Ernst Muzeum teljes gyüjteményének elárverezésére a Postatakarékpénztár Árverési Csarnokában.

Az Ernst Muzeum további sorsa

Ernst Lajos halálakor az idős Lázár Béla is megvált a muzeumtól, és Petrovics Elek rendezett kiállitásokat benne. Ernst fia és unokaöccse, Ernst Mihály művészettörténész is részt vettek a munkában.

1939-ben lezajlik a gyüjtemény elárverezése, feltehetően ekkor kerül sor a teljes hagyatéki elszámolásra, és Almássy-Teleki Éva, Teleki Pál akkori miniszterelnök felesége vette át a muzeum helyiségeit. /Abban az időben gyakori volt, hogy jónevü arisztokratákat állitottak egyes intézmények élére, hogy azok ezáltal nagyobb tekintélyre és jobb üzleti lehetőségre tegyenek szert./ Teleki Éva elérte, hogy örökölte Ernst Lajos kizárólagos aukciórendezési jogát, olyan feltétellel, hogy az aukciók mellett évenként legalább négy képzőművészeti kiállitást is be fog mutatni. Ez meg is történt, és az uj tulajdonosnő továbbra is Petrovicsékat kérte föl a kiállitások rendezésére.

A Felszabadulás után egy ideig, katonai raktárnak használták az épületet, majd a Magyar Képzőművészek Szabad Szervezete nevében Bende János rendezett kiállitásokat benne.

1948-ban az intézményt államositották.

5.1.6 Singer és Wolfner

Könyv- és lapkiadó vállalat
Alapitva: 1885-ben
Vezetője: Wolfner József, a vállalat társtulajdonosa

A Singer és Wolfner volt a könyvkiadók közül a legmozgékonyabb, és az alapitása után nagyon hamar a legelőkelőbb

lap- és könyvkiadó céggé fejlődött. A fősulyt a magyar szépirodalomra és gyermekirodalomra forditották, de igen jelentősek voltak művészeti kiadványaik is.

Wolfner József üzletpolitikájának alapja az volt, hogy "nem szabad mindent egy szögre akasztani". 19o2-ben az az ötlete támad, hogy szépen illusztrált, művészeti folyóiratot kéne kiadni, a Képzőművészeti Társulat bevonásával. Minden tag ingyen kapná, és ez fellenditené a Társulat sorsát. A kezdeti ráfizetést kárpótolná a taggyarapodással keletkező nyereség. Be is indult a Művészet, Lyka Károly szerkesztésében. /Az elgondolás helyes volt. A Művészet 19o2-es elinditásának hatására a Társulat taglétszáma megkétszereződött./ A cég még más folyóiratokat is kiadott, köztük az Uj Időket.

Wolfner József, a vállalat szellemi irányitója "kis dolgokban meggondolt, nagyokban nagyvonalu, messzetekintő férfi volt. Egyszerü volt a modorra és az életmódja, bizonyos patriarchális jelleget adott a vállalatának." /Lyka Károly/

Tamás Henrik 25 éven át volt a cég alkalmazottja, és 1916-ra már társigazgató Wolfner alatt. Ő intézte a vállalat művészi ügyeit, foglalkozott a menedzselt művészekkel, megrendelte a folyóiratok illusztrációit, a könyvcimlapokat, művészeti plakátokat. Wolfner teljes bizalmába fogadta.

A Singer és Wolfner finanszirozta és bonyolitotta le a Mücsarnok és a Nemzeti Szalon részletfizetéses eladásait is, megfelelő /33%/ levonás fejében.

Művészek menedzselése

A vállalat több festővel /Mednyánszkyval, Rudnayval, Nagy Istvánnal/ szerződéses viszonyban volt, s ezeknek a müveiből

időnként kiállitásokat rendezett a Nemzeti Szalonban és az Ernst Muzeumban.

Wolfner József intim baráti viszonyban állt Mednyánszkyval /fia: Farkas István Mednyánszky tanitványa volt/, és szerződéses kapcsolatra lépett vele. A szerződés szerint "a művész esetről esetre átad képeket a cégnek, ahol azokat megőrzik, és az eladott képeket a javára irják." Mindezért magas havi fix összeget kapott.

Eladás kevés volt, a cég ugyanis nem foglalkozott rendszeresen ezzel, és főként Wolfner József személyes ismerősei vásároltak. A vállalat évi 15.ooo-16.ooo koronát, szükség esetén többet is biztositott a festőnek, és az évek során 5o.ooo korona "követelése" volt. 1912-ben sor került végre az elszámolásra, és Mednyánszky 15o-16o képet, vázlatot adott át barátjának. Habár a festő halála után rendeztek néhány kiállitást a müvekből /életében egyet sem/, alapvetően a Mednyánszkyval való viszony nem üzleti vállalkozás, hanem baráti mecénatura volt.

A még teljesen ismeretlen Rudnay Gyulát Tamás Henrik fedezte fel 1916-ban egy Páris Áruház-beli kiállitásán. Még abban az évben Károly király megkoronázására az Uj Idők mellékletet adott ki, melynek az illusztrálásával Rudnayt bizták meg. Ez volt a festő első komolyabb megrendelése.

1917-ben a cég Tamás Henrik és Lyka Károly javaslatára két vévre leköti a festőt. A szerződés lényege, hogy minden képét átveszik egy közösen megállapitandó árban. A két év alatt Tamás Henrik személyes jó barátságba kerül a festővel, és 1919-ben már ő köt lo éves szerződést vele. /ld. 5.1.7/

A Singer és Wolfner harmadikként Nagy Istvánnal is szerződést kötött. Az ismeretlen, vidéki őstehetséget egyértelmüen a kiadó

tette hiressé, kiállitásokat rendeztek a müveiből, jó kritikákról gondoskodtak, és még könyvet is irattak róla Surányi Miklóssal.

Tulajdonképpen egyedül Nagy István befuttatása volt valóban üzleti vállalkozás, bár a vállalat szempontjából a nyereség elhanyagolható volt.

5.1.7 Tamás Galéria

"Tamás Henrik Müvészeti Kiadó" - 1923-1927.
"Tamás Képszalon" - 1927. október 21. - 1928. december 1.
"Tamás Galéria" - 1928. december 1. - 1944. március 19.

Cim: kiadó: V., Vilmos Császár u. 1.
Sas utca
V., Széchenyi u.1. /Akadémia u. sarok/
galéria: V., Akadémia u. 8.

Tulajdonos: Tamás Henrik

Tamás Henrik /1879-196o/

Tamás /Tandlich/ Henrik 25 éven át a Singer és Wolfner könyvkiadó /ld. 5.1.6/ alkalmazottja, ezalatt a cég társigazgatója lett és a tulajdonos, Wolfner József jobb keze.

A kiadó egyre nagyobb mértékben foglalkozott müvészeti ügyekkel, és a jószemü, biztos izlésü Tamás mind nagyobb szerepet kapott ezeknek az ügyeknek az intézésében. Rudnay Gyulát már egyenesen az ő ajánlatára kötötte le a vállalat.

1917-től fogva többször tárgyal Wolfnerrel egy közösen létesitendő müvészeti vállalkozásról, melyet függetlenül a cégtől,

ketten alapitottak volna ugy, hogy közben Tamás a kiadónál is állásban maradt volna. Az ügy elhuzódott, majd 192o-ban végképp megfeneklett. Ettől kezdve Tamás viszonya a vállalattal meglazult, bár még néhány évig, ha nem is teljesen lekötve, foglalkozott a cég ügyeivel, aminek részben a magas fizetés volt az oka.

Rudnay Gyula 1917 óta szerződéses viszonyban volt a kiadóval, ahol is Tamás Henrik intézte az ügyeit, és eközben barátság alakult ki köztük. Amikor 1919-ben lejárt a szerződése, Tamás Henrikkel kötött lo éves szerződést, azzal a kikötéssel, hogy amennyiben a Wolfnerrel való társulás mégis létrejönne, ugy Rudnay automatikusan az uj müvészeti alakulatot tekinti szerződő félnek.

Müvészmenedzselés

"Amikor Rudnayval 1919-ben szerződéses viszonyba léptem, már a szerződés megkötésekor egy határozott, teljesen kialakult cél lebegett előttem: kiválasztani három olyan elsőrangu festőt, akiknek érzelmi világa, szineiknek ragyogása, a kompozicionak a magyar multban gyökerező témája és levegője a legnagyobb erővel érvényesül. ... Az volt a tervem, hogy ennek a három magyar müvésznek legkiválóbb alkotásaiból külföldön rendezek kiállitásokat. Ezekhez a kiállitásokhoz nagy reményeket füztem, és meg voltam győződve arról, hogy ugy erkölcsileg, mint anyagilag jó eredményeket fogok elérni. Legfőbb ideje volt, hogy valaki elhatározóan belenyuljon a magyar müvészet propagálásába, hiszen az első világháboru alatt és az azt követő években meglehetősen el voltunk zárva a külvilágtól."

Rudnay Kosztát ajánlja másodikként, és Tamás szerződést is köt vele, de csak 5 évre, mert érezte, hogy a festő nehezen kezelhető ember.

Harmadiknak Iványi Grünwaldra gondolt, de nem tudott megegyezni vele, mert tul nagyok voltak az igényei. Amugy is belátta,

hogy tőkéje nem elég három művész finanszirozására, és Rudnayt és Kosztát is csak ugy merte vállalni, hogy bátyja, aki az egyik legnagyobb textilgyárnak, a "Kammer"-nek volt az igazgatója, biztositotta, hogy a szükséges összeget mindig rendelkezésére fogja bocsájtani.

A szerződések lényege az volt, hogy Tamás megveszi a két festő minden munkáját, ők viszont csak neki adhatnak el képeket. A képek árát /többek közt a pénz gyors romlása miatt/ esetről esetre állapitották meg.

A megállapodás nem kötelezte a művészeket bizonyos időközönként meghatározott mennyiségü mü szállitására, igy igen kedvező volt a számukra.

Koszta nehéz természetü ember volt, bizalmatlan és kapzsi. Sikerült ugyan mindig megállapodniuk az árakról, de tulzott követelései és nem elég megbizható jelleme miatt Tamás nem rendezett neki külföldön kiállitást, mert érezte, hogy csak kellemetlensége származna abból. /"Különben is, amikor aktuális lett volna a dolog, Rudnay milánói és zürichi kiállitása után, akkor az európai országokban felütötte a fejét a tulzott nacionalizmus, mely főleg külföldi művészekkel szemben irányult meg legerősebben."/ Mindenesetre Tamás lemondta tervezett londoni kiállitását, mely döntésében az anyagi okok mellett, a Rudnayval támadt feszültségek is közrejátszottak, felhagyott a külföldi kiállitás-rendezéssel, Kosztának pedig nagyobb pénzösszeget fizetett, hogy elálljon a szerződéstől.

Rudnay Gyula kiállitásai és rézkarcmappái

Tamás kezdettől fogva nagy hozzáértéssel és határozott koncepció szerint látott hozzá Rudnay befuttatásához. Az átvett képekből egyetlen darabot sem adott el, igy néhány év alatt nagyon szép anyag gyült össze a festőtől.

1922-ben rábeszélte Rudnayt 15 rézkarc készitésére. 1923-ra elkészültek a lemezek. Nagy alapossággal, a legjobb magyar szakemberekkel, külföldi alapanyagokat használva végezték a nyomást, néhány lapot egészen különleges japán papirra. A két elkészült album /lo + 5 grafika/ teljesen egyenértékü volt a külföldi nagy müvészeti kiadók hasonló kiadványaival.

A rézkarcok ismertetésére magyar, német és angol nyelvü katalógust nyomat, melynek az előszavát Lyka Károly irja. Az első "japán" példányt Felvinczi Takács Zoltán, a Hopp Muzeum igazgatója vitte el a British Museumnak ajándék gyanánt, és lassan a többi külföldi muzeumokba is eljutottak a sorozatok, nagyrészt ajándékozás utján a propaganda érdekében. Az olasz király is vásárolt egy albumot.

1924. februárjában Tamás kiállitja a sorozatokat az Ernst Muzeumban: nagy a sajtósiker, minimális a vásárlás. A magyarok nemigen érdeklődtek a grafika iránt, "és az a sok szép akarás, munka, szeretet és energia, amit ebbe a kiadványomba belefektettem, anyagiakban bizony keveset jelentett."

1921-ben a Nemzeti Szalon által rendezett hágai kiállitáson Rudnay szép sikert ért el, jó sajtóvisszhangja volt. 1921 decemberében az Ernst Muzeumban reneztek gyüjteményes kiállitást a festményeiből, ami Rudnay első komoly magyar sikerét hozta.

1923-ban Tamás Henrik Olaszországban megismerkedik a Velencei Biennale főtitkárával, Vittorio Picával, és beharangozza, hogy az 1924-es Biennáléra különlegesen szép anyagot fog küldeni. Ez a Biennále teljes sikert jelentett Rudnay számára: nagydijat nyert, az olasz lapok szerint ő a kiállitás felfedezettje. Vásárolnak tőle a muzeumok, az olasz kormány, az olasz király.

1924. májusában Bécsben szerepel, ahol az OMKT rendez kiállitást.

Itt is aranyérmet nyer, és megint remek kritikák jelennek meg róla.

1925. februárjában Tamás az Ernst Muzeumban rendez nagyszabásu kiállitást, és az árakat még az inflációs időkhöz képest is magasan állapitja meg /ugy, hogy az eladási jutalékát féltő Lázár Bélának külön összeget fizet/.

A kiállitás óriási sikert hoz. Tamás végre elérkezettnek látja érezte az időt a külföldi egyéni tárlatok elinditására:

"Persze, elsősorban Olaszországra gondoltam, ahol a velencei nemzetközi bemutatón egészen átütő sikeres volt Rudnaynak. A politikai hangulat is kedvező volt ... osztatlan szimpátia nyilvánult meg Magyarország iránt. A gazdasági viszonyok is kedvezőek voltak, csupa olyan momentum, amelyeket egy óvatos, megfontolt, a könyvkiadói és müvészeti vonalon már nagy gya-á korlattal rendelkező menedzsernek figyelembe kellett venni. ... Első állomásnak Milánóra gondoltam. Nagy, gazdag ipari város, az olasz arisztokrácia, de főleg a plutokrácia nagy része Milánóban lakott. Mindenre gondolnom kellett, hiszen az első komoly külföldi kiállitás sikere kihatással van a továbbiakra is. ... Vittorio Pica, a velencei nemzetközi kiállitások /Biennálék/ főtitkára, aki mindig a legjobb barátsággal viseltetett irántam, a milánói Galeria Pesaro-t ajánlotta nekem, mint Olaszország egyik legnagyobb, legelőkelőbb kiállitási helyiségét."

Pesaro az eddigi jó kritikák, cikkek alapján elvállalja a kiállitás rendezését, az eladások utáni 2o% fejében. Ekkor elkezdődött a nagy munka, a siker biztositása.

Először a magyar főkonzul támogatását nyeri meg, majd bátyja révén kapcsolatba kerül Milano legnagyobb textilgyárosaival. Bátyja egyik barátja, a hires Kohner Adolf báró révén ujabb értékes összeköttetésekhez jut.

Felkéri Picát, hogy irja meg a kiállitás előszavát, mire ő kis könyvecskét jelentetett meg a magyar müvészetről Szinyeitől Rudnayig. Nagy visszhangja volt ennek a munkának, ami jelentősen hozzájárult a sikerhez.

Jóval a kiállitás előtt csinos és nyelveket beszélő felesé-gével kiutazik Milánóba. Végiglátogatják a Pestről beajánlott gyárosokat, bankárokat, kiadókat, esztétákat, kritikusokat. Külön szerencséjére egy Visconti grófnő kivánta a kiállitás keretében himzőműhelyének munkáit bemutatni, mire Tamás örömmel átengedett egy termet, mert ez biztositotta az arisztokrácia jelenlétét.

A vernissage-on ott volt Milánó egész elitje. "Ilyen ember-ragyogást még sohasem láttam ..."-irta Tamás.

Hogy a ragyogó indulás el ne halványuljon, a Scalában állandó páholyt bérel, utána pedig Savini-nél, Milano legelőkelőbb éttermében rendez fogadásokat. Mindkét helyre rendszeresen meghivja az irókat, kritikusokat, műbarátokat.

"Nagyon jó szószólói voltunk Rudnaynak - sokkal jobbak, mint azt megérdemelte."

Történtek eladások is, azonban amikor egy komoly gyüjtő tiz képet akart megvenni, de fele áron, Tamás nemet mondott, pedig tisztán 64.ooo lirát keresett volna, amin Pesten akkor egy háromemeletes házat lehetett épiteni. Tamás Henrik azonban nagyobbstilü menedzser volt:

"A fontos az volt, hogy lehető legjobban szervezzem meg a további külföldi kiállitásokat, hogy Rudnay utját egyenges-sem az európai megismeréshez, magamnak pedig nemzetközi viszonylatban is jó nevet szerezzek."

Végül is 24.ooo lira tiszta bevétel volt, ami gyakorlatilag elment a kiadásokra.

Tamás Henrik tovább haladt nyugat felé. A következő állomás Zürich volt. A hires Wolfsberg mükiadó vállalat 7 teremből álló, a város legelőkelőbb villanegyedében elhelyezkedő galériájában rendezte kiállitását. Svájc abban az évben

ünnepelte 4oo éves fennállását. Az addigi sikerek hatására a rendezőség felvetette a Rudnay-kiállitást az ünnepségek keretébe, igy az az ünnepségek alatt, 1925. julius-augusztusában végig nyitva volt. A katalógust ezuttal Felvinczi Takács Zoltán irta. Tamás az árakat magasan állapitotta meg, és az ismétlődő 3o-4o%-kal alacsonyabb ajánlatokat elutasitotta:

"Én a magas árakhoz azért ragaszkodtam, mivel ezzel a többi művészeti centrumnak tudomására akartam adni, hogy Rudnay különleges helyet foglal el az európai pikturában, és ennek megfelelően alakulnak árai is. Zürich ugyanis nemzetközi művészeti piacot jelentett, és az ott elért erkölcsi és anyagi sikernek már komoly kihatása volt a nyugati metropolisok felé."

Ez volt Tamás Henrik utolsó külföldi kiállitása. Hogy milyen nagyszabásuak voltak további elképzelései, azt meghiusult tervei is tanusitják:

"A legközelebbi kiállitást Londonban szerettem volna megrendezni, mivel egy Párizsban rendezendő kiállitás eredménye ugy erkölcsi, mint anyagi szempontból nagyon problematikus lett volna. Nem lehet Párizsba csak ugy beállitani, ha még oly nagy zseni is valaki. Évekig kell az illetőnek ott élnie, amig megjelenhet a nyilvánosság előtt."

A londoni kiállitás igen sok kiadással járt volna, és mivel Tamás Henrik Rudnayval való viszonya meglazult, lemondta a kiállitást. A kapcsolat megromlását részben az okozta, hogy Rudnay néhány esetben megkerülte a szerződés "kizárólagossági" pontját, és ha nem is eladott,de elcserélt néhány képét, melyek igy áron alul jelentek meg a piacon, és ezzel Tamás legjobb vevőjének, a Lloyd bank egyik igazgatójának a bizalma megrendült, és a továbbiakban kapcsolatuk megszakadt. Másik oka az volt, hogy az 1925-ös sikerek után nagyon megnőttek a Rudnay-család igényei:

"Elfelejtették, hogy két-három külföldi siker még nem jelenti a teljes beérkezést, és hogy Rudnay még messze volt attól, hogy a világpiacon elismert, nagy neve legyen. ... Azt is elfelejtették, hogy egy csonka kis ország fiai vagyunk, és ha

végre sikerül beinditania a terjesztést. Átköltözik a Széchenyi utca 1. szám aáá /Akadémia utca sarok/, és felvesz egy ügynöki szervezőt, hogy ne kelljen a primitiv ügynökökkel személyesen foglalkoznia.

Miután kellő anyagi alapra tett szert, kibérelte a szomszédos Akadémia utcai tágas termet. Középen egy oszlop négy egyforma boltives részre osztotta, széles, ives magas ablakai alkalmassá tették kiállitások rendezésére. Rendbehozatja: "pár jó szőnyeg, stilusos butorok, az ablakokról lelógó fehér grenadin függönyök, és készen volt a hangulatos, intim képszalon".

1927. október 21-én, kellő propaganda után /például ujságokban hirdet/ megnyilik a Tamás Képszalon. A falakra gyüjteménye legszebb darabjait akasztja, igy Mednyánszky, Koszta, Rudnay, Csók, Vaszary, Iványi Grünwald, Réti müveit.

Osztatlan a sajtótetszés. Az ujságok kiemelik, hogy az elegáns, intim szalon a "párizsi hasonló helyiségekhez" hasonlit, és mindezidáig hiányzó átmenetet képez a nagy kiállitási termek és a mükereskedések között.

Decemberben karácsonyi kiállitáson modern mesterek festményei mellett saját kiadásu rézkarcokat is bemutattak, Rudnay, Aba-Novák, Istókovits,Szőnyi, Komjáthy-Wanyerka alkotásait. A juniusban megtartott Országos Tanügyi Kiállitásra szép kivitelü, müvészeti oktatás céljára készült reprodukciókat állitottak ki, amit a sajtó nagy lelkesedéssel fogadott.

1928. őszén Tamás Henrik beszüntette a reprodukciók eladását, az ügynököket elbocsájtotta, és megkezdődött a részlet-üzlet felszámolása. Ettől kezdve teljes energiáját a képszalon fejlesztésére forditotta.

Ekkor javasolta Rózsa Miklós, a Gresham-asztal tagja /ld. 5.1.3/,

az olaszok barátságukba fogadtak is bennünket, magyarokat, és lelkesedtek értünk, a távolabbi nyugat nem sokat törődött velünk. Én nem voltam az a nagyvagyonu és nagytudásu elismert világhirü mükereskedő, aki ott székelt Párizsban, a világ központjában, és aki előtt nyitva állt az egész világ ... Valljuk be azt is, hogy ... Rudnay sem volt egészen zseni. ... Két szegény legény tört utat magának az érvényesülés felé, és viaskodott a külföldi elismerésért. Hát ez nem sikerült egészen, és igy uRudnay csak helyi nagyság lett."

Mükiadói tevékenység és a Tamás Képszalon 1925-28.

Tamás Henrik 1925. nyarán megszerezte egy olasz kiadó, a Sala kizárólagos magyar képviseletét. A kiadó vászonra nyomott képeket offset eljárással. A terjesztést a képkeretező üzletekben gondolta, de kevés volt a megrendelés. Elment tehát a Rozsnyai könyvkereskedő céghez, akik már amugy is foglalkoztak rézkarcok terjesztésével, sikerül is megállapodniuk, és társulnak. Tamás megrendelte a képeket, és megfelelő keretet választott hozzájuk, Rozsnyaiék pedig részletfizetéses alapon, ügynöki hálózatukkal terjesztették őket.

Az üzlet jól beindult, de egy év mulva a Rozsnyai-testvérek közvetlen kapcsolatot létesitenek Olaszországgal, és Tamás hoppon marad.

Uj árut talál: egy hamburgi cég vászonreprodukciói olyan tökéletesek, hogy eredeti olajfestmények benyomását keltették. Most azonban már fél mást is bevonni az üzletbe. A Sas utcában bérel egy III. emeleti nagy helyiséget, keretléceket rendel, felvesz egy keretezőt, és a közben leszállitott reprodukciókat bekeretezteti.

Hirdetés utján ügynököket vesz fel, és megszervezi a részlet-üzletet. Két hónap reménytelennek tünő vesződés után, miközben ügynökei egyre-másra lépnek meg az áruval és a pénzével,

hogy az előadásokkal párhuzamosan cserélődő anyagu képszalonból jó volna "egy állandó jellegü kiállitási helyiséget csinálni, ahol az uj magyar képzőművészek legkiválóbbjait és a fiatal tehetségeket önálló, kollektiv kiállitások keretében mutatnók be".

Tamás elfogadja a javaslatot, azzal a feltétellel, ha Rózsa vállalja vele együtt a kiállitások rendezését. A Gresham-asztal müvészei örömmel fogadták az elhatározást, és a Tamás Képszalon helyett megszületett a Tamás Galéria.

Tamás Galéria

Kiállitásai

A galéria első kiállitását 1928. december 1-én nyitotta meg, és 1944. március 19-ig két-háromhetes időközökben 155 kiállitást rendezett. Ehhez jön még néhány számozatlan csoport- és karácsonyi kiállitás. A kiállitásokat és az önálló tárlattal szereplő művészek neveit később felsorolom.

Kezdetben a kiállitásokat egy művészekből, mütörténészekből, mügyüjtőkből és ujságirókból álló bizottság, a Modern Kiállitásszervező Bizottság szervezte. Ennek lelke és hivatalos "előadója" Rózsa Miklós volt, elnöke Csók István, titkára Walleshausen Zsigmond. A bizottság létszáma 21 és 28 fő között váltakozott. 193o októberében, a 23. kiállitáson a következőkből állt: Ártinger Imre dr, Bartha Ferenc dr, Bárczi László dr, Berény Róbert, Bornemissza Géza, Cseh-Szombathy László, Csorba Géza, Egry József, Fóthy János, Fruchter Lajos, Kállay Miklós, Kárpáti Aurél, Kemény Simon, Kernstok Károly, Kmetty János, Lázár Miklós, Mattyasovszky-Zsolnay László, Márjás Viktor, Márffy Ödön, Medgyessy Ferenc, Mihályfi Ernő dr, Miklós Jenő, Pap Dezső dr, Pátzay Pál, Rozványi Vilmos.

A Modern Kiállitásszervező Bizottság végeredményben nem sokat jelentett a Galéria irányitásában, és inkább mint dekorum szerepelt a nyilvánosság előtt. A kiállitásokat Rózsa Miklós rendezte.

A MKB szervezésében 35 kiállitás zajlott le, az utolsó 1931. április 8-16 között /Gráber Margit/. Ekkor Tamás Henrik összekülönbözött Rózsával, és végül is szakitott az egész bizottsággal. Fél évig nem is rendez kiállitásokat. /Ekkor az MKB a Könyves Kálmán Szalonban rendez 3 kiállitást - ld. 5.1.2 - majd feloszlik./ Kárpáti Aurél segitségével ősszel ujra beinditja a kiállitás-sorozatot.

A sokoldalu Kárpáti /publicisztikától drámairásig mindennel foglalkozott/ végig egyike volt a Galéria leglelkesebb hiveinek, tevékenyen résztvett a kiállitások rendezésében. Tamás igy irt róla:

"Az ő szellemisége, a modern müvészet iránti szeretete, elmélyült nagy tudása, világitotta meg a Galéri utját és fokozta annak rendeltetésében vetett hitünket."

1935 októberétől feleségével, Balog Juliával rendezi tovább a kiállitásokat, de Kárpáti továbbra is segiti a munkájukat, ugy hogy Borsos Miklós az 1941-es kiállitására emlékezve Kárpátit mint a Galéria esztétáját, rendezőjét emliti. Tamás Henrik Rózsa Miklóssal is kibékül később, és például a loo. jubileumi kiállitást a két szellemi "mentor", Rózsa és Kárpáti közösen rendezik.

A kiállitások egészen a német megszállásig rendszeresen zajlottak, csak kétszer szakadt meg a sorozat. Az 52. és az 53. kiállitás közt /1933. IV. - 1934. XII./ mindössze egy esztergomi és egy pesti csoportkiállitást rendeztek, aminek az oka Tamás Henrik visszaemlékezése szerint az volt, hogy a rossz gazdasági helyzet miatt nagyon kevesen látogatták a Galériát,

és Tamás komolyan gondolkozott azon, hogy végleg bezár. A másik hosszabb szünet a lo5. és a lo6. kiállitás között volt /1939. II. - 1939. XII./, aminek az oka, Tamás szerint, a Fränkel-Szalon bukása, illetve az 1939 eleji kényszer-aukció, ahol a Fränkelhez kapcsolódó művészek képei áron alul kerültek kalapács alá, és ez általában leszoritotta a modern képek árát.

A Tamás Galéria kiállitáspolitikája

A Galéria kiállitáspolitikáját kezdetben a modern művészet két nagy agitátora, Rózsa Miklós, majd Kárpáti Aurél határozta meg, de ezzel a programmal Tamás Henrik tökéletesen azonosult. Derkovits Gyula kiállitásán, 1932. októberében /tehát már a Rózsával való szakitás után/ ez állt a katalógusban:

"A Tamás Galéria, amely indulása óta az uj művészet legkomolyabb értékeit sorakoztatta fel kiállitásain, csak vállalt programjához marad hű, amikor ötödik szezonját ennek a zseniális művésznek méltó megbecsülésével kezdi meg."

Az 5o. kiállitás /1933. XI. Egry/ katalógusából:

"Ötven modern verniszázs, a növekvő gazdasági válságok és lelki elernyedések olyan nyomasztó periódusában, amely egyáltalán semmiféle művészet kivirágzásának nem kedvez; ... ötven tiszta művészi szándéku, céltudatos és következetes megnyilatkozása a rideg önzés és fásult közöny korában - hogy ez mit jelent: csak az tudja, aki megpróbálta, végigcsinálta s szerető érdeklődéssel végigkisérte..." /kiemelések az eredetiben/

A loo. kiállitás /1938. X. Mai fiatalok/ katalógusában Kállai Ernő a következőket irta:

"A Tamás Galéria katalógusait nézegetve, valóban az az érzésünk támad, hogy századunk magyar művészettörténetének lapjait forgatjuk. A Tamás Galériának mindig is az volt az elve,

hogy főként az előretörő fiatal művészeknek juttasson teret és érvényesülést."

A kiállitások jellemző formája volt, hogy párhuzamosan egy szobrász és egy festő mutatkozott be, de állitottak ki művészcsoportok is, rendeztek tematikus kiállitásokat is /pl. önarckép-kiállitás/ és akadtak főként kereskedelmi célu kiállitások is, például a karácsonyi kiállitások.

"Nehéz volt a kiállitások programját állandóan ugy szervezni, hogy azok nivóban ne csökkenjenek, ne ismétlődjenek gyakran a szereplő művészek, és fenn tudjuk tartani az érdeklődést. Persze voltak zökkenők a kiállitás menetében, ki kellett tölteni az időt addig, amig elkészülhettünk egy-egy reprezentativ erejü kiállitással." /Tamás Henrik/

1935-től Tamás ugyan önállóan döntött a kiállitásokról, de ezután is volt beleszólása Rózsa Miklósnak, Kárpáti Aurélnak, Kállai Ernőnek, továbbá Tamás más ismerőseitől és barátaitól is elfogadott javaslatokat /Borsos Miklóst Mihályfi Ernő ajánlotta be/. Pénzért azonban nem lehetett nála kiállitási alkalmat venni, bármennyit is kináltak. Egy bárónő a harmincas évek második felében 5.ooo pengőt ajánlott fel a rendezés költségeire /ami óriási pénz lett volna a Galéria költségvetésében/, de "erről szó sem lehetett, hiszen ezzel az egy dilettáns festőnő kiállitásával diszkreditáltam volna a Galéria jó hirnevét."

A Tamás Galéria végig megőrizte rangját a müvészeti életben. Jellemzően fogalmazta meg Borsos Miklós, mit is jelentett Tamásnak kiállitani:

"... /a kiállitás/ egy már kinossá vált magányt, ismeretlenséget, névtelenséget és ipari munkákkal való küszködést szüntetett meg és nyitotta meg utamat a magyar müvészetbe. A művészeti élet legjobbjai mind megnézték kiállitásomat. ... Medgyessy Ferenc, Beck Ö. Fülöp és a fiatalabb, már beérkezett kollégák is maguk közé soroltak. A KUT tagja lettem. A minisztérium vásárolt, a Fővárosi Képtár igazgatója, Kopp Jenő is..."

Közönség, érdeklődés

A Galéria bevezetése a köztudatba hosszu időt vett igénybe. A közönséget lassan, nehéz munkával lehetett megnyerni. Az első látogatók festők, müvészek voltak, majd a festők baráti köre, és csak igen lassan jelentkezett a publikumnak egy kisebb, érdeklődő csoportja, mely természetesen a haladó gondolkodásu értelmiségből került ki. Az arisztokrácia, néhány kivételtől eltekintve, nem érdeklődött.

Voltak periódusok, amikor csak nagyon kevesen látogatták a galériát. A politikai, gazdasági viszonyok rendkivülien befolyásolták a kiállitások sikerét. Ha valami izgalmasabb esemény volt, azonnal elmaradt a közönség.

Fokozatosan azonban a Tamás Galériából komoly, számottevő intézmény lett, és a beinduló képkeretező üzem is /ld. később/ nagyban népszerüsitette a hirét.

A vernissage-okon /az egész nyitó nap annak számitott a korszakban/ zsufolásig megtelt a kis kiállitóhelyiség, és a kiállitásokon megfordult mindenki, aki a müvészeti életben számitott. A Tamás Galéria egyike volt azoknak a helyeknek, ahol az emberek összetalálkoztak, ismeretségeket kötöttek, hireket cseréltek. A sajtó számára a kiállitások előtt külön sajtóbemutatót rendeztek. A jó sajtókritika egész müködése során végigkisérte a Galériát.

Tamás Henrik ezen kivül otthonában is gyakran fogadott barátokat, szakmabelieket, gyüjtőket. Ő maga is és intézménye is nagyon jól betöltötte a "kulturális kapocs" szerepét, ami felbecsülhetetlen fontosságu egy ország müvészeti közéletének alakulásában.

A Tamás Galéria gazdasági háttere

"Mindenki, aki müvészeti dolgokkal csak egy kicsit is foglalkozik, tisztában van azzal, hogy modern képkiállitások rendezése nem jelent és sohasem jelenthetett lukrativ üzletet. A legritkább esetek közé tartozik, ha egy-egy kiállitás anyagi eredménnyel zárult." /Tamás Henrik/

Szélpál Árpád a Népszavában a loo. kiállitás kapcsán:

"Nem volt az üzlet soha. Idealizmus kellett hozzá és áldozatkészség."

Réti István az Estben:

"Tiszteletreméltó a szilárdság, amellyel Tamás Henrik a magyar avant-garde ügyét szolgálta, mert az egyre nehezülő időkben alig lehetett ez nagy hasznot hajtó üzlet."

Hasznot hozó zletről szó sem volt. Még egy olyan nagyszabásu, tág-profilu vállalkozás, mint az Ernst Muzeum sem tudott a kiállitásokból önfenntartó lenni, hát még a jóval következetesebb és progresszivebb Tamás Galéria! Tamás Henrik nem kivánt hasznot huzni a vállalkozásból, az egyedüli szempont a különböző gazdasági manővereknél az önfenntartás és a tisztes megélhetés biztositása volt.

A Galériába volt belépőjegy, 5o fillér, a vernissage-okre 1 pengő. /Természetesen Tamás sokaknak személyre szóló meghivót küldött, mely "két személyre belépőjegyül szolgál"./

A kiállitó müvészek "a helyiség igénybevételi dija fejében" 3oo pengőt fizettek, "mely összegben a fütés, világitás, meghivó és katalógus is bennfoglaltatik". E költség fejében Tamás a müvészek egy müvét is elfogadta, sőt, volt hogy még rá is fizetett erre. / 1 Szőnyi-kép = kiállitás + 8oo pengő/ Ritka volt, hogy a kiállitó müvész készpénzzel fizetett volna. /Részben igy alakult ki Tamás Henrik igen gazdag mügyüjteménye./

Tehetséges vagy fiatal müvészeknek néhány esetben terembér nélkül is rendezett kiállitást.

Az esetlegesen eladott müvek árából lo-15%-ot kapott, de Tamás nem erre "bazirozott", nem hozott kompromisszumokat a kiállitásain az eladások érdekében, és különben sem volt az a tipus, aki odaállt a vevőkkel "trafikálni", hogy rábeszélje őket a vásárlásra. Végül is igen kevés eladás történt:

"Az én és egyes gyüjtők vásárlásaitól eltekintve csak nagyritkán történt vásárlás a kiállitásokon, azonban a Fővárosi Muzeum elég gyakran, a Szépmüvészeti Muzeum ritkábban vásárolt. Magánosok csak a legritkább esetben vásároltak, kivéve, ha a müvésznek jó társadalmi összeköttetései voltak."

A Galériát tehát más jövedelmekből kellett fenntartani. 193o-tól beindult a képkeretező üzem /ami a katalógusokon, az ujságbeli hirdetésekben mindig emlitve volt/. Uj, modern, 3 dimenziós profilu kereteket készitettek, Vágó Dezső szobrász tervei alapján. Tamás Henrik felesége nagy tehetséget mutatott az igen nehéz keret-megválasztási tevékenységben, ugyhogy az üzletág szépen felfutott.

További bevételeket Tamás Henrik mükiadói tevékenységével szerzett. /Hiába, ez volt a szakmája 25 éven át a Singer és Wolfnernél./

1932-ben megbizta Pekáry Istvánt egy 16 lapból álló népviseleti album /"Flowergarden"/, Vadász Endrét pedig egy lo lapos "Budapest" c. album elkészitésével, az 193o-tól beinduló idegenforgalom számára. Pekáry készit még egy 8 lapos "Régi magyar viseletek" cimü mappát, Batthyány Gyula egy hasonló terjedelmü "Régi magyar élet" cimü albumot. Tamás árulja továbbá a régi Rudnay rézkarc-albumokat, és egy ujonnan készittetett " lo magyar rézkarc" albumot.

1935-ben Pekáryval karácsonyi üdvözlő lapokat készittet, először 8-at, majd még 18-at, és Vadász Endre is csinál egy

16-lapos sorozatot. Ezeket még külföldön is terjesztették.

1938-ban elvállalja a müncheni Piper kiadó magyarországi képviseletét, mely kiadó uj, nagyon jó technikáju reprodukciókat gyártott, és rendelt reprodukciókat is a Haufstaengel cégtől is. Ezeket müvészi kerettel látja el, és egy, a galériához kapcsolódó helyiséget teleaggat hires külföldi mesterek müvészi másolataival.

A nyomatok eladása nehezen indult be, az emberek eleinte fanyalogtak, de Tamás mindent elkövetett a propaganda érdekében. Több kiállitást is rendezett a Tamás Galériában müvészi reprodukciókból. Végül a publikum felfigyelt, és sürün látogatták a Galéria "nemzetközi tárlatát" is. Megindult a vásárlás. Értelmiségiek, de még maguk a festők is vettek a müvészi nyomatokból.

194o-től a katalógusok hátlapján lévő hirdetéseken még egy tevékenység tünik fel: "Restaurálás - szakszerü müvészi kivitelben". Feltehetőleg ez a vállalkozás nem járt sikerrel, mert Tamás Henrik nem emliti az emlékirataiban.

A Tamás Galéria utóélete

A német megszállás alatt a galériát be kellett zárni, a lakásából ki kellett költöznie. A Szálasi-puccstól kezdve Tamásék bujkálni kényszerülnek. Egyik fiuk meghal munkaszolgálat alatt, másik fiukat az ostrom alatt egy repeszszilánk öli meg.

A szülők három izben kiséreltek meg öngyilkosságot, sikertelenül. Az ostrom alatt a Galéria épülete 17 gyujtóbomba-találatot kapott, és a Felszabaduláskor romokban hevert.

Tamás Henrik a modern magyar festők müveiből álló gyüjteményét az 195o-es években a pécsi Janus Pannonius Muzeumnak ajándékozta.

A Tamás Galéria kiállitásai

1.	1928.	XII. 1 - 16.	Egry József, Medgyessy Ferenc
2.		XII.2o - I. 6.	Bornemissza Géza, Csorba Géza
3.	1929.	I.17 - II. 4.	Szobotka Imre
4.		II. 7 - 18.	Kmetty János, Vilt Tibor
5.		II.21 -III. 4.	Bor Pál
6.		III. 7 - 17.	Scheiber Hugó és Bokros Birman Dezső
7.		III.21 - IV. 7.	Perlrott Csaba Vilmos
8.		IV.11 - 21.	Novotny Emil Róbert, Székely Zoltán
9.		IV.27 - V. 2.	Modern Magyar Festők - 28 festő egy--egy müvel
1o.		V.16 - 26.	Mattis-Teutsch János, Hintz Gyula és Mészáros László
11.		IX.24 - X. 2.	A modern magyar grafika
12.		X. 5 - 15.	Derkovits Gyula, Mészáros László
13.		X.19 - 3o.	Martyn Ferenc, Gárdos Miklós
14.		XI. 2 - 12.	Walleshausen Zsigmond
15.		XI.16 - 27.	Kádár Béla
16.		XI.3o - XII.11.	Simon György János, Kovács Margit
17.		XII.14 - 31.	Halápy János
18.	193o.	I. 4 - 2o.	Mokry-Mészáros Dezső
19.		I.25 - II.1o.	Bortnyik Sándor
2o.		II.15 -III. 3.	Gadányi Jenő, Rafael Viktor
21.		III. 8 - 24.	Schönberger Armand
22.		III.3o - IV.25.	Uj Progressziv Müvészek Kiállitása /15 müvész, köztük Kepes, Korniss, Vajda, Schubert, Trauner, Dési Huber/
23.		X.11 - 21.	Önarckép kiállitás
24.		XI. 1 - 11.	Szobotka Imre
25.		XI.15 - 24.	Egry József
26.		XI.29 -XII. 8.	Lehel Mária, Bokros-Birman Dezső
27.		XII.1o - 22.	Walleshausen Zsigmond
28.	1931.	I. 3 - 19.	Márffy Ödön
29.		I.24 - II. 3.	Czóbel Béla, Mokry-Mészáros Dezső
3o.		II. 6 - 16.	Kmetty János, Csorba Géza

31.		II.21 - III. 2.	Scheiber Hugó és 4 szobrász
32.		III. 7 - 16.	Bor Pál
33.		III.18 - 26.	Gömöri Raidl Ida
34.		III.28 - IV. 7.	Pekáry István, Gádor István
35.		IV. 8 - 16.	Gráber Margit
36.		X. 4 - XI. 1.	A XX. század magyar festészetének kialakulása
37.	1931.	XI. 1 - 16.	Vaszkó Ödön, Barcsay Jenő
38.		XI.22 - XII. 1.	Kádár Béla
39.		XII. 6 - 28.	Karácsonyi modern iparmüvészeti kiállitás
4o.	1932.	I. 3 - 18.	Uj Müvészek Egyesülete
41.		I.24 - II. 8.	Bornemissza Géza, Perlrott Csaba Vilmos, Medgyessy Ferenc
42.		II.14 - 29.	Jaritz Józsa, Schaár Erzsébet
-		III. 3 - 8.	CIRPAC /Comité International pour la Réalisation des Problémes d'Architecture Contemporaine/ magyarországi csoportja
43.		III.13 - 28.	Szőnyi István, Beck Ö. Fülöp
44.		IV. 3 - 17.	Schubert Ernő
45.		IV.24 - V.25.	Az Uj Magyar Müvészet Keresztmetszete 1932-ben
46.		VI. - VIII.	Válogatott modern magyar festők
47.		X.23 - XI.14.	Derkovits Gyula
48.		XI.2o - XII. 5.	Berény Róbert
-		XII.11 - I. 2.	Karácsonyi kiállitás
49.	1933.	I.15 - 31.	Gulácsy Lajos emlékkiállitás /előszó: Kárpáti Aurél/
5o.		II.12 - III. 5.	Egry József
51.		III.12 - 26.	Simon György János
52.		IV. 2 - 2o.	Mai magyar festők
-	1934.	V.27 - től	Csoportkiállitás
-		X. 7 - 15.	Esztergomi csoportkiállitás
53.		XII. 8 - 3o.	Modern magyar grafikai kiállitás
54.	1935.	I.2o - II. 4.	Szoborportré és kisplasztikai kiállitás
55.		II.1o - 25.	Kádár Béla, Gádor István
56.		III. 3 - 17.	Modok Mária

57.	III. 24 - IV. 1.		Frank Frigyes, Márkus Lili
58.	V. 7 - 15.		Halápy János
59.	IV. 2o - V. 5.		Gadányi Jenő
6o.	V. 12 - 2o.		Bokros Birman Dezső, Bor Pál
-	-		VI. Csoportkiállitás
61.	X. 6 - 21.		Modern magyar akvarell kiállitás
62.	X. 27 - XI. 5.		Gráber Margit
63.	XI. 1o - 18.		Bene Géza, Szomor László
64.	XI. 24 - XII.3.		Kovács Margit
65.	XII. 8 - 16.		Borbereki Kováts Zoltán
66.	XII. 18 - 31.		Karácsonyi Kiállitás
67.	1936. I. 5 - 19.		Derkovits Gyula
68.	I. 26 - II. 9.		Gergely Tibor
69.	III. 1 - 15.		Perlrott Csaba Vilmos
7o.	III. 22 - 27.		Uj Müvészek Egyesülete
71.	IV. 6 - 2o.		Schossberger Klára
72.	IV. 26 - V.11.		Rozsda Endre
73.	X. 3 - 12.		Ujrealista Csoport bemutatkozó kiállitása /tkp. a Szocialista Képzőmüvészek Csoportja/
74.	X. 18 - 27.		Körmendi András
75.	XI. 1 - 9.		Raáb Ervin és Raáb Ervinné Ráth Anna
76.	XI. 15 - 23.		Halápy János
77.	XI. 29 - XII.9.		Bolmányi Ferenc
78.	XII. 2o - I.4.		Kohán György
79.	1937. I. 1o - 25.		Ilosvai Varga István
8o.	I. 31 - II. 8.		Kádár Béla
81.	II. 14 - 22.		Pekáry István, Gádor István
82.	III. 7 - 16.		Bokros-Birman Dezső, Gyenes Gitta, Jándi Dávidá
83.	IV. 4 - 14.		Engel Ivánné Kühner Ilse, Gerő Gyula
84.	IV. 18 - 28.		Novotny Emil Róbert, Szervátiusz Jenő
85.	V. 2 - 12.		Rónay Ernő, Rumi-Rajki István
86.	VIII. 1 - IX.12.		Bokrétások népmüvészeti kiállitása
87.	IX. 26 - X.1o.		A mai lakást diszitő müvészet
88.	X. 24 - XI. 8.		Derkovits Gyula

89.	XI. 14 - 29.		Perlrott Csaba Vilmos /előszó: Rózsa Miklós/
9o.	XII. 5 - 13.		Sugár Andor, Szandai Sándor
91.	XII. 16 - 28.		Karácsonyi kiállitás
92.	1938. I. 9 - 17.		Modern Magyar Kisplasztika
93.	I. 3o - II. 8.		Párizsi Magyar Müvészek T/absztrakt kiállitás, rendezte Rózsa Miklós, előszó: Beöthy István!
94.	II. 13 - 28.		Járitz Józsa
95.	III. 6 - 14.		Förstner Dénes
96.	III. 19 - 28.		Kelemen Emil /előszó: Rózsa Miklós/
97.	IV. 2 - 1o.		G. Beck Judit
98.	IV. 24 - V. 4.		Szin György
99.	V. 15 - 27.		Lévy Vilmos
1oo.	X. 9 - 24.		Mai fiatalok /előszó: Kállai Ernő/
1o1.	X. 3o - XI. 7.		Bálint Endre, Andrássy Kurta János
1o2.	XI. 2o - XII.5.		Magángyüjtemények kiállitása
1o3.	XII. 11 - 28.		Kovács Margit, Erdős Lajos, Pekáry István
1o4.	1939. I. 15 - 3o.		Kádár Béla
1o5.	II. 5 - 2o.		Uj magyar képek
1o6.	XII. 2o - I. 8.		Cézanne és Van Gogh /Reprod./
1o7.	194o. I. 14 - 29.		Freytag Zoltán, Andrássy Kurta János
1o8.	II. 4 - 19.		Bene Géza
1o9.	II. 25 - III.1o.		Kisplasztika
11o.	III. 17 - IV. 1.		Pálffy Péter
111.	IV. 7 - 22.		Uj magyar akvarellek
112.	V. 5 - 2o.		Magyar Rézkarcok
113.	V. 2o - XI. 4.		Régi Nagy Mesterek /reprod./
114.	XI. 17 - 26.		Conrád Pál
115.	XII. 1 - 12.		Pap Gyula
116.	1941. I. 5 - 2o.		Három nagy mester rajzai /Rippl-Rónai, Ferenczy, Kernstok - rendezte: dr. Gombosi György/
117.	I. 26 - II. 4.		Borsos Miklós
118.	II. 23 - III.1o.		Magyar mestermüvek magángyüjteményekben
119.	III. 15 - 26.		Bor Pál

12o.	III. 3o - IV. 15.		Farkas István /előszó: Kállai Ernő/
121.	IV. 2o - 28.		Mikus Sándor, Gömöri Raidl Ida és Faber Gabriella
122.	V. 11 - 2o.		Basch Andor /előszó: Oltványi Artinger Imre/
123.	VI. 1 - 9.		Kádár Béla
124.	X. 5 - 2o.		A jelenkor rajzmestereinek "Faksimile" kiállitása
125.	X. 25 - XI. 4.		Szudy Nándor
126.	XI. 16 - 25.		Biai Föglein István
127.	1942.	I. 11 - 2o.	Hatvany Ferenc
128.	II. 1 - 16.		Mai müvészek önarcképkiállitása
129.	II. 22 - III. 3.		Márffy Ödön
13o.	III. 15 - 26.		Kunffy Lajos
131.	III. 28 - IV. 14.		Kovács Margit
132.	IV. 19 - 27.		Diener-Dénes Rudolf, Forgács-Hann Erzsébet
133.	V. 3 - 12.		Molnár Róza, Rubletzky Géza
134.	V. 31 - VI. 15.		Az Impresszionizmus Nagy Mesterei /reprod./
135.	X. 11 - 26.		Magyar akvarellek
136.	XI. 5 - 16.		Konyovits Milán /előszó: Herceg János/
137.	XI. 21 - 3o.		Perlrott CSaba Vilmos
138.	XII. 6 - 31.		Mult századok mesterei, metszetek, rézkarcok és kézi rajzok /előszó: Pohárnok Zoltán/
139.	1943.	I. 1o - 18.	Hintz Gyula
141.	I. 24 - II. 1.		Basch Andor
142.	II. 7 - 16.		Kellerman Emil /előszó: Kállai Ernő/
143.	II. 21 - III. 8.		Farkas István
144.	III. 21 - IV. 4.		Kádár Béla, Bán Edit
145.	IV. 11 - 19.		Lehel Mária
146.	IV. 25 - V. 3.		Bokros-Birman Dezső /előszó: Kállai Ernő/
148.	X. 17 - 25.		Rozs János
149.	X. 3o - XI. 1o.		Kelemen Emil
15o.	XI. 2o - XII.3o.		Az Itáliai Renaissance Nagymesterei /reprod./

151.	1944.	I. 9 - 18.	Boross Géza, Andrássy Kurta János
152.		I.23 - II.1.	Gábor Marianne
153.		II. 6 - 2o.	Frank Frigyes
154.		II.27 - III.12.	Uj romantika /rendezte, előszót irta Kállai Ernő/
155.		III.19 -	Dombrovszky László

A Tanás Galériában önálló tárlattal szereplő Művészek névsora

Andrássy Kurta János /3/
Barcsay Jenő
Basch Andor /2/
Bálint Endre
Bán Edith
Beck Judit
Bene Géza /3/
Berény Róbert
Biai Föglein István
Bokros-Birman Dezső /5/
Bolmányi Ferenc
Bor Pál /4/
Borbereki Kováts Zoltán
Bornemissza Géza /2/
Boross Géza
Borsos Miklós
Bortnyik Sándor
Conrád Pál
Csorba Géza /2/
Czóbel Béla
Derkovits Gyula /4/
Diener-Dénes Rudolf
Dombrovszky László
Egry József /3/
Engel Istvánné Kühner Ilse
Erdős Lajos
Farkas István /2/
Fáber Gabriella
Ferenczy Károly
Forgács-Hann Erzsébet
Förstner Dénes
Frank Frigyes /2/
Freytag Zoltán
Gadányi Jenő /2/
Gábor Marianne
Gádor István /4/
Gárdos Miklós
Gergely Tibor
Gerő Gyula
Gömöri Raidl Ida /2/
Gráber Margit /2/
Gulácsy Lajos
Gyenes Gitta
Halápy János /3/
Hatvany Ferenc
Hintz Gyula /2/
Ilosvai Varga István
Járitz Rózsa /2/
Jándi Dávid
Kádár Béla /7/
Kelemen Emil /2/
Kellermann Emil
Kernstok Károly
Kmetty János /2/
Kohán György
Konyovits Milán
Kovács Margit /4/
Körmendi Andor
Kunffy Lajos
Lehel Mária /2/
Lévy Vilmos
Martyn Ferenc

Mattis-Teutsch János
Márffy Ödön /2/
Márkus Lili
Medgyessy Ferenc /2/
Mészáros László /2/
Mikus Sándor
Modok Mária
Mokry-Mészáros Dezső /2/
Molnár Róza
Novotny Emil Róbert /2/
Pap Gyula
Pálffy Péter
Pekáry István /3/
Perlrott Csaba Vilmos /5/
Raáb Ervin
Raáb Ervinné Ráth Anna
Rév István
Rippl-Rónai József
Rónay Ernő
Rozs János
Rozsda Endre
Rubletzky Géza
Rumi-Rajky István
Simon György János /2/
Sugár Andor
Schaár Erzsébet
Scheiber Hugó /2/
Schossberger Klára
Schönberger Armand
Schubert Ernő
Szandai Sándor
Szervatiusz Jenő
Székessy Zoltán
Szin György
Szobotka Imre
Szőnyi István
Szudy Nándor
Vaszkó Ödön
Vilt Tibor
Walleshausen Zsigmond /2/

5.1.8-9. A Fränkel-Szalon, a Fränkel-dinasztia

Fränkel Ernő müködése: kb. 1911-1929

Cim: VI., Aradi u.22.- 1915- kb. 1919.
IV., Váci u. - Régiposta u. sarok
IV., Váci u. 41.
IV., Kuria u. 5. /Ferencziek tere 2./ - adat 1925-ből
Andrássy u. 33.
V., Dorottya u. lo. - kb. 1926- kb. 193o.

Fränkel-féle Mükereskedelmi RT - kb. 1915 - kb. 1919.

Szépmüvészeti és Mükereskedelmi RT - 1923 november 21 - kb. 1939 eleje

Fränkel József müködése: kb. 1923-tól 1939 elejéig

Cim: IV., Váci u. 21. - kb. 193o-1932.
Fränkel -Szalon
/Szépmüvészeti Kiállitások 1932-35, Fränkel-Szalon 1935-1939 eleje/
IV., Mária Valéria u. 8.

Tulajdonosa: Szépmüvészeti és Mükereskedelmi RT, mely részvényeinek majdnem loo %-a Fränkel József /és édesanyja, özv. Fränkel Ernőné/ tulajdonában voltak.

5.1.8. Fränkel Ernő /1877-1929/

Mielőtt 1911-körül Fränkel Ernő elkezdett foglalkozni magyar képek üzleti eladásával, a bankszakmában dolgozott, Tamás Henrik szerint hitelszövetkezeti pénzügynök volt. Jóban volt Iványi Grünwald Béla testvéreivel, akiken keresztül megismerkedett a festővel, és nagyrészt az ő hatására kezdett mükereskedelemmel foglalkozni, nagy hozzáértéssel és kereskedői ügyességgel. Vállalkozó szelleme, jó fellépése, megnyerő modora, rábeszélőképessége révén rövid idő alatt kiterjedt vevőkörre tett szert, főként bankárok, tőzsdések, gyárosok soraiból. Igazi, első osztályu mükereskedővé vált, aki mindenkivel szót

értett, egyszerre szakértő /egy svájci biztositó cég például őt kérte fel a dusgazdag Herczog Mór báró gyüjteményének felbecsülésére/, tanácsadó, ügynök, kereskedő, házibarát - egyszóval aki ki tudott elégiteni bármilyen gyüjtőt. Emellett szoros kapcsolatot alakitott ki neves festőkkel és müvészeti szakemberekkel.

1918-ban 5ooo koronát ad Petrovicsnak, hogy a Szépmüvészeti Muzeum számára megvásárolhassa Györgyi-Giergl Alajos: Nő a szabadban c. képét. Több képet ajándékoz ezen kivül a Muzeumnak, például Köszta: Kukoricatörés-ét. A Szinyei Merse-Társaság 1922-ben 2o.ooo koronás adományából három pályadijat ir ki. Fränkel Ernőt végül is a huszas évek elején királyi kormánytanácsosi cimmel tüntetik ki.

A lo-es évek elején a Monarchia területén, Szarajevóban, Mosztárban rendezett kiállitásokat, majd az Aradi u. 22. szám alá költözött, és annak az udvarában sikeres önkéntes árveréseket tartott, kizárólag festményekből.

1915-ben háborus sérülése következtében leszerelték, és ekkor megvette a házuk földszintjén lévő üzletet, melyben főként szinvonalas magyar festők müveit árulta. Első vevője Schuller Gusztáv gyáros, aki kezdetben tőkét adott a vállalkozásaihoz. 1919-ben például Schuller megbizásából Nagybányára utazik, és hires Ferenczy, Iványi, Hollósy, Réti és Thorma képeket hoz haza, melyeket aztán jól elhelyez.

Kialakuló kapcsolatai révén más nagyértékü festményeket is értékesiteni tudott bizományi alapon, valamint Münchenből és Párizsból számos Munkácsy, Paál László, Mészöly, Liezen-Mayer, Hollósy, Bőhm, Pállik képet hozatott haza.

Tevékenysége nem merült ki régi magyar festők müveinek az eladásában, hanem élő müvészekkel is foglalkozott. Gyakran kötött

jó festőkkel szerződéseket az illető müvészek egy korszakának összes alkotása megvásárlására, igy Iványival /aki körülbelül 3o millió koronát, 24oo pengőt kapott tőle átlagosan havonta/, Hollósyval /aki a szerződés megkötése után rövidesen meghalt/ és más nagybányaiakkal. Gyakorlatilag ő hozta forgalomba Szinyei, Csók, Fényes, Koszta, Ferenczy, Czigány, Glatz, Kernstok, Perlmutter, Réti, Orbán, Vaszary müveit. Elment Benczurhoz is, de a festő kedvesen visszautasitotta azzal, hogy nincs szüksége pénzre, nem ad el képet. Rippl-Rónaival is kapcsolatban volt, de neki az volt az elve, hogy kereskedőkkel nem dolgozik, mert el tudja adni a képeit saját maga is. Erre megvette egy Ernst-Muzeumbeli Rippl-Rónai-kiállitás teljes anyagát. Hasonlóan egy teljes Koszta-kiállitást is megvásárolt.

Sok képet vett Lándor Tivadartól, Székely Bertalan hagyatékából is. Amikor Rudnay szakitott Tamás Henrikkel, Fränkellel kötött megállapodást /havonta szállit bizonyos számu képet, ezért fix összeget kap/ de a harmadik szállitmány olyan gyenge volt, hogy a szerződést felbontották.

Foglalkozott gyüjtők közötti képközvetitéssel /igy például Wertheimer Adolf rajta keresztül vett több képet Nemes Marcell től, Kellner Sándortól/, sőt, a Balassa-testvérek számára a Szépmüvészeti Muzeumtól is vásárolt képeket.

1919-ben váratlanul felhagyott a mükereskedelemmel, vállalatát eladta dr. Réti Gyulának és Szilárd Vilmosnak, és a Lipót kőrut 13-ba, egy ötszobás lakásba költözött. Elkezd tőzsdézni, veszit és 192o-21-ben csődbe jut, ugy hogy még a lakást is el kellett adnia. A család egy ideig a Royal Szállóban lakik.

Gyakorlatilag ujra a semmiből kell kezdenie. Lassan ismét kiépiti az üzletmenetét, egyik helyiségből a másikba költözik /előbb mint társbérlő, később mint önálló bérlő/, mig végre

megállapodik a Dorottya utcában, a volt Bamberger képkereskedés szép nagy, utcai üzlethelyiségében. Itt is jó időbe telik azonban, amig eléri az Aradi utcai üzlet forgalmát.

Egy 1928-as hirdetésben igy népszerüsiti üzletét:

"Elsőrangu magyar festmények állandó kiállitása. Munkácsy, Szinyei, Paál, Böhm, Mészöly, Barabás, Borsos, Pállik, Mankó, Bihari, Székely, Lotz, László, Mednyánszky, Ferenczy, Csók, Fényes, Iványi-Grünwald, Rudnay, Kernstok, Koszta, Perlmutter, Vaszary, Zádor, Magyar-Mannheimer,. Magyar képeket jó áron állandóan veszünk."

Még 1923 végén megalapitja uj részvénytársaságát, 3o millió korona tőkével /1o.ooo P/, melybe beszáll sógora, Weisz Hermann textilnagykereskedő és veje Vass Gyula, a Budapesti Facsavargyár RT igazgatója is, továbbá Kohn Imre, a "Kohn-bácsi", egy minden hájjal megkent milliomos uzsorás.

Fränkel forgalmában "utcai" vevők, tehát ismeretlenül az utcáról beállitók nem játszottak jelentős szerepet, annál ő nagyobbstilü mükereskedő volt. Ismeretségi- és vevőkörébe tartozott Weiss Fülöptől Fruchter Lajoson át Petrovics Elekig és Nemes Marcellig a kor számos ismert gyüjtője, közéleti személye.

Fränkel Ernő vidéken is rendezett kiállitásokat, igy például 1929-ben Baján a Nagyszállóban, Kaposvárott a Turul Szállóban. Ezeket ügynökei /Selinkó Géza vezetésével/ készitették elő, és Fränkel kocsijával később utazott le a helyszinre, hogy a függőben levő vásárlásokat személyes fellépésével vigye dülőre. Nagy pénzekről volt ugyanis szó: a földbirtokosok gyakran 1ooo-15oo pengőért is vásároltak.

Rendezett egy árverést is a Dorottya-utcában, Kell Jenő gyüjtő képeiből /Borsos, Munkácsy, külföldi mesterek/, de az aukció nem volt tulzottan sikeres.

5.1.9. Fränkel József /19o2- / müködése 1923-1932

Még édesapja életében Fränkel József önálló vállalkozásba fogott: 1923 körül Prihoda István rézkarcoló ötletére megállapodást köt 8 festővel /Csók, Fényes, Vaszary, Koszta, Magyar-Mannheimer, Perlmutter, Rippl-Rónai/, hogy mindegyik átengedi 3 képének a sokszorositási jogát 4-4 millió koronáért /kb. 32o-32o pengő/. A lemezeket Prihoda készitette el, a müvésznek ezért az összegért csak a jogot és a 25o-s sorozatok szignálását kellett nyujtania, örömmel mentek tehát bele. A lapokat a bécsi Paulssen nyomdában nyomatták. Amikor elkészült néhány ezer rézkarc, Fränkel hirdetés utján ügynököket fogadott, akik darabját 24 pengőért árulták az egész országban.

A kezdeti költségek 5ooo pengőt tettek ki, amit a házukra vettek fel, és habár - mint ahogy az általános volt - az ügynökok egy része elsikkasztotta az eladott müvek árát, még igy is dőlt a pénz. /Még külföldre is juttatott a grafikákból a Korda Tibor vezette Hungarian-British Art Agency-n keresztül/. Apja végig nem bizott a vállalkozásban, nem társult be, ugyhogy egy idő multával Fränkel Józsefnek több pénze lett édesapjánál: tisztán több mint 2o.ooo pengőt keresett.

Később is foglalkozott sokszorositott grafikával, sok jó müvész litográfiáit adta ki, melyeket az eredeti mintaszinezés nyomán müvésznövendékekkel szineztetett.

Amikor 1929-ben Fränkel Ernő váratlanul, szivszélhüdésben meghalt, a vállalatot fia örökölte. Belőle hiányoztak ugyan apja kitünő ügynöki képességei, a gyüjtőkkel és a müvészekkel való bánás remek érzéke, előnye volt viszont, hogy kisgyerekkora óta benne élt a müvészi életben, ismerte a müvészeket, gyüjtőket és a mütörténész szakmabelieket. Ezenkivül több éves mükereskedői tapasztalatra is szert tett apja mellett.

Abbahagyja jogi egyetemi tanulmányait, és hivatásos mükereskedő lesz. Tisztában van azzal, hogy apját nem pótolhatja, a vállalkozásnak uj profilt kell adni. Otthagyja a Dorottya utcai helyiséget és a Váci utcába költözik "mert kezdődött az idegenforgalom /193o-tól/, és gondoltam, hogy ott majd lesz utcai vevő". A kirakatba egy Rippl-Rónai képet tett. Számitása ugyan nem vált be, és üzletét továbbra is az apjától örökölt, illetve a saját vevőkörére kellett lalapozni, mégis itt a Váci utcai üzletben ismerkedett meg két későbbi nagy vevőjével, Szilágyi Sándorral /aki éppen a kirakati Rippl-képet vette meg teljesen ismeretlenül/ és dr Neményi Bertalannal. A Váci utcai időszak alatt mélyült el kapcsolata Fruchter Lajossal, a Gresham-asztal ismert gyüjtő-tagjával, a korszak talán legjelentősebb modern gyüjtőjével.

Fruchter az Angol Elemi Biztositó igazgatója volt, és már Fränkel Ernővel kapcsolatba lépett egy Paál László kép kapcsán. Fränkel Józseffel Rippl-Rónai képek ügyében került érintkezésbe:

"Mikor az apám meghalt szegény, akkor még intenzivebb lett az összeköttetés, és Fruchter elkezdett járni hozzánk. Nagyon sok szivességet tett nekem, barátokat és egyebeket ajánlott, akik vásároltak, de ő kimondottan be volt állitva Rippl-re. Nekem akkor még voltak ilyen outsider szállitóim, olyan kisemberek, keretezősegédek vagy kik, akik időnként fölhajtottak egy-egy Rippl-t, ilyen gyönyörü kis pasztelleket, és én azokat megvettem természetesen és telefonáltam Fruchternek."

Amikor Fruchter modernekre cserélte fel gyüjteményét, Fränkel helyezte el jó áron a Munkácsykat, Brockykat, Markókat.

Továbbra is az apjától "örökölt" jó és megbizhatü müvészeket forgalmazta: Csók, Fényes, Glatz, Iványi Grünwald, Kernstok, Koszta, Perlmutter, Rippl-Rónai, Vaszary, Tornyay, de foglalkozott régi magyar festmények közvetitésével is, igy például egy ausztriai kastélyból 12 szép Markó képet hozott haza. Fenntartotta a kapcsolatot a Szépmüvészeti Muzeummal, több képet ajándékozott a gyüjteménynek.

A Fränkel-Szalon megszületése, müvészek leszerződtetése

A Fränkel-Szalon megszületését közvetve egy tüzvész okozta: a Mária Valéria utcában leégett az Első Magyar Általános Biztositó épületének a teteje és a renováláskor a földszinten üzlethelyiségeket alakitottak ki. Fruchter és a biztositó vezetői révén Fränkel szabadon választhatott, hogy melyik helyiséget szeretné /a környék talán Pest legexklizivabb negyede volt/. Habozott, hogy a dunai fronton nyisson-e elegáns "franciás" kávéházat, ami bomba-üzletnek igérkezett, vagy a Mária Valéria utcában kiállitási helyiséget? És ha az utóbbi mellett dönt: kiket áruljon?

A biztos nagy üzletet jelentő hires festők /Markó, Munkácsy.../ képeit ugyanis lassanként utolérte a mükereskedelem átka: fogyóban voltak, nehéz volt utánpótláshoz jutni. Élő müvészekkel meg csak ugy akart foglalkozni, hogy kiállitásokat rendez a müveikből. Igy nem kell rábeszélni, felhajtani, közvetiteni - amihez az apjával szemben ő nem értett annyira -, hanem a kiállitás becsalja az érdeklődőt, aki szabadon dönti el, hogy vesz-e vagy nem. A kiállitás jelenti az üzletek, kapcsolatok, közéleti tevékenység alapját, és hozni fogja a "kapcsolt", nyereségesebb tevékenységeket. Az önfenntartást meg a müvészektől kért terembér biztositaná. Egyszóval Fränkel egy modern értelemben vett "galériát" tervezett:

"Amikor elkészült a galéria, az volt a kérdés: kiknek a müveit állitsam ki? Akkor ugyanis még megvolt az Ernst Muzeum /élt még Ernst Lajos/, s valami mást kellett volna csinálni, mint azok."

Nem lehetett tehát apja öreg müvészeivel foglalkozni, akik amugy is már fáradó, leszálló ágban voltak.

Ekkor történt, hogy a Modern Kiállitásszervező Bizottság szakitott a Tamás Galériával, és a Gresham-asztal müvészei uj

helyiséget kerestek. Fruchter erősen elkezdte rábeszélni Fränkelt, hogy kezdjen a modernekkel foglalkozni. Hosszu levélben részletezi, hogy miért ők jelentik a jövőt.

Fränkel végül kötélnek állt, engedett a rábeszélésnek, hiszen nem nagyon volt más választása. Nagystilüen gondolkodott /a rézkarc-üzletből és apja örökségéből volt is valamennyi tőkéje/, és szerződést ajánlott fel 8 festőnek: Aba-Novák, Bernáth, Berény, Czóbel, Egry, Szőnyi, Diener-Dénes, Vass Elemér. Havi fix összeget, 8oo pengőt kinált /az utolsó kettőnek kevesebbet, 6oo pengőt/, ami több volt egy miniszteri tanácsos fizetésénél, aki négyszobás lakást tartott személyzettel. A megállapodás szerint Fränkel nem szólt bele, hogy a festők mit festenek. Körülbelül évenként egyszer elszámolásra került a sor, akkor kiment a müterembe, és kiválasztott egy kiállitásra való anyagot, általában 26-28 képet.

A szerződés kikötötte, hogy a festők másnak nem adhatnak el képet, és csak Fränkelnél állithatnak ki. Csak annyiban nem voltak megkötve, hogy nemzeti kiállitásra beküldhettek képet a Mücsarnokba, és portréfestést is vállalhattak. A festők, akiket ezentul "Fränkel-girl"-öknek is hivtak, persze örömmel belementek ebbe a kifejezetten kedvező ajánlatba.

A fiatalabb nemzedék legnevesebb tagjainak lekötése nehéz helyzetbe hozta a Tamás Galériát /"Azt mondhatom, hogy a jó müvészek hiányában sok nehézségem volt a kiállitások rendezésében, sőt egy rövid ideig be is kellett szüntetnem azokat..."/, de még Ernst Lajos is felkereste Fränkelt, és kérte, hogy ha már lekötötte a müvészeket, legalább a Muzeum helyiségeiben rendezze a kiállitásaikat, de Fränkel természetesen hajthatatlan volt. /Habár Fränkel József szerint a Szalon megnyitásakor a szerződéseket már megkötötték, de feltehetőleg nem mind a 8 müvésszel, mert az első katalógusokban a reprezentativ müvészlistákon még hiányoznak többen, és Egry például 1933-ban még kiállitást rendez Tamásnál./

A Fränkel-Szalon /Szépmüvészeti Kiállitások/

Kiállitások, kiállitáspolitika

A Fränkel-Szalonban az első kiállitás 1932 május 22-én nyilt és az utolsó, amiről tudok, 1938 december 11-én zárt. Az általam ismert 64 kiállitást, és az önálló tárlatokkal jelentkező müvészek neveit később felsorolom.

A kiállitások vasárnap nyiltak, és általában még két vasárnap esett bele az időtartamukba, de voltak rövidebb /tiz napos/ és hosszabb tárlatok is. Fränkel kétfajta kiállitást rendezett: vagy a körébe tartozó müvészek munkáiból, mikor is a képek saját tulajdonában voltak, vagy más müvészek munkáiból, amikor a festő 4oo pengőt fizetett a terembér, fütés, világitás, meghivók, katalógus fejében, és ezen felül az eladott müvek árából 2o % a galériát illette meg.

A Szalonhoz a leszerződtetett festőkön kivül /ugy tünik, nem volt mind a nyolc a Szalon fennállása alatt végig lekötve/ "apai örökségként" kapcsolódott Csók, Fényes, Glatz, Iványi, Kernstok, Koszta, Perlmutter és Vaszary, akiknek sok képét vett meg Fränkel magas áron, garantáltan /Csóktól például a megállapodás szerint havonta egyet vagy kettőt looo pengőért/, továbbá Frank Frigyes, Mattyasovszky-Zsolnay, Molnár C., Vidovszky. Ezekhez a müvészekhez jött még néhány olyan festő, akik diplomáciai okokból kerültek az exkluziv tagságba, igy Csánky Dénes a Szémüvészeti Muzeumot, Déry Béla és Hubay Andor a Nemzeti Szalont, Pécsi-Pilch Dezső a Képzőmüvészeti Főiskolát képviselték. Az ő részvételükre főleg a külföldi kiállitások szervezésénél, reprezentativ lebonyolitásánál volt szükség.

Egyszóval Fränkel már "beérkezett" müvészek munkáit mutatta be, vagy olyanokét, akiknek a beérkezése hamarosan várható volt, és igy biztositotta magának a "megbizható" jelzőt.

A Saalon kiállitáspolitikájában a Gresham-kör és szelleme dominált, olyannyira, hogy Kmetty ezt irja önéletrajzában:

"Fränkelnél az elfogadott Gresham-asztal tagjai sorban csináltak kiállitásokat /Berény, Szobotka, Diener/. 1938-ban a Fränkel-Szalonban volt kiállitásom. Ennek hangja festőibb volt, mint az én stilusom. A Gresham-szellem több volt a képekben, mint Párizs szelleme. Szó ami szó, ez nem volt az én igazi hangom, inkább tónusokat domboritott ki, mint a tudatos szerkesztés szerepét. Talán ezért is simábban ment a siker, mint a régebbi kiállitásokon."

A Fränkel-kiállitások szinvonalat és eseményt jelentettek. Megfordult ott mindenki, aki a művészi életben számitott, Petrovicstól Kosztolányiig. 1935. nyarán Fränkel a legmodernebb francia festők müveiből rendezett kiállitást /az 51 müből álló kiállitás anyagát egy Kellerman nevü magyar származásu, Párizsban élő mükereskedő állitotta össze, aki Fränkel József közeli ismerőse volt/, ami óriási sikert jelentett, tódult a nép, ugyhogy egészen a szomszédos Hungária Szállóig álltak sorba. /Ezen a kiállitáson volt belépődij - 1 P - és ez "horribilis" bevételt hozott./

A Fränkel Szalon vidéken is rendezett kiállitásokat. 1937. márciusában, Berény Róbert kiállitáskatalógusában ez áll:

"A Szépmüvészeti Kiállitások a korunkbeli magyar festőművészet java értékeit a vidékkel is megismertetik egy-egy reprezentativ tárlat révén. Vidéki városaink különben is egyre komolyabban érdeklődnek a modern művészet iránt. Legközelebb Gyöngyösön rendezünk kiállitást. A továbbiakban Nyiregyháza, Debrecen, Szeged, Pécs és Szombathely van soron."

A kiállitásokat a cég még Fränkel Ernőtől "örökölt" főügynöke, Fränkel József strómanja, a jómodoru Selinkó Géza intézte, miközben alkalmanként, Fränkel tudta nélkül, a cég névjegyét használva saját üzletecskéit is bonyolitotta.

1934-ben a Szalon egy művészeti aukciót is tartott Rippl-Rónai müveiből. Több aukciót nem rendeztek, mert ehhez külön

engedélyre volt szükség. Erre az aukcióra is a Posta vezérigazgatója adta személyes hozzájárulását.

Fränkel a kiállitások szervezése és a körébe tartozó müvészek munkáinak az értékesitése mellett egyéb képüzleteket is lebonyolitott /igy például 1938-ban Weiss Fülöp megbizásából Bécsbe utazott egy képet megvenni/, közvetitett gyüjtők közt /például Weiss Fülöpnek eladott egy Wertheimer Adolf tulajdonában levő Paál László képet, ami után 10 %, azaz 400 P jutalékot kapott/. Mária Valéria utcai helyiségében tartozott egy iroda és egy kis raktár, ahol vegyes képanyagot tartott a körébe tartozó müvészektől.

Megvette Beck Ö. Fülöp három szobrának /Szittya lovas, Lantos, Beethown/ a sokszorositási és terjesztési jogát, és 5-lo példányban kiöntette őket, de az üzlet nem vált be, mert állitólag egyet sem sikerült a szobrokból eladnia.

Külföldi kiállitások

Fränkel több külföldi kiállitást rendezett müvészei számára: Milánó és Róma /1931/, Bécs /1936/, New York /1936/, London /1936/, Bukarest, Osló /1937/.

A külföldi kiállitásokon Csók szerepelt, mint a müvészek képviselője, a levelezést, mely a cég levélpapirján történt, ő irta alá, mint elnök, és igy mindenütt szabad utat kaptak. Jelentős a "diplomáciai okokból" meghivott festők szerepe is /Csánky, Déry, Hubay, Pécsi-Pilch/.

A milánói kiállitás 1931. novemberében nyilt, a Pesaro Galériában. /Ez rendezte Rudnay 1925-ös kiállitását is./ A szervezéssel, ügyintézéssel Szelvényi Ferenc, Fränkel apjának háborus századparancsnoka volt megbizva, aki bár elég ügyetlen

volt, perfekt ebeszélt olaszul, franciául. Az előszót, a katalógusban Berevich Tibor irta, és ő szerezte a római kiállitás helyiségét is.

Rómában /nem kis mértékben Gerevich és a magyar főkonzul hatására/ Mussolini és az olasz király is megtekintette a kiállitást.

Bécsben szintén előkelő környezetben, a Neuman und Salzer Galerie-ben nyilt meg a kiállitás, és megjelent rajta az osztrák elnök, Miklas is. Egry József 1936. áprilisi kiállitási katalógusában részletes beszámoló található róla.

A new-yorki kiállitást a Magyarországról kivándorolt Silberman régiségkereskedő csinálta Szőnyi és Bernáth müveiből. Nem volt eladás.

Ezt követte a londoni kiállitás a Knoedler Galériában. A szervezésben - sajtó, propaganda - segit az angol királyné egyik udvarhölgye, Lady Boyton, akit Fränkel gróf Batthyányékon keresztül ismert meg, továbbá Korda Tibor, a már emlitett Hungarian-British Art Agency tulajdonosa. Ezért a kiállitó művészek közé kerül gróf Batthyány Gyula és Korda Vince. Ez a kiállitás végre az első, amire Fränkel nem fizetett rá, sőt némi anyagi hasoonnal is járt.

Buakerestben Miklós herceg volt a kiállitás védnöke, az mégis komoly ráfizetést jelentett.

Az 1937-es oslói kiállitás Fränkel utolsó külföldi tárlata. A Nemzeti Szalon és Fränkel József közösen rendezik, felesben vállalva az esetleges ráfizetés kockázatát. A propagandával és eladásokkal Lehel Ferenc volt megbizva: 5 %-ot kapott, ha a minimum áron adja el a képet, ha viszont többért, akkor a különbözet után lo %-ot. Lehel egy norvég ezredes, a király

egyik szárnysegédje lányát vette feleségül, igy bejáratos volt az udvari körökbe, igy feladatát elég jól látta el. A Fränkel-Szalon 1937. februári Molnár C. kiállitáskatalógusában a következő tudósitás olvasható:

"Január 7-én nyitotta meg ünnepélyesen a norvég trónörökös pár az oslói magyar kiállitást a Kunstnernes hus termeiben. A megnyitón Oslo szellemi, politikai és társadalmi életének szine-java megjelent. Ott volt az egész diplomáciai testület... A Kunstnernes hus nagy termei alig győzték befogadni a látogatók tömegét..."

Az árak a kintiekhez képest olcsók voltak, és végül is több eladás történt. Fränkel képeiből is több elkelt /Aba-Novák, Csók, Iványi Grünwald, Szőnyi, Vaszary/, ami tisztán 3487 pengőt eredményezett.

Közönség, gyüjtők, szakmabeliek

Fränkel rendszeresen, minden 2-3 hónapban nagy vacsorát rendezett, amelyen résztvettek fiatal festői, valamint Fruchter és Szilágyi gyüjtők, Pátzay, Oltványi Artinger, Kállai, Mihályfi Ernő és Kemény Simon, és igy kialakult egy baráti kör, melyhez tágabban Petrovics, Majovszky, Tihamér Lajos, Jeszenszky Sándor, Gerevich és Ybl Ervin is hozzátartozott.

Kállai Ernővel Fränkel Oltványi és Pátzay révén ismerkedett meg, és két éven keresztül - 1935 novemberétől 1938 januárig ő irta a Fränkel-Szalon katalógusainak szövegeit, előszavait, hireit, szineseit. Ezért alkalmanként 5o-loo pengőt kapott.

1938-ban Rózsa Miklós irja az előszókat, aki vején, Oltványi Artinger Imrén és a Gresham-körön keresztül szintén a szükebb körhöz tartozott. Lázár Béla is kapcsolatban állt Fränkellel, "sok pénzt kapott tőlem, ugye, adtam neki mindig valami munkát". /Feltehetően főleg az Ernst Muzeum otthagyása /1937/ után.

Ámos Imre naplójában keserüen irja:

"Rájöttem, hogy a Fränkel kötelékébe tartozó pénzemberek érdekütközést kell lássanak abban, ha nem az ő embereikhez viszik pénzeiket, ill. a vásárlókat. Mi fiatalok mgg várhatunk, koplalhatunk."

Fränkelnek valóban jól szervezett vevőköre volt. Ennek egy részét még apja révén örökölte - gyárosok, bankárok -, másik része a Fruchterral való szoros kapcsolata révén alakult ki. /"Fruchter aztán hozott barátokat, akik vettek azért, mert ő azt mondta, hogy vedd meg."/ Fruchter maga is sokat vásárolt, a kedvence Bernáth Aurél volt.

Fränkel állandó vásárlója volt Szilágyi Sándor sirkőgyáros, a hires gyüjtő, akivel tulajdonképpen Fränkel szerettette meg a festészetet, bekerült a társaságba, aztán "ottragadt". Különösen Szőnyit gyüjtötte, de majd mindegyik kiállitáson vett képet.

A másik megbizható gyüjtő dr. Neményi Bertalan volt, aki Fränkelt teljesen a bizalmába fogadta, és követte minden tanácsát.

Wertheimer Adolf és Weiss Fülöp bankárok nem gyüjtöttek ugyan modern képeket, de Fränkel József számos régi képet hajtott fel nekik. A velük való ismeretség végképp megnyitotta a bankvilág kapuit Fränkel előtt /többek közt korlátlan hitelt biztositott/.

Nagyon komolyan számithatott Kohn Imrére /aki a részvénytársaságban is benne volt/. "Kohn bácsi" hosszu éveken át rendszeresen vett képeket, különösen Csókot gyüjtött, amelyeketFränkel looo-15oo pengőért vásárolt, és dupla áron adott tovább az öregnek.

Az arisztokrácia viszont sohasem volt vevő. Fränkelhez rendszeresen bejárt Andrássy, Apponyi, de sohasem, mint vásárlók.

Fränkel tudatos üzletpolitikát folytatott a gyüjtők megnyerésére és festői bevezetésére: megnyitás előtt meghivta válogatott gyüjtő barátait, és ha kellett egész olcsón, de mindig eladta a kiállitás képeit.

"A propaganda célból roppant hatásos volt, hogy jöttek, a nagyfejüek, és látták, hogy ezeket a képeket eladták... s ez igy ment egy pár éven keresztül, ugyhogy a végin már ugrottak az emberek, akkor már igyekeztek ők az elsők lenni, hogy válogathassanak abból a 26 vagy 28 képből. Ugyhogy nálam minden képre ki volt téve a cédula vasárnap, mind el volt adva...."

Gazdasági háttér, csőd

A Fränkel-Szalon óriási rezsivel dolgozott. A leszerződtetett müvészeknek minden hónapban ki kellett fizetni kb. 55oo-6ooo pengőt. Ezen kivül Csók looo pengőt kapott egy képért, és havi egyet vagy kettőt kellett, hogy szállitson. Fényes "bácsi" is kapott átlagosan egy hónapban 5-6oo pengőt, Glatz még többet, Iványi Grünwald és Vaszary "lényegesen többet". Emellett Fränkel a körhöz lazábban tartozó müvészektől is vett képeket, adott nekik előlegeket. Mindent összevetve, legkevesebb lo.ooo pengő elment egy hónapban, ami óriási pénz volt.

Tamás Henrik elég szomoruan irta: "Sajnos nekem nem volt olyan tőkém, hogy egyszerre több müvészt finanszirozzak." Ekkora tőkéje Fränkelnek sem volt, viszont teljes bizalmát élvezte a Magyar-Olasz Bank vezérigazgatójának, dr Halmi Mihálynak és helyettesének, Willinger Oszkárnak, akik váltóra adtak pénzt neki. Ezen kivül Weiss Fülöppel való ismeretsége folytán szinte minden bank hajlandó volt neki valamennyit hitelezni, és akkor ott volt még Kohn bácsi, akire bizton számithatott. A havi összeget tehát elő tudta teremteni - váltók fejében.

Veszélyes szerencse! Meg is jegyezte:

"Sajnos olyan nagy hitelem volt, ugy szerettek a bankvezérek, hogy pofára adtak nekem kölcsönt, de azt vissza kellett fizetni."

Egyre több magas kamatu uzsorakölcsönt kellett felvennie a váltók fedezésére.

"Hát szóval véres napok voltak számomra,minden nap ugy kellett nekem felkelni,hat órakor, hogy hogyan fogom kifizetni azt a váltót, ami ma lejár, és hogyan fogok pénzt szerezni."

A vég minden próbálkozás ellenére egyre elkerülhetetlenebbnek látszott. Fränkel elgondolása pedig alapvetően helyes volt, és Ernst Lajos aukcióüzlete mellett ez volt mindmáig a legmodernebb és legnagyobbszabásu magyar mükereskedelmi koncepció. Jelenleg a világon a nagy galériák többsége hasonló szisztémával müködik: lekötnek tehetséges müvészeket, ha kell borsos áron, nagy készletet halmoznak fel müveikből, közben elkezdik a müvészek tudatos bejáratását, és a nagyarányu eladásokkal megvárják, amig a már befutott jmüvész árai többszörösére nem nőnek.

Mindehhez jó kiválasztási érzék, jó kapcsolatok és rengeteg tőke kell, de a vállalkozás még igy is meglehetősen kockázatos: a müvésznek örökre elmehet a kedve a festéstől, avagy pályája váratlanul megtörik, stb. Fränkel azonban jól választott: a 8 leszerződtetett müvészből 6 ma müvészettörténet-irásunk arany lapjain szerepel. Adott volt a tőke, az ismeretségi kör is. Egy dologgal nem számolt csak, és ez okozta bukását: egy ilyen hosszutávu üzlethez még egy tényezőre elengedhetetlenül szükség van, egyenletes politikai és gazdasági helyzetre, ami lehetővé teszi a hosszutávu kalkulálást. 1932--ben, amikor belefogott vállalkozásába, ugy tünt, hogy minden rendben van. Azonban 1938-ban a II. Világháboru előtti nyomott, bizonytalan hangulat lenyomta a müvészi vásárlókedvet.

Ezt még talán elbirta volna, de ekkor jöttek a zsidótörvények. Ezek ugyan nem jelentették automatikusan a Salon megszünését /Tamás Henrik egészen 1944. márciusáig felmentést kapott/, de egy amugy is kockázatos vállalkozásnál, rossz gazdasági helyzetben, az utolsó cseppet jelentették a pohárban.

Fränkel József igy foglalta össze a bukás okait:

"A kiállitásokon nem maradt semmi haszon, de a presztizs és a reklám együtt járt, mert a hirnév az már hozta a jövőt. Csakhogy én nem birtam kivárni, mert ha nem jönnek közben a törvények, akkor megjött volna a haszna, akkor nekem lett volna egy csomó képem, amit jól tudok eladni. Amikor már külföldi mintára lehetett volna egy 2oo pengős befektetésért kapni 6oo-t. Ezt én nem értem meg."

Elindult a lavina... A raktáron lévő képeket zálogba kellett raknia az Árverési Csarnoknál. Egy ideig még uzsorahitelekkel próbálja fenntartani a gyüjteményt, de a teljes összeomlás feltartóztathatatlanul bekövetkezett: a nagyszámu képet elárverezték, természetesen áron alul /ami egy időre általában levitte a modern festmények értékét, olyannyira, hogy emiatt a Tamás Galéria közel egy évre kényszerszünetet tartott/. Fränkelnek mindene eluszott, még Munkácsy uti házát is el kellett adnia.

A Fränkel-Szalon általam ismert kiállításai

1932.	május 22-től	Rippl-Rónai József
	augusztus 14-től	Csoportkiállitás
	október 16-tól	Aba-Novák Vilmos, Iványi Grünwald Béla, Szőnyi István
	november 27 - december 8.	Pécsi Pilch Dezső
	december 11 - 29.	Hatvany Ferenc, Vass Elemér
1933.	január 6 - 18.	Páris Ida, Rózsaffy Dezső
	január 22 - február 6.	Vidovszky Béla
	február 12 - 28.	Csók István, Hubay Andor
	március 5 - 15.	Frank Frigyes
	március 19 - 29.	Pekáry István, Zádor István
	április 2 - 12.	Farkasházy Miklós
	április 16 - 26.	Hajduné Rasofszky Anna, Hoff-Katona Irén, Őrsi Sándor
	április 3o - május 1o.	Czóbel Béla, Schossberger Klára
	május 14 - 24.	Emőd Aurél
	május 28 - junius 1o.	Körmendi Frim Ervin
	október 29 - november 8.	Gyenes Gitta, A. Tóth Sándor
	november 3o - december 13.	Kelemen Emil
1934.	január	Uj Müvészek Egyesülete
	március 18-28.	Nicola Taneff
	április 22 - május 2.	Engel Ivánné Kühner Ilse
	október 14 - 24.	Diener-Dénes Rudolf, Götz B. Ernő
	november 24 - december 5.	Lehel Mária, Hüvös László
	december 8 - 19.	Czigány Dezső, Pap Gyula
	december 23 - január 2.	Robert Kohl
1935.	január 11 - 17.	Bolmányi Ferenc
	január 19 - február 6.	Szőnyi István
	február 1o - 2o.	Endresz Aliz, futárfalvi Márton Piroska
	március 1o - 2o.	Bardócz Árpád
	március 24 - április 3.	Ehrenhaftné Hevesi Margit, Lóránt Erzsébet
	április 7 - 17.	Elekes Mária, Hajdu Béla, Ruttkay György, R. Nyiri Lili

1935.	április 22 - május 1.	nagybányai Horthy Béla
	május 12 - 22.	Ferenczy Valér
	junius 2 - julius 3o.	Francia Müvészek

1935.	november 3 - 27.	Bernáth Aurél /uj, végleges formátumu katalógus, Fränkel-Szalon felirat, Kállai Ernő előszava/
	december 1 - 31.	Berény Róbert
1936.	január 5 - 28.	Vass Elemér
	február 2 - 25.	Szőnyi István
	március 1 - 3o.	Aba-Novák Vilmos
	április 5 - 27.	Egry József
	május 3 - 31.	Csontváry
	junius 7 - 29.	Czóbel Béla
	julius 5 - augusztus 31.	Csoportkiállitás
	szeptember 6 - 28.	Vizfestmény-kiállitás
	október 4 - 26.	Iványi Grünwald Béla
	október 31 - november 3o.	Fényes Adolf
	december 6 - 28.	Hubay Andor
1937.	január 1o - 31.	Diener-Dénes Rudolf
	február 7 - 28.	Molnár C. Pál
	március 7 - 31.	Berény Róbert
	április 4 - 25.	Bernáth Aurél
	május 2 - 31.	Szőnyi István
	szeptember 26 - október 11.	Ferenczy Noémi
	október 17 - november 2.	Szőnyi István
	november 7 - 21.	Kmetty János
	november 28 - december 2.	Iványi Grünwald Béla
	december 19 - január 3.	Csók István
1938.	január 9 - 23.	Basch Andor
	január 3o - február 13.	Vass Elemér
	február 2o - március 7.	Halápy János
	március 13 - 27.	Szobotka Imre
	április 3 - 17.	Fenyő György
	április 24 - május 8.	Simon György János
	október 16 - 31.	Pohárnok Zoltán
	november 27 - december 11.	Tihanyi János Lajos

A Fränkel-Szalonban önálló kiállitással szereplő művészek

Aba-Novák
Bordáss Árpád
Basch Andor
Berény Róbert /2/
Bernáth Aurél /2/
Bolmányi Ferenc
Czigány Dezső
Czóbel Béla /2/
Csók István
Csontváry
Diener-Dénes Rudolf /2/
Egry József
Ehrenhaftné Hevesi Margit
Elekes Mária
Emőd Aurél
Endresz Aliz
Engel Ivánné Kühner Ilse
Farkasházy Miklós
Ferenczy Noémi
Ferenczy Valér
Fényes Adolt
Fenyő György
Frank Frigyes
Gyenes Gitta
Hajdu Béla
Hajduné Resofszky Anna
Halápy János
Hatvany Ferenc
Hoff-Katona Irén
Horthy Béla
Hubay Andor /2/
Hüvös László
Iványi-Grünwald Béla /3/
Kelemen Emil
Kmetty János
Kohl, Robert
Körmendi Frim Ervin
Lehel Mária
Lőránt Erzsébet
Márton Piroska
Molnár C. Pál
Őrsi Sándor
Pap Gyula
Páris Ida
Pekáry István
Pécsi-Pilch Dezső
Pohárnok Zoltán
Rippl-Rónai József
R. Nyiri Lili
Rózsaffy Dezső
Ruttkay György
Schossberger Klára
Simon György János
Szobotka Imre
Szőnyi István /5/
Taneff, Nicola
Tihanyi János Lajos
Tóth Sándor
Vass Elemér
Vidovszky Béla
Zádor István

5.2. Kisebb jelentőségü /rövidebb életü/ intézmények

5.2.1. Alkotás /1/

"Alkotás-Müvészház" - 1923-1924.
Cim: IV., Kossuth Lajos utca 11. félemelet
Müvészeti vezető: Bálint Jenő

Kiállitásai:

1. 1923. március Az önarckép /89 festmény, 57 grafika/
2. 1923. Tornyai János és Benedek Péter
3. 1923. Modern grafika /89 magyar, 125 külföldi/
4. 1923. október Bálint Rezső
5. 1923. november Nyergesi János
6. 1923. december Scheiber Hugó
7. 1924. január Czillich Anna hagyatéka
8. 1924. február Török Jenő, Meitner László, Kéz Kornis József
9. 1924. március Korda Vince és Mindszenty Ferdel Lajos
10. 1924. május Végh Weinmann Nándor és Mihály, Pataky Andor

Bálint Jenő /1889-?/

Müvészeti iró és kritikus. 1922-ben müvészeti vezetője a Helikon Mükereskedelmi RT-nek /ld. 5.2.9/, majd az Alkotás--Müvészháznak. 1926-tól a Magyar Müvészeti Könyvtár sorozat szerkesztője. Könyvet irt Benedek Péterről, Nagy Balogh Jánosról és Czillich Annáról. A "Magyar Őstehetségek" kiállitás /1934/ szervezője, mely tárlatnak igen nagy sajtó-, közönség- és anyagi-sikere volt.

Bálint Jenő a munkás- és parasztfestő "őstehetségek" felfedezője:

"Ezeket mintegy szolgálatába fogadta, képeket festetett velük, s azokat olcsón megvette tőlük, vagy csak szerény ellátást adott nekik a képekért. A valóban tehetséges Benedek Péter müveiből az Alkotásban, majd később a Nemzeti Szalonban rendezett kiállitást, és azokat külföldön is bemutatta. A többiek képeit

megfelelő reklám kiséretében ideiglenesen bérelt helyiségekben mutatta be, és igyekezett azokat jó pénzen értékesiteni, ami sok esetben sikerült is neki." /Bende János/

Nemzeti Szalonbeli kiállitásának nagy sikere volt, még Fruchter Lajos is vett vagy 3 képet. Bálint Jenő jó képüzleteiből végül egy villát vásárolt.

5.2.2. Alkotás /2/

"Alkotás Alkotómüvészek Bszerző és Értékesitő Szövetkezete" - - 1942 - 1944.

Cim: VII., Erzsébet kőrut 19. I. emelet
Igazgató: Bende János

Kiállitásai:

1.	1942. november 8 - 24.	Első Csoportkiállitás /35 müvész, 68 mü; vegyes anyag/
2.	1942. december 6 - 22.	Második Csoportkiállitás - szobrászati és grafikai müvek
3.	1943. január 3 - 19.	Istokovits Kálmán
4.	1943. január 24 - február 9.	Jankó János, Hegedüs László
5.	1943.	apátfalvi Czene János, Antalffy Mária
6.	1943. február 28-március lo.	Szigethy István
7.	1943. március 14 - 25.	Darvassy István
8.	1943.	A Spirituális Müvészek Szövetségének csoportkiállitása
9.	1943.	Pap Gyula és Szandai Sándor /előszó: dr. Mándy Stefánia/
lo.	1943.	Lossonczy Tamás /előszó: Kállai Ernő/
11.	1943.	Biró György, Nádudvary Tóth Erzsi
12.	1943.	Bartoniek Anna és Csorba Tibor, + a Nagy Balogh János Egyesület

13.	1943.	Vajda Lajos emlékkiállitás /előszó: Kállai Ernő/
14.	1943. junius 12 - 23.	Rozsda Endre, Kasznár Aranka, Barta Lajos
15.	1943. junius 29 -julius 1.	A lengyel menekültek munkáinak kiállitása
16.	1943.	Magyar Mesterek /116 mü, vegyes anyag/
17.	1943. szeptember 12 - 22.	Berky János, Dömös Lajos, Nagy István, ifj. Szabó József
18.	1943. szeptember 26 - október 6.	Sassy Attila
19.	1943.	Magyar Mesterek /136 mü, vegyes anyag/
2o.	1943. november 7 - 14.	Paizs Goebel Jenő /előszó: Kállai Ernő/
22.	1943. november 21 - december 1.	Fáy Lóránt, Gádor István, Pekáry István
23.	1943.	Csermiczky Tihamér
24.	1943. december 19 - január 2.	Schalk László
25.	1944. január 6 - 16.	Gáborjáni Szabó Kálmán, Kovács Béla Tusnádi Fekete József
26.	1944. január 23 - február 2.	Czigány Dezső hagyatéka
27.	1944. február 6 - 16.	Barcsay Jenő /előszó: Kállai Ernő/
28.	1944. február 2o - március 1.	Brabéczy Ernő, Román György /előszó: Kállai Ernő/
29.	1944. március 5 - 15.	Vörös Géza /előszó: Mihályfi Ernő/
3o.	1944. március 19 - 29.	gróf Crouy-Chanel László, Vaszkó Erzsébet /előszó: Gadányi Jenő/

Bende János /1882-196o/

Müvészeti iró, 24 éven át a Nemzeti Szalon főtitkára, s.ebben a minőségében részt vesz a Magyar Studió /ld. 5.2.14/ megteremtésében. Ezután az Ars Hungarica /ld. 5.2.3/, majd az Alkotás igazgatója. A Felszabadulás után a Képzőművészek Szabad

Szervezetének a főtitkára, és az Ernst Muzeumban rendez kiállitásokat annak államositásáig.

A szövetkezet alapszabályzatából:

"3.§. A Szövetkezet tárgya közös üzletkezelés mellett a kölcsönösség alapján a magyar alkotóművész /képző és iparművész/ tagok müalkotásainak megvásárolása és értékesitése, az értékesitési lehetőségek fejlesztése, hirverés sés mükereskedés felállitása által, végül a művészeknek a müalkotáshoz szükséges anyagokkal való ellátása. E célból nyilt árusitásra jogositó megfelelő szaküzletek felállitása."

A szövetkezetet Bende János alapitotta a háboruban nehéz helyzetbe került művészek megsegitésére. Az altruista alapon müködő intézménybe mindenki beléphetett részjegyek vásárlásával. /Részjegyek mütárgyakért is vásárolhatóak voltak./

A szövetkezet gondoskodott képzőművészeti alapanyagokról, eszközökről, és ezeket jutányos áron adta a művészeknek, sőt, tagjaitól képeket is elfogadott fizetség fejében.

Tagjaitól jól kiválogatott, zsürizett képeket részben készpénzért /a magánkereskedők által fizetett uzsoraáraknál magasabb áron/, részben bizományba vett át, majd azokat hitelesitő okmánnyal ellátva, méltányos áron, részletfizetésre adta el a vevőknek.

Az üzleti év végén mutatkozó haszon a tagok közt részjegyeik arányában felosztásra került.

A szövetkezet a németek bevonulásával megszünt müködni, az ostrom alatt pedig helyisége teljesen tönkrement.

Kiállitásain, az Alkotás Művészházban, tudatos cél volt különböző irányzatokat összefogni, a köztük lévő réseket csökkenteni, továbbá fiatal vagy haladó művészeknek nyilvánosságot biztositani. Végeredményben tökéletesen eklektikus kiállitáspolitika valósult meg.

5.2.3. Ars Hungarica

"Ars Hungarica"-mükereskedelmi szövetkezet
Müködés: 194o-ben a Pátria Klubban /?/
Vezető: Bende János

A kommersz képkereskedelemmel csak egy olyan tőkeerős vállalkozás vehette fel a versenyt, amely szintén biztositotta a részletre eladást, és melynek kiterjedt eladási szervezete volt. Egyik megoldási kisérlet az volt, hogy mindezt szövetkezeti alapon valósitsák meg. Az első ilyen szövetkezet volt az "Ars Hungarica". Megalakulása után Bende Jánost kérték fel a vezetésére, de mivel az igazgatóság nagyon konzervativ, elfogult és erősen jobboldali volt, fél év elteltével Bende visszalépett, s nemsokára a szövetkezet is megszünt.

5.2.4. Árverési Csarnok

"Magyar Királyi Postatakarékpénztár Árverési Csarnoka"
Müködés: 192o-tól
Cim: Lónyai u. 3o-32.

A Magyar Királyi Postatakarékpénztár 192o-ban nyitotta meg Árverési Csarnokát, és attól fogva rendszeresen rendezték benne az aukciókat, 1927 októberében például már a 39.-et. A Csarnok mindennemü holmit elfogadott. Az emlitett 39. árverésről a Mügyüjtő c. lap igy tudósitott:

"A megszokottnál is nagyobb anyag gyült egybe . Igen jól vannak képviselve a XIX. század végéről való, és jelenkori festőink, különösen Liezenmayer, Pállik, Donáth, Lotz, Mednyánszky, Magyar-Mannheimer. Pentelei Molnár, Glatter Gyula és Torma egy-egy képe ragadta meg figyelmünket. Sok jó régi ezüsttárgy, 2o db antik óra, 18o darab régi kalotaszegi varrottas, jó biedermeier butorok és perzsa szőnyegek kerülnek kalapács alá és biztositják az októberi aukció sikerét."

Egy másik tudósitás szomoruan állapitja meg:

"Még mindig látunk a kiállitásokon gyüjtőszempontból értéktelen háztartási tárgyakat, látcsöveket, grammofont, stb. de ezeket a vezetőség ügyesen elkülöniti a müvészi gyüjtőket érdeklő anyagtól. Sajnos a most következő üzleti évben /1927-28/ készülő öt aukciónál még egyelőre kevert anyaggal fogunk találkozni. A vezetőség azonban mindent elkövet, hogy a külön, müvészi aukcióra vonatkozó régi tervét mihamarább megvalósitsa."

A forgalomra nézve egy adat: az emlitett októberi háromhetes aukció összesen mintegy 16o.ooo pengő forgalmat jelentett, ami az ország központi árverési csarnokában, az évi átlag 5 árverés egyikén, ráadásul három hét alatt, roppant kevés, mint azt a Mügyüjtő folyóirat is meggállapitotta.

Az Árverési Csarnoknak végső soron nem volt kialakult igényes vevőköre. Vásárlói főleg kommersz árut kerestek. Itt került sor a zálogházak kiváltatlan árujának értékesitésére; Fränkel József müggyüjteménye is itt került kalapács alá, 1939-ben.

Az Árverési Csarnok rendszeresen megjelentette az Árverési Közlönyt, mely gyakorlatilag katalógusként szolgált az aukciókon.

5.2.5. Belvedere

"Belvedere Müvészeti RT" 1921-1924.
Cim: IV., Váci utca 11/b. félemelet /1921-1924. április/
IV., Szervita tér 3. félemelet //1924. október/
Müvészeti igazgató: Főnagy Béla

Kiállitásai:

A későbbi katalógusokban szereplő összesitéseken a kiállitások 1921. októberétől vannak számozva, azonban egy meghivó kártya szerint:

"Tisztelettel meghivjuk a Megnyitó kiállitásra - 1921. április 17. Régi és Modern mesterek képei. Murányi Gyula szobrászmüvész hagyatéki kiállitása."

Tamás Henrik emlékirataiban viszont a következőket irja:

"Első kiállitásnak a Wiener Neukunst bécsi müvészeti egyesület müvészeinek képeit mutatta be. Ezt a kiállitást nagy érdeklődés kisérte. Hire járt, hogy nagyon mulatságos kiállitás, és persze tömegesen látogatták. Fogalmuk sem volt arról, hogy a bemutató szinte fordulópontot jelentett müvészeti életünkben."

1.	1921. október - november	Kőrösfői-Kriesch Aladár emlékkiállitás /56 mü/
2.	1921. november -december	Szobotka Imre, Varga Oszkár
-	1921. december	Karácsonyi és Ujévi kiállitás
3.	1922. január 8- 22.	Zombory Lajos
4.	1922. január 29 - február 12.	Kmetty János, Csorba Géza
5.	1922. február 19 - március 5.	Patkó Károly, Schönbauer Henrik
6.	1922. március 12 - 26.	Bornemissza Géza
7.	1922. április 2 - 17.	Walleshausen Zsigmond, Gádor István
8.	1922. április 3o - május 14.	Kádár Béla, Cser Károly
9.	1922. május 28 - junius 11.	Beer Károly Richárd
1o.	1922. október 1 - 15.	Scheiber Hugó
11.	1922. október 29 - november 12.	Réth Alfréd
12.	1922. november 9 - december 3.	Derkovits Gyula
13.	1922. december 1o - 26.	Egry József
14.	1923. január 8 - 22.	Perlrott Csaba Vilmos és Csorba Géza
15.	1923. január 28 - február 11.	Jándi Dávid, Schönbauer Henrik
16.	1923. február 18 - március 4.	Révész-Ferryman Ferenc
17.	1923. március 11 - 25.	Fémes-Beck Vilmos emlékkiállitás
18.	1923. április 1 - 15.	Schönberger Armand, Bokros-Birman Dezső
19.	1923. május	Csoportkiállitás /eddigi müvészek/
2o.	1923. szeptember 16- október	Régi Magyar Mesterek
21.	1923. október - november	Molnár C. Pál
22.	1923. november	Szigethy István, G. Lázár Ilona
23.	1923. december	Holló László, Bató Viola /könyvkötések/

24.	1924.	január	Blattner Géza
25.	1924.	február	Czóbel Béla
26.	1924.	február - március	Boromisza Tibor
27.	1924.	március	Diener-Dénes Rezső
28.	1924.	április	Szenes András
29.	1924.	október	Csoportkiállitás /eddigi müvészek/

A 25. kiállitás katalógusában visszapillantás Fónagy tollából:

"Közel 3 év alatt mintegy 3o magyar müvész munkáit mutattuk be önálló gyüjteményben: ismeretlen fiatalokét, régebb idő óta nem szereplő fiatalabb müvészekét, s oly elhunyt müvészekét, akik egyéni felfogásukkal amazokhoz kapcsolódnak. ... Nem irányt szolgáltunk, hiszen kiállitott müvészeink belső tartalmuk és kifejezési módjaik szerint igen különböztek egymástól, de közösségük mégis volt, hogy tiszta müvészi célokat követtek, mégpedig uj, egyéni utakon...

A nagyközönség első kiállitásainkat kétkedve, fejcsóválva fogadta, mert müvészeink munkáiban nem az általa megszokott, s konvencióként elfogadott tartalmat és formákat találta. Annál lelkesebben üdvözölte a fiatalság, mely az uj utakat kereső müvészek alkotásaiban saját érzéseire, gondolataira ismert. A közönség, mely egyes kiállitásainkon előbb csak elszigetelt jelenséget vélt, mikor a müvészek egész sora vonult föl, nem tagadhatta többé, hogy nálunk is egy uj müvészet kialakulásával áll szemben. ... Köszönet a müvészet ama néhány barátjának, akik az anyagi eszközöket nyujtották nekünk, hogy kitüzött programunkat minden melléktekintet nélkül valóra válthassuk."

Lyka Károly:

"A Belvedere nevezetes volt arról, hogy igazgatója, kitünő müértő és mütörténetnek tudósa, Fónagy Béla, szenvedéllyel vadászott ismeretlen vagy mellőzött tehetségekre, ő szerzett például Derkovitsnak pártfogót egy bécsi magyar személyében, aki néhány éven át támogatta."

A kiállitóhelyiség kezdeti megszervezésében résztvett Rózsa Miklós is. Tamás Henrik igy emlékezik rájuk:

"Szegény Fónagy Béla és Rózsa Miklós kemény fába vágták a fejszéjüket. ... egyrészt a publikum teljes részvétlensége miatt, másrészt az anyagi megalapozottság, a kereskedelmi és adminisztrativ szervezés teljes hiánya miatt, a kiállitásokat rövidesen be kellett szüntetni."

Mindemellett a Belvedere kiállitásai gyakran feltünést keltettek, ha negativ szenzációként is.

Fónagy Béla /1879-1935/

Müvészettörténész. Évekig élt Németországban és Párizsban. 192o-21 közt a Társadalmi /Népegészségügyi/ Muzeum könyvtárosa, majd a Belvedere igazgatója. Élénk szakirói tevékenységet folytatott, könyvek szerzője, lexikonok munkatársa.

5.2.6. Eggenberger

"Eggenberger-féle Könyvkereskedés", "Eggenberger Mükiállitás"

Müködés: 19o4 novembertől, utolsó adat 1923-ból

Kiállitóhelyiség: IV., Kecskeméti u. 3.

Iroda: IV., Aranykéz-utca 2. félemelet /1923-as adat

Aukcióhelyiség: IV., Egyetem-utca 6. /Károlyi Palota/ /egy aukciót ismerek itt 1923-ban/

Tulajdonosok: Hoffmann és Vastagh Gyula

Beharangozó cikk a Vasárnapi Ujságban, 19o4 novemberében:

"Uj mütárlat. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés a Kecskeméti utca 3.sz. alatt levő üzleti helyisége emeleti részében mükiállitást rendezett be. A tárlat czélja elsőrangu magyar müvészek kisebb munkáit népszerüsiteni és értékesiteni mérsékelt áron, részletfizetés mellett is. Be van itt mutatva Fadrusz János hagyatéka müvészi másolatokban, ugyszintén Lotz, régibb és ujabb müveiből egy egész sorozat, Barabás Miklóstól néhány vizfestmány, rajz, továbbá Aggházy, Baditz, Holló, Benczur, Edvi-Illés, Háry, Innocent, eJendrassik, Katona, Magyar-Mannheimer, Margitay, Mendlik, Munkácsy, Nádler, Nógrády, Pállik, Pállya, Spányi, Szenes, Szilágyi, Telepy, Tolnai, Tölgyessy, Tull, Vastagh Géza, Vaszary stb. festményei. E kis tárlat a mult héten nyilt meg az Országos Képzőmüvészeti Tanács több tagjának jelenlétében. A kiállitást reggel lo órától este fél 8-ig dijtalanul tekintheti meg."

Régebben egyes könyvkereskedések is rendeztek kiállításokat mükereskedés céljából. Legfontosabb volt ezek közül az Eggenberger cég. Viszonylag igénytelen, a vásárlásokkal párhuzamos tárlatokat rendezett a mücsarnoki festők müveiből. Az állandó kiállítások mellett rendezett egyéni tárlatokat is, egy ilyennek a katalógusát ismerem:

1917. november 5-- 2o. Udvary Géza /94 mü/

A cég aukciókat is tartott, ezek közül is egyről tudok:
1923. március 14. /kiállitás 11-13/ a Károlyi Palotában.
/vételre megbizásokat elfogad Besnyö Béla mükereskedö/

A két tulajdonos - Hoffmann és Vastagh, kiváltak a célből, és önálló mükereskedéssel kezdenek el foglalkozni. Vastagh 1916--ban már hirdeti saját boltját.

Hoffmann - jelentéktelen figura, raccsol, monoklis, a vállalatot ugy örökölte - hamar felhagy a képkereskedéssel, és készletét a Krivátsy-féle Képkultura vállalatnak adja át /ld. 5.2.16/. Vastagh nagyarányu müködéséről ld. 5.4.4.

5.2.7. Egyházy és Társa

Irodalmi, mükereskedelmi és mükiadó részvénytársaság a század elején, egyike a legelőször képszalont nyitó vállalatoknak. A Könyves Kálmán cég /ld. 5.1.2/ legnagyobb konkurense.

Müködéséről csak annyit tudok, hogy budapesti üzletén kivül berlini fiókja is volt. 19o4-ben a Könyves Kálmán cég felvásárolja a részvényeit, és magába olvasztja.

5.2.8. Fészek Klub

Müködése: 19ol-től napjainkig
Igazgató: Tolnay Ákos, festő - alapitástól évtizedeken át

A Fészek müvészklub rendszeresen rendezett kiállitásokat, ezeket azonban inkább csak a klubtagok és a kiállitó müvészek ismerősei tekintették meg. Anyagi tekintetben viszont rendszerint jól sikerültek, mivel a klubnak nemcsak müvészek voltak a tagjai, hanem vagyonos "laikusok" is, akik szivesen és gyakran vásároltak az ismerős festőktől. A kiállitásokon sokszor dijak is ki voltak tüzve.

A klub a Royal-kávéházbeli müvészcsoport kezdeményezésére 19ol. április 6-án alakult, azzal a céllal, hogy összehozza a különböző müvészi frakciókat. Az igen elegáns és kényelmes müvészklub beváltotta a reményeket, és a müvészek találkozóhelye lett. Itt intézték ügyeiket, itt születtek a nagy tervek. Rendeztek benne üléseket, jubileumi ünnepségeket, vernissage-lakomákat. Ez volt a tulajdonképpeni müvészeti tőzsde: ami képzőmüvészeti tömörülés, megmozdulás volt Magyarországon, az mind innen indult ki, és itt fejeződött be.

Az exkluziv, igényesen vezetett klub fő jövedelemforrásai a bérlőknek kiadott hazárdjövedelmek voltak, melyek a klubban folyó kártyajátékból származtak. Ennek az összegnek a segitségével tartották fenn az olcsó vendéglőt. A klub olyan jól prosperált, hogy folyamatosan bővitették.

5.2.9. Helikon

"Helikon Mükereskedelmi RT" 1922 - 1923.

Cim: VII., Dohány u. 44. - a Hungária-fürdő épületében /1922 októberig/

IV., Váci-utca 3o. /Haris-közt 2./ félemelet /1922. október - 1923. december 31./

Igazgató: dr. Dénes Lajos /először Bálint Jenő, majd 1922. októberétől Marton Márta segitségével rendezi a kiállitásokat/

Kiállitások:

1.	1922.	február	Csók, Rippl-Rónai, Vaszary, Járitz
2.	1922.	március	Nagy Balogh János emlékkiállitás
3.	1922.	április	Az Akt a mult század közepétől napjainkig /142 mü, válogatott müvésznévsor/
4.	1922.	május	Czigány Dezső, Márffy Ödön, Vedres Márk
5.	1922.	október	Boromisza Tibor és Medgyessy Ferenc
6.	1922.	november	Külföldi Grafikusok /első sorozat/
8.	1923.	január	Glatz Oszkár /előszó: Lyka Károly/
9.	1923.	február	A bécsi Hagebund festői és Kövesházi Kalmár Elza
lo.	1923.	március	Remsey Jenő, Zádori Oszkár
11.	1923.	április	Orbán Dezső
12.	1923.	április 29 - május 13.	A gödöllői müvésztelep: Dettár György, Remsey Zoltán, Zádory Oszkár
13.	1923.	junius 3 - 14.	Simon György János
14.	1923.	szeptember 23- október 7.	Zsótér Ákos és Reichental J. Ferenc
15.	1923.	október 21 - november 4.	Perlrott Csaba Vilmosné Gráber Margit
16.	1923.	november 11- 25.	Haranglábi Nemes József /előszó: Lyka Károly/
17.	1923.	december 2 - 16.	Padolini Volkmann Arthur
18.	1923.	december 23 - január 1.	Magyar Grafikusok /A Magyar Mükiadó anyagából/

Az 1. kiállitás bevezetőjéből:

"A Helikon kiállitási helyiségeiben uj otthont nyitottunk a

művészetnek. Programunkat ez az első kiállitásunk jelzi. Ez mutatja, hogy a magyar művészet jelenének melyik pontjáról és merre irányzódik tekintetünk a jövő horizontja felé."

Az Éber lexikon szerint a galériában aukciókat is rendeztek. Erről nem tudok többet, de elképzelhető, mert Dénes Lajos vállalkozó szellemü ember volt. 1922 novemberében például hosszasan tárgyal a Képzőművészeti Főiskola vezetőségével egy esetleges növendékkiállitás rendezéséről a Nemzeti Szalonban.

dr. Dénes Lajos /1879-1942/

Bölcsészdoktor, gimnáziumi tanár. A Károlyi-kormány alatt tankerületi főigazgató. 192o-ban megfosztják ettől a tisztségétől, majd 1924-ben rehabilitálják és nyugállományba helyezik. 1922-23 között a Belvedere igazgatója, majd alelnöke lesz az OMIKE kulturotthonnak. Több iskolai tankönyvet és esztétikai tanulmányt irt.

5.2.1o. Kis Szalon

Müködés: adatok 1929-31-ből

A Szalont Lyka Károly emliti a két világháboru közti kiállitóhelyiségek egyikeként, 1929-es keletkezési évszámmal. /Azonban Lyka Károly ezen a listán többször is pontatlan./ Fränkel József nem is hallott a szalonról, ami furcsa, mert szinte mindenkire emlékezik a korszakból.

A Magyar Művészet c. folyóirat kiállitási hirei közt találtam két adatot:

193o. november 16-tól Benczur Ida, Ürmössy Jenőné, Vastagh Györgyné kiállitása

1931. október 2o-tól Juszkó Béla kiállitása

5.2.11. Kovács Szalon

Tulajdonos: Kovács Ákos
Müködés: adatok 193o-31-ből

Hasonlóan a Kis Szalonhoz, Lyka Károly emliti, de Fränkel József nem hallott róla. Kiállitási hirek közt találtam adatot hat kiállitására:

193o. október 4-től	Spinner Klári és Vásárhelyi Győző plakát és reklámgrafikai kiállitása
193o. november 1-től	Kádár Béla
193o. december 12-től	Liebl Ervin
1931. február 22-től	Krocsák Emil, Jakobi Elza
1931. március 1-től	Markos György, reklámépitészet, reklámgrafika

Gadányiné irja emlékirataiban, hogy férjének 1931-ben kiállitása volt a szalonban "egy idős szobrásznővel együtt".

5.2.12. Ma

A Kassák Lajos által szerkesztett Ma folyóirat képkiállitásokat is rendezett, ezen kivül szinészképző szabadiskolát szervezett és könyvkiadói tevékenységet is végzett.

A folyóirat jelentősége nem mükereskedelmi tevékenységében van, inkább csak a teljesség kedvéért emlitem.

Első két kiállitásának a katalógusát ismerem:

1917. október 14-től	Mattis-Teutsch János /56 mü/
1917. december 16-tól	Bohacsek Ede és Pátzay Pál

A kiállitások a Visegrádi utca 15-ben zajlottak és a katalógusban a müvek be vannak árazva. A katalógus hátlapján pártoló tagságra toborzó felhivás olvasható.

Ismert még egy Ernst Muzeum ellenes röpirat /ld. 5.1.5/, melyet akkor adtak ki, amikor tervezett ORBÁN Dezső kiállításuk, mert a festő visszalépett, az Ernst Muzeum nyomására elmaradt.

Fülep Lajos egy cikkében 1918-ban utalt egy Váci utcai kiállításra:

"Két igen különböző kiállitás a város két különböző pontján: az egyik Rudnay Gyuláé az Ernst Muzeumban, a másik a Ma-csoporté a Váci-utcában, egyik a tegnap müvészete, a másik - a neve mutatja. De a közönség egyaránt izleli és veszi, a kritika egyformán elismeri és magasztalja mind a kettőt." /Feltehetően ez az "egyforma" azért tulzás/

5.2.13. Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság

A Magyar Nemzeti Reneszánsz /Renaissance/ Társaságról nincsenek részletes adataim. Egyike volt a két világháboru között árveréseket lebonyolitó néhány intézménynek. Ismerem az első 5 árverés katalógusát 1921 és 1923 között:

1. aukció 1921. január 16-26. "MIRT" RT /ld. 5.3.8/ Vörösmarty tér 1. sz. alatti helyiségében
2. aukció 1921. március 17 - 24. saját helyiségében: IV., Ferenciek-tere 9. I.em. /vezeti: Silberman E. és A. ld. 5.4.14/
3. aukció 1922. október 6 - 12. Nemzeti Szalonban "festmények, plasztikai müvek, porcellánok, fajanszok, öntöttvas-tárgyak, textiliák, stb." /vezeti a Bródy és Biró cég - ld. 5.4.8 - a Silberman E. és A. céggel közösen/
4. aukció 1923. január 12-- 22. Nemzeti Szalonban
5. aukció 1923. április 2o - május 5. Magyar Vigadó épületében

5.2.14 Magyar Studió

Magyar Studió RT

Müködés: 192o-tól. Az utolsó adat 1921-ből

Cim: V., Dorottya-utca 8.

Elnök: gróf Andrássy Gyula Társelnök: dr. báró Kohner Adolf

Müvészeti igazgató: Déry Béla Mütáros: Kató Kálmán

Kiállitásai:

Nemzeti Szalonban:

192o. december - 1921. január: Magyar Studió avató kiállitása /59 festő, 8 szobrász, 5 iparmüvész munkái, ezekből csak lo ha szinvonalas/

Saját helyiségében:

1921. január 29 - február 2o: Márffy Ödön /előszó: Elek Artur/
1921. március: Magyar Studió első grafikai kiállitása /52 müvész 191 müvek, 4 iparmüvész 21 müvek, igen gyenge társaság/
/Több kiállitásról nincs tudomásom!/

A Studió müvészeti aukciókat is rendezett. Kettőről tudok:

I. Müvészeti Aukció - a Nemzeti Szalon termeiben - 1921. február 6 - 13. árverés 13-án 11-től kezdve; régi külföldi, valamint kiváló magyar mesterek festményei, továbbá miniatürök, szobrok, porcellánok, szőnyegek, gobelinek és más iparmüvészeti tárgyak

II. Müvészeti Aukció - a Nemzeti Szalonban - 1921. április

192o. elején a kormány a Nemzeti Szalon kezdeményezésére megalakitotta és 3 évre kinevezte a Külföldi Müvészeti Kiállitások Végrehajtó Bizottságát /elnök: dr. Pekár Gyula, társelnök: Gróf Andrássy Gyula, ügyvivő alelnök: dr. Nagy Árpád, alelnök: Zala György, előadó: Déry Béla, jegyző: dr. lovag Ybl Ervin, a bizottsági tagok közt: Csók, Iványi Grünwald, Rippl-Rónai, Szablya Frischauf, Telcs Ede, Csánky Dénes, br. Kohner Adolf, Lyka Károly, Petrovics Elek, stb. .../

A bizottság a következő országokban tervezte egy "Magyar Reprezentativ Kiállitás" bemutatását: Svájc, Hollandia, Dánia, Norvégia, Svédország, Németország, valamint a német megszállott területen. A kiállitások rendezésével, intézésével Déry Bélát és Bende Jánost, a Nemzeti Szalon vezető tisztviselőit bizta meg. A tervekből végül is egy hágai és egy amszterdami kiállitás valósult meg, tudomásom szerint, 1921. április-májusban.

A kiállitások finanszirozására nem volt megfelelő anyagi forrás, igy Bende kezdeményezésére "kiváló müvészek és előkelő pénzemberek részvételével megalakult a Magyar Studió cimü részvénytársaság" - azzal a céllal, hogy megteremti a magyar képzőmüvészet szolgálásához szükséges anyagi alapot a Nemzeti Szalon-beli aukciók és a Dorottya utcai kiállitások révén.

A vállalat profilja finoman fogalmazva is "tág" volt:

"Modern magyar müvészek kiállitásai - gyüjteményes és csoportos kiállitások - külföldi modern és régi mesterek bemutatása - magángyüjtemények ismertetése - modern és régi képek, szobrok, butorok, szőnyegek, porcellánok és mindennemü más műtárgyak elbirálása és értékelése - müvészeti aukciók - magyar és idegennyelvü bibliophil kiadványok - müvészeti és irodalmi előadások"

A kimondottan mükereskedelmi célu vállalkozás 2,ooo.ooo korona tőkével indult, ami a propaganda beinditására és a kiállitások előkészitésére szolgált. A vállalkozás végül is nem járt sikerrel:

"A Magyar Studió a rohamosan fokozódó devalváció és a korona óriási értékcsökkenése miatt nem tudta egyedül fedezni a kiállitások költségeit, és néhány év mulva a magyar gazdasági élet teljes leromlása következtében meg is szünt." /Bende János/

5.2.15. Mentor

"Mentor Könyvkereskedés Állandó /Grafikai/ Kiállitása"
Müködés: adatok 1925 és 1928 között
Cim: VI., Andrássy u. 17.

A könyvesbolt hátsó, "liliputi picinységü" kiállitási helyiségében kifejezetten progressziv, baloldali müvészek kiállitásait rendezték. Rabinovszky egyenesen "elvtársi kalitkának" nevezte a galériát. Szinten minden lényeges forrás emliti a nevét, mégis, müködéséről néhány kiállitási adat áll csak rendelkezésre:

1925. junius 1 - 15	Markos György
1925. szeptember 2o-tól	Bokros-Birman Dezső grafikái
1926. május 17-től	Müller Dénes
1926. junius 9-től	Csorba Géza, Szegedi Szüts István
1928. február	Trauner Sándor, Schubert Ernő
1928. november 5-től	Bene Géza

Rabinovszky emlit még dátum nélkül egy Dési Huber kiállitást is.

5.2.16. Mübarát

"Képkultura, mübarát szervezet" - kereskedelmi vállalat
Cim: Városmajor utca
"Mübarát Szalon" 194o - 1944.
Cim: IV., Mária Valéria utca
Tulajdonos: Krivátsy Szüts György

Krivátsy Szüts György rajztanár és "festő" volt, a Városmajor utcában festőiskolát tartott fenn. Emellett azonban Krivátsy az egyik legnagyobbszabásu kommersz képkereskedő volt. Kereskedelmi vállalatot alapitott, amely a képkereskedelem egészen különleges formáját képviselte: az intézmény az egész országban

tagokat gyüjtött ügynökei által, és ezek némi csekély tagdijat fizettek. Az egy év alatt befizetett tagdij ellenében év végén megfelelő értékü képet választhattak, vagy megfelelő ráfizetéssel nagyobb értéküt. Természetesen éppen az volt a cél, hogy a tagok minél drágábbat válasszanak és minél többet ráfizessenek. A csekély tagdij ellenében kapható kis értékü kép csak olyan étvágygerjesztő volt.

Hasonló "szellemességgel" oldotta meg Krivátsy a vállalat képellátását: a Fogaskerekü vasuttal szemben egy nagy házat bérelt, ahol több neki dolgozó festőnek adott lakást, és müveiket olcsón felvásárolta.

A Fränkel-Szalon megszünése után a Mária Valéria utcában kibérelte egy ház egész földszintjét, és annak egy részében kiállitási helyiséget rendezett be "Mübarát" néven.

Az első "kiállitás" 194o. májusában nyilt "Magyar mesterek szines vázlatai" cimmel. Az utolsót 1944-ben rendezték.

5.2.17. Müterem-/1/

"A Müterem" Képzőmüvészek Kiállitásai
Müködés: adatok 1917-18-ból
Cim: IV., Ferenciek-tere 9.
Titkár: Abonyi Ernő, festő

3 kiállitásról van adat:

1917: Szenes Fülöp /182 giccskép/
1918: Kádár Béla /Rózsa Miklós 4 oldalas előszavával!/
1918. május: Éder Jáncs

Az 1. kiállitás katalógusában kozmetikai hirdetések között hangzatos bevezető található, ahol többek között ezt olvashatjuk

"A Müterem kiváló müvészekből és esztétikusokból álló birálóbizottsága egyforma szeretettel vizsgálja nemcsak a képző, de az iparmüvészet eredményeit is. ... müvészeti aukciókat is tart ... diőnként a müvészet és irodalom legkiválóbb képviselőinek közremüködésével előadásokat is rendez."

Müterem /2/

"Müterem" Képzőmüvészeti Kiállitások /a Felszabadulás után Szalmássy Galéria/

Müködés: első adat 1935. októberéből, utolsó 1944. áprilisából

Cim: IV., Kossuth Lajos utca 12. félemelet /a volt Uj Szalon- ld. 5.3.13 - helyén/

Tulajdonos: Szalmássy Zsigmond

"Müvészeti" vezető: 1935: Körmendi Frim Ervin, festő
1936-43: Kató Kálmán, festő /a Nemzeti Szalon volt mütárosa/

Bende János:

"Ez a Kossuth Lajos utcai helyiség csak annyiban tartozik a müvészeti intézmények és vállalatok sorába, hogy itt is képeket, képekből rendezett kiállitásokat mutattak be. Tulajdonosát, Szalmássy Zsigmondot azonban a legridegebb üzleti szellem vezette. ... A commers-képüzletben minden más képterjesztőn és képkuráron tultett, 5oo, 6oo, 8oo forintért /pengőért/ adta el a 15-2o forintos uzsoraáron vásárolt selejtes képeket, igaz, hogy havi részletre, s ezzel minden más képkereskedőt lekonkurált. Egész sereg ügynökkel dolgozott, és néhány év alatt több millió pengő követelést szerzett. Ez ugyan a valutaromlás következtében megsemmisült, de azután ujra kezdte müködését, és csakhamar ismét több millió forintos követelése volt, mig végre üzlete államositása véget vetett kártékony müködésének.

Kossuth Lajos utcai helyiségében, melyet először Müteremnek, később Szalmássy Galériának nevezett el, rendkivül magas terembéreket szedett, és ennek lefizetése ellenében bármilyen kontár vagy gyenge dilettáns megrendezhette ott gyüjteményes kiállitását, bár akadtak a kiállitók között jobb müvészek is. Sőt, az óriási terembéren felül eladások esetén még 3o % jutalékot vont le az eladási árból."

5.2.18. Müvészotthon /1/

"Müvészotthon" - A "Magyar Müvészeti Részvénytársaság" kiállitási helyisége
Működés: 1910-től, és 1911-ben még van adat róla
Cim: IV., Váci-utca 9.
Igazgató: /Mihályfi/ Deák Jenő

A Magyar Müvészeti Részvénytársaság 1909-ig a Váci utca 3.sz. alatt működött, és kommersz képek terjesztésével foglalkozott. 1909-ben társul a Rózsa Miklós alapitotta Müvészházzal /ld. 5.1.3/, de rövid időn belül kiderül, hogy Deák Jenőnek és Rózsa Miklósnak egész más elképzelései vannak a müvészi értékről, és a két intézmény 1910-ben birósági eljárás utján szétválik.

Ekkor költöznek a Váci utca 9. szám alá /az egykori Philanthia - ld. 5.3.10 - helyiségébe/, felveszik a Müvészházhoz hasonlitó Müvészotthon nevet, és 1910. decemberében megrendezik első /és általam ismert egyetlen/ kiállitásukat.

A katalógus mintaképe annak, hogyan lehet hangzatos jelszavakkal köriteni a kommersz üzletet - ennyit legalább profitáltak a Müvészházzal való kapcsolatból:

1910 december: néhai Andorkó Gyula festőművész hagyatéka

mottó: "A Müvészotthon a modern magyar müvészetnek hajléka.
A müvészotthonban minden igazán müvészi törekvés pártfogásra talál.
A Müvészotthon a müvészek érdekeit felkaroló intézmény akar lenni."

A beharangozó szöveg is frappáns:

"Oly vállalatot létesitettünk, mely szem előtt tartva a müvészet nagy erkölcsi céljait, meg tudja találni a közönséghez vezető utat. Hiszen közönség nélkül nincs müvészet. Ha van eladó, kell, hogy vevő is legyen. ... A müvészet ügyét ugy véljük

előbbre vinni, ha egyrészt az önálló tehetségeknek alkalmat nyujtunk a bemutatkozásra, de másrészt módot kell adnunk a müvészeknek müveik értékesitésére is. ... A Müvészotthon nagy müvészeti, társadalmi és kulturprobléma megoldására vállalkozik..." stb.

A tökéletesebb tálalás kedvéért a teljesen jelentéktelen Andorkó Gyula bemutatására valamilyen uton-módon rábirták dr. Rózsaffy Dezső müvészettörténészt, a Szépmüvészeti Muzeum igazgatóját.

1911-ben kapcsolatba lépnek a Szent-György-Czéhhel, és az a VI. és VII. Müvészeti Aukcióját /március, május/ a Müvészotthon helyiségeiben tartja. A másodiknál a katalógusban egyenesen ez áll:

"A tagdij aukcióhelyiségünkben /Müvészotthon, IV., Váci-u.9./ is lefizethető."

A remek társulás most sem tartott valami sokáig, mert a Czéh 8. aukcióját már a Nemzeti Szalonban rendezte októberben, és akkor már azt nevezte "aukcióhelyiségünknek".

5.2.19. Müvészotthon /2/

"A Magyar Idegenforgalmi Hirdető és Kiállitási RT" galériája
Cim: Rákóczi ut 72. /ugyanez a szintén 1929-es Uj Müvészház cime is. - ld. 5.3.12/
Müködés: egy kiállitásról tudok 1929-ből.
Igazgató: Géresi Suta József

1929. junius: Nemzetközi Képzőmüvészeti Kiállitás - Első csoport /olasz-magyar/
Az intézőbizottság tagjai: Belányi Viktor, Biai Föglein István, Emőd Aurél, Büky Béla, Lakatos Arthur, Michele Cascella, Napoleone G. Fiumi.

A kiállitáson 253 mü szerepelt 29 magyar és több olasz festőtől. Az anyag nagyon vegyes, a magyar festők közt megtalálható az intézőbizottság, továbbá Gadányi, Frank Frigyes, Glatz, Kmetty, Paizs Goebel, Pécsi-Pilch, Vaszary. A többiek alig ismert kismesterek.

Az előszóból:

"A Magyar Idegenforgalmi Hirdető és Kiállitási RT Müvészotthon elnevezés alatt ezen uj kiállitási helyiséget bocsátja rendelkezésére a magyar és külföldi müvészeknek. Nemzetközi kiállitásunk sorozatát első izben az olasz-magyar képzőművészet nyitja meg..."

5.2.2o. Uránia /1/

Uránia Mükereskedés - 19o6-tól, és 19o9-ben még létezik
Cim: Apponyi-tér.
Igazgató: Tolnay Ákos, festő.

A mükereskedés 19o6-ban állami támogatással nyilt meg és eklektikus kiállitáspolitikát folytatott: a gyenge mücsarnoki festők mellett /élükön a Benczur-tanitvány igazgatóval/ időnként nivós egyéni és csoportkiállitásokat rendezett, ilyen például 19o6-ban Márffy Ödön és Gulácsy Lajos közös kiállitása, melyre Márffy igy emlékezett:

"Az első önálló kiállitásunk volt, és meglehetősen nagy erkölcsi és anyagissikere volt. ... Az Urániában elért anyagi sikeremet Rippl-Rónainak köszönhetem. Elhozta ismerőseit és vetetett velük a képeimből."

19o8-ban a mükereskedés beolvadt a Könyves Kálmán RT-be, de egy ideig korábbi helyén és nevén müködött tovább. Ebből a korszakából ismert egy 19o9-es kiállitás, melyet a "Mühely" iparmüvészeti társaság enteriőreiből rendeztek, és ahol számos Rippl-Rónai litográfia is kiállitásra került.

19o6-ban Fülep Lajos egész cikket szentelt az Urániának a Magyar Szemlében, és kiállitáspolitikáját támadta:

"Az Uránia uj mükereskedését az állam támogatja a célból, hogy a magyar müvészeket támogathassa. S az állam el is érte, hogy segitségével a mükereskedés vezetősége még fokozottabb mértékben fogja pártolni a limonádé- és málnaszörp pikturát, mint a Mücsarnok, vagy mint ahogy a köruti derék mükereskedők teszik. Ha az állam egyenesen óhajtja a soha müvészetet nem csinált, a boldogulás révébe már régen befutott emberek istápolását, akkor ez a mükereskedés igazán nagyszerüen betölti hivatását. Ellenkező esetben... de ez már nem valószinü. Elég az hozzá, hogy megint együtt látjuk egy csomó rettenetességét a magyar pikturának, élén Tolnay Ákos igazgató ur piedesztálra helyezett baldachinos rettenetességével, közben akadnak elvétve szép és jó dolgok is, öregektől és fiataloktól, ez utóbbiak közül Gulácsy Lajos válik ki."

5.2.21. Uránia /2/

1923-ból ismert egy adat: a márciusi Eggenberger-féle aukcióhoz /ld. 5.2.6/ vételre megbizásokat elfogad: Uránia Mükereskedés, Pallai Mihály, V., Erzsébet-tér 16. I. em.

5.3. Egyéb intézmények, kiállitóhelyiségek

5.3.1. Auróra Müvészeti RT

Cim: Aradi-utca 22.
Vezető: dr. Réti Gyula /ld. 5.4.12/

Egy kiállitáskatalógust ismerek; ami II.-vel van jelölve:
1924. január 13 - február 3. Nikolszky Jenő

"Szeretettel adja át az Auróra Müvészeti Részvénytársaság első képkiállitási anyagát a megértő kritikának és a komoly munkát méltányoló nagyközönségnek."

A kisteremben a kecskeméti művésztelep 1919. évi anyagából:

"A kis teremben az Igazgatóság nem a kritika, csupán a nagyközönség részére mutatja be a kecskeméti művésztelep 1918-19 évi mesteriskolája több, már azóta beérkezett fiatal művészének első festményeit... Ezen teremben elhelyezett képek teljes eladási ára a fiatal magyar művészek állandó támogatására fordittatik."
/eredeti kiemelés/

5.3.2. Független Művészek Kiállitási Terme

Cim: Erzsébet körut 41.

Két kiállitást ismerek 193o-ból: április 6-tól Wagner Géza, május 25-től Borsos István József és Négely Rudolf. Feltehetően a galéria kapcsolatban van az 1927-ben alapult Független Művészek Társaságával.

5.3.3. Horizont

"Könyvritkaságokat, mü- és régiségtárgyakat ... raktáron tart, vásárol és bizományi értékesités végett elvállal a HORIZONT Könyvkiadóvállalat Könyv- és mükereskedés bizomány osztály, Budapest, VIII., Luther-ucca 4." /1924/

5.3.4. Képirók, Képfaragók

Cim: IV., Váci-utca 39.

Egy katalógust ismerek, mely 1918. október 23-án Régi Mesterek müveiből rendezett kiállitásra és aukcióra invitál. Ugyanebben a katalógusban:

"A Képirók, Képfaragók Portrait-Termében /IV., Váci u. 39. Piaristák Háza/ legjobb arckép-festőművészeink vállalnak el arcképmegbizásokat. Kiállitási Termeiben kéthetenként kollektiv kiállitások." /legközelebbi - Várady Gyula/

5.3.6. Klasszis Mükereskedelmi RT

1924, 1925 és 1926-ból ismerem hirdetéseiket. Vezetik: Lénárd Ernő és Szilárd Vilmos /ld. 5.4.16/ Cim: IV., Mária Valéria--utca 7. "Butorok, régiségek, régi és modern képek és metszetek."

5.3.7. Lantos-cég

1925. december 13-tól Garay Ákos kiállitása a Lantos-cég szalonjában, közli a Magyar Müvészet c. lap a kiállitási hirek közt.

1917-ben az Ernst Muzeum első árverésén megbizásokat hivatalosan elfogadhatott /ami azt jelenti, hogy jó nevü mükereskedő volt/ egy bizonyos Lantos A. Kérdés, hogy van-e összefüggés?

5.3.8. MIRT - Müvészi Interieurök RT

Adatok 1921-ből és 1925-ből. Főüzlet: IV., Kigyó-tér 4. Fióküzletek: IV., Veres Pálné u.7., V., Vörösmarty-tér 1.

"Antik butorok, nemes porcellánok, szőnyegek, gobelinek, képek, csillárok és mindenfajta régiségek vétele és eladása."

1921. januárjában a Magyar Nemzeti Reneszánsz-Társaság /ld. 5.2.13/ első aukcióját a MIRT RT Vörösmarty-tér 1.sz. alatti helyiségében tartotta.

Kiállitási hir: 1925. december 12-től a MIRT helyiségében Léidenfrost Pál kiállitása.

5.3.9. Mult és Jövő Müvészeti Szalon

Egy kiállitáskatalógust láttam, mely I.-gyel volt jelölve: 1931. november 15-től - Ezer Karikatura /előszó: Bálint Jenő - ld. 5.2.1/

5.3.1o. Philanthia

Fülep Lajos: A müvészet forradalmától a nagy forradalomig cimü tanulmánykötetének a végén Fülep összes munkájának felsorolásakor találtam a következő cikket:

Fülep Lajos: Szablya-Frischauf Ferenc és tanitványai a Philanthia helyiségében /Váci-u.9./ /Magyar Szemle, 19o6. márc. 22./

Ezen kivül ismerek egy katalógust, 19o7. márciusából, Erdei Viktor kiállitásáról, melyben Fülep igen hosszu előszót irt. A katalóguson a kiállitóhelyiség neve nincs feltüntetve, csak a cime, ami szintén Váci-utca 9.

A vállalat feltehetően néhány éven belül megszünt, mert 191o. decemberében ugyanezen a cimen már a Magyar Müvészeti Részvénytársaság rendez Müvészotthon-galériájában kiállitást /ld. 5.2.18/

5.3.11. Rónay-Szalon

A Gyüjtő cimü lap kiállitási hirei közt 1912-ben olvasható:

"Gulácsy Lajos festőmüvész intim kiállitása május hó közepéig lesz még látható a Váci-utca 17. szám alatt lévő Rónay-szalonban. A kiállitás iránt élénk érdeklődés nyilvánult meg a főváros müvészetet pártoló köreiben. Egyesületünk tagjai /Szent-György-Czéh/ dijtalanul tekinthetik meg."

5.3.12. Uj Müvészház

1929. szeptember 8 - 15 között Országos Magyar Tárlat az Uj Müvészházban, Budapest, VII., Rákóczi u. 72. /ugyanez a szintén 1929-es Müvészotthon - 5.2.19 - cime!/. Rendezi: "Fáklya" Irók és Müvészek Kulturvállalata /Budapest, VIII., Baross u.43./ Vegyes, gyenge anyag.

5.3.13 Uj Szalon

Egy kiállitáskatalógust ismerek: 1934. májusában Tavaszi Kiállitás. /Nagyon gyenge társaság, tabáni témáju képek./
A nagyszabásunak induló vállalkozás hamar megszünt, ugyanis 1935-ben a helyiségeiben Szalmássy Zsigmond már megalapitotta a Müterem-galériát. /IV., Kossuth Lajos utca 12. félemelet/

Hangzatos előszóból itt sincs hiány:

"Az Uj Szalon megalapitóit ez uj müvészotthon megteremtésében az a gondolat vezette, hogy legyen a magyar müvésztársadalomnak egy olyan szervezete, mely elsősorban arra törekszik, hogy a müvészemberek és a polgári átrsadalom között az állandó, élénk kapcsolatot fenntartsa, s a müvészet való értékeit átmentse egy jobb jövő számára. ... Konservativek és ultramodernek /?/ szövetkeztek szeretetben azért, hogy elősegitsék munkáik érvényesülését. ... Az Uj Szalon megnyitja termeit minden müvészeti irány képviselőinek, a müszeretö társadalomnak pedig ismeretterjesztő irodalmi és zenei délutánokon s tárlatvezetéseken át akar szolgálni a különböző müvészeti értékek megismertetésében."

Az elegáns külsőségek közepette, állami vezetők jelenlétében megnyitott Szalon Csereakciót is próbál szervezni:

"Felszülitjuk ezuton a magyar Társadalom minden tagját, földbirtokosokat és kereskedőket, hogy jöjjenek segitségünkre a magyar müvészek létalapjainak megteremtésében, és sokszor talán fölös terményeiket, ucikkeiket értékálló müvészi alkotásokra cseréljék. Sorozatos kiállitásainkban minden müvészetért lelkesülő mübarát megtalálja az izlésének megfelelő alkotásokat."

5.4. Fontosabb képkereskedők

5.4.1. Besnyő Béla

Besnyő Képszalon, Besnyő Galéria
Müködés: alapitva 19oo és 191o között, és 1947-ben még müködik
Cim: IV., Váci u. 24. /mai Csók Galéria/

Besnyő Béla /1876-?/ Solymosi Márton mellett a legismertebb kommersz képkereskedő volt. A két világháboru közt "kormányfőtanácsosi" cimet vesz /állitólag ekkor többen le akartak mondani a "méltóságos" cimről/, majd a Magyar Mükereskedők Országos Egyesületének lesz az elnöke. Fiatal korában festőként is szerepelt /a Pesti Napló szerint Szentmiklóssy Zoltánnal festette a müveit/, de ezzel később felhagyott.

Mükereskedelmünk eme diszét egyszerüen "frakkos banditának" csufolták. Müveletlen, primitiv ember volt, Tamás Henrik szerint füszeressegédként, Fränkel József szerint szeneslegényként kezdte pályáját. Volt valami grófné /főhercegné szeretője, és az ő vagyonából indult meg felfelé, legalábbis ezt terjesztette magáról, számos más pikáns szerelmi legenda mellett. Ez volt ugyanis a csalétek, a képeladás pedig nagy lendületet vett:

"Sok bankigazgató, hirneves orvos és tekintélyes ügyvéd nem értette, hogy asszonyaik miért vásárolnak olyan dühvel képeket, és szeszélyük miért fordult éppen a Besnyő szalon kétes származásu festményei felé. Azt meg kell hagyni, hogy a képek gyönyörüen voltak keretezve, ami nagyon emelte azok hatását, nem utolsósorban azok árát is." /Tamás Henrik/

A pesti feleségek mellett Besnyő vidéki földbirtokosokra bazirozott. A festői Pataki László, Nyilasi és más mücsarnoki "középkáderek" voltak, de állitólag régi mesterek /pl. Munkácsy/

művei is megfordultak a kezén, és Tamás Henrik szerint "a Besnyő képszalon szolgája nem győzte a sok jóáron eladott Norman és egyéb külföldi hamisitványokat szállitani".

Nagy forgalmat bonyolitott le, és a nyereségből bérházakat vásárolt - 3 volt neki a végén a Belvárosban.

1932-ben, ideiglenesen, kiállitást rendező galériává alakitotta át üzletét, Lyka Károly is emliti a "Besnyő Galériát". Egy kiállitásról van tudomásom:

1932. május 6-tól Herman Lipót, Kunffy Lajos, Zádor István.

5.4.2. Fixler

Fixler Képszalon
Cim: VI., Váci-utca
Müködés: alapitva 188o-9o közt, és 192o körül még létezik.

A Fixler-féle képkereskedés egyike volt a legrébibb mükereskedéseknek, még a mult században nyilt meg. Fixler maga hordárként kezdte, és nem sokat fejlődott a későbbiekben sem. Fränkel József szerint:

"Fixler? Az semmi se volt, az egy kis hülye alak volt."

Tamás Henrik már részletesebben jellemzi:

"Nem volt olyan ragyogó jelenség, mint Besnyő, viszont nagyon jól beszélte a pesti gettó kellemesen hangzó, lágy zsargonját. Ezzel szemben a képekhez még kevesebbet értett, mint kollégája, kinek mégis voltak elképzelései külföldi giccsekről. ... A Mücsarnok giccsbe tévedt művészjuhait pártolta, és raktára tömve volt ezeknek a tucatfestőknek az alkotásaival."

A képek természetesen gyönyörüen voltak keretezve, ami nagyban hozzájárult "imponáló" megjelenésükhöz.

5.4.3. Solymosi Márton

Képkereskedés cim: IV., Váci-utca
Müködés: a két világháboru között

Solymosi Márton /?-1938/, a nagykalapu "Marci bácsi", Besnyő mellett a pesti kommersz "müpiac" legjellegzetesebb alakja volt a két világháboru között. A Magyar Képzőművészek Memoranduma 1934-ben /ld. 2. fejezet/ mint a legtöbbet emlegetett, legismertebb képkereskedőt idézi. Nyilatkozatában Solymosi felháborodottan panaszolta, hogy a pestő mükereskedők nagy része nem adózik, büntetett előéletü és hamis képekkel kereskedik. Elképzelhető, hogy Solymosi adózott, tiszta előéletü volt és képei többnyire eredetiek voltak /bár azoknak édes mindegy volt!/, de más jót nem nagyon lehet róla elmondani.

Kiterjedt ügynöki hálózata az egész ország területén működött, azonkivül ő volt a magyar giccsképek fő külföldi exportőre. Középszerü, megszorult vagy fiatal festőket nagy előlegekkel magához kötött, és azok aztán sorozatban festették a megrendelt "müveket", amelyeket ő potom áron, 2o pengő körül vett át tőlük. Ebből a helyzetből a festőknek nehéz volt kitörni, anyagilag és erkölcsileg egyaránt. /Bende János idéz egy fiatal festőt, aki ezt megpróbálta, majd állitólag sirva panaszkodott: "Én már csak a Solymosi szemével tudok látni!"/

Egy ilyen nagyarányu vállalkozás vezetéséhez némi intelligencia és stilus is kellett. Nos, Marci bácsi, aki hajdanán tanitó volt, nagy kalapjával, bajszával, bőbeszédüségével tökéletesen megfelelt a célnak. Tamás Henrik igy irt róla:

"Csak azt csodálom, hogy Solymosiból, a magyar müvészet zászlóvivőjéből nem lett Méltóságos Ur, mint gyülölt ellenfeléből, Besnyő Bélából. De ezt már a Horthy-kormány sem birta volna el."

Solymosinak volt még egy nevezetes tulajdonsága: minden ügynökét legalább egyszer becsukatta /természetesen nem alaptalanul/:

"Életének javarészét a rendőrségen és a törvényszéken töltötte, és annyi pere volt ennek a nagy sviháknak a kis svihákokkal, hogy külön ügyvédi irodát foglalkoztatott rossz-szagu sikkasztási pereinek lebonyolitásával." /Tamás Henrik/

5.4.4. Vastagh Gyula

Vastagh Gyula /1866-?/, az Eggenberger-cég társtulajdonosaként kezdett a mükereskedéssel foglalkozni, majd kivált a cégből és önállóan folytatta müködését.

Először a Váci utcában nyitott üzletet, melyet már 1916-ban hirdetett:

"Vastagh Gyula müvészi szalonjában - IV., Váci-utca 2. - jeles magyar müvészeknek eredeti olajfestményei jutányos áron kaphatók. Eladás részletfizetésre is."

Később a IV., Kecskeméti utca 5.sz. alát költöztette át "müvészi szalonját".

Rokonságban volt a Vastagh és Benczur családokkal, és elsősorban a két család müvésztagjainak képeit forgalmazta, de foglalkozott más mücsarnoki festőkkel is.

Országszerte kiállitásokat rendezett. Egyes városokban sikerült megkapnia a város- vagy vármegyeháza tanácstermét, esetleg más hivatalos helyiséget, és többször megelőzte a Nemzeti Szalont, mely éppen ott készült kiállitást rendezni, mig végül a kormány utasitotta a vidéki hatóságokat, hogy hivatalos helyiségeiket képkereskedőknek ne engedjék át, hanem csak akkreditált müvészeti egyesületeknek.

1938-ban, a 72 éves Vastagh Gyula a jobboldali keresztény kiskereskedőket tömöritő Baross Szövetség elnöki tanácsának tagja.

5.4.5. Donáth Sándor

Régiség- és mükereskedése: IV., Kossuth Lajos u. 3. /1912/
7. /1925/

Müködés: 1912-ben már müködik, és 194o-ből még van adat

Donáth inkább régiségkereskedő volt, de képeket is árult, aminthogy a régiségkereskedők általában foglalkoztak mütárgyakkal. Főleg régi, "antik" külföldi képeket tartott, de néha becsuszott egy-egy magyar is, amit aztán tovább-közvetitett. /Fränkelnek is átadott egyszer egy Rippl-Rónait, amit behoztak hozzá./

Fia, Donáth Pál Párizsban volt mükereskedő, főleg a Párizsban élő külföldi festők müveit vásárolta, természetesen nagyon olcsón.

Érdekes Seiden Gusztáv /ld. 4.6./ visszaemlékezése Donáth-ról, amit Vajda 194o-es 2. müteremkiállitásáról mondott, melyet az ő müteremlekásában rendeztek:

"A Vajda kiállitásra többek között felvittem Donáthot, a Kossuth L. utcai hires mükereskedőt is. Az eredmény az volt, hogy nagyon tehetségesnek találta, de eladhatatlannak a dolgát."

5.4.6. Altstädter

Az Altstädter-féle mükereskedés egyike a régi, még a mult században alakult ismert mükereskedéseknek, és még a század elején

is fennállt. Fränkel József már ugy emlékszik Altstädterre, mint üzlethelyiség nélküli kereskedőre, aki hamis képekkel foglalkozott.

5.4.7. Bamberger

V., Dorottya u. lo.

A Bamberger-féle mükereskedés is egyike a hires régi mükereskedéseknek. Helyiségébe költözött be 1926-ban Fränkel Ernő. Bamberger lánya Csortos Gyula színész felesége lett, és valószinüleg ez a leggérdekesebb mozzanat a családdal kapcsolatban.

5.4.8. Bródy és Biró

A Bródy és Biró régiség- és mükereskedés a Gizella tér 6. sz. alatt volt. A két tulajdonos, Bródy Béla és Biró Zsigmond egyaránt elismert szakértőnek számitott, 1917-ben Biró egyike azoknak, akik az Ernst Muzeum első árverésén a katalógus szerint vételi megbizásokat elfogadhattak. Bródy pedig aukcióvezetője volt a Nemzeti Szalon IV. müvészeti árverésének 1924-ben. A cég rendezte még a Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság III. aukcióját is a Nemzeti Szalonban.

5.4.9. Färber S.

IV., Károly körut 1. /a Központi Városháza épületében/

Färber 1912-15 között rendszeresen hirdetett a Gyüjtő c. folyóiratban, de később is müködik. Fränkel József igy emlékszik rá:

"Annak néha volt jó képe, Munkácsyja is. Vegyes üzlet volt, tartott más tárgyakat is." /régiséget, ékszereket/

5.4.1o. Hoffmann Ferenc

IV., Gerlóczy u. 5.

A század első felében a kifejezetten mükereskedő cégeken kivül szinte minden képkeretező foglalkozott egyuttal mükereskedéssel is. Ezek között a legismertebb az 188o-ban alapitott Hoffmann-féle keretgyár és képkereskedés volt, mely a család Gerlóczy utcai házában üzemelt még a II. világháboru idejében is. Hoffmann Ferenc egyike volt a legbecsületesebb üzletembereknek, maga volt a megtestesült pedantória, uri viselkedés. Emellett nagy vagyonnal rendelkezett.

5.4.11. Rados Ernő

Ismert volt Rados Ernő mükereskedése is: 1924-ben például az Alkotás Müvészház egyik katalógusában hirdetett. Rados rendes ember volt, "kicsit dilis" /Fränkel/, de alapvetően szerette a müvészetet. Rézkarcokkal foglalkozott, továbbá volt egy festője: Csuk Jenő /főleg magyar tájakat festett/, akit képviselt.

5.4.12. dr. Réti Gyula

Dr. Réti Gyula kecskeméti ügyvéd volt, majd Szilárd Vilmossal 1919 körül megvette Fränkel Ernő müvészeti részvénytársaságát, az Aradi u. 22. szám alatti helyiséggel. /Ők vették meg Szentiványi Gyula könyvtárát is./ Már Szilárd Vilmos nélkül megalapitja az Auróra Müvészet RT-t, /ld. 5.3.1/ melynek első Aradi utcai kiállitását ismerem 1924-ből. Később beköltözött a Vörösmarty térre, és ott nyitott boltot.

5.4.13. Rucz Gyula

Rucz Gyula üzlete a Lónyai utcában, az Árverési Csarnokkal szemben volt, és főként abból élt, hogy aki be akart adni valamit az aukcióra, de nem kapta meg, amire számitott, bement hozzá, és ő megvásárolta a kinált árut. Az ötlet olyan jó volt, hogy a bolt anélkül is kiválóan prosperált, hogy Rucznak a legcsekélyebb fogalma is lett volna a müvészetről.

5.4.14. Silberman E. és A.

A Silbermann család nagy kereskedőcsalád volt; Budapesten és Bécsben voltak üzleteik. /Bp. IV., Muzeum krt. 17., Wien, I., Singer strasse 7. 1926-ban uj cimek: Bp. V., Türr István u. 4., Wien, Seilerstatte 5./ Az ismert cég vezette a Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság második és harmadik aukcióját 1921-22-ben. 1925-26-ban a Magyar Müvészet c. lapban hirdetnek. Később a család kivándorolt Amerikába, és 1936-ban ők rendezték a Fränkel-Szalonnal közösen Szőnyi és Bernáth New York-beli kiállitását, ami azonban nem hozott anyagi sikert.

5.4.15. Steiner Lajos

Steiner Lajos hires régiségkereskedő családból származott és nagy közkedveltségnek örvendő, tekintélyes figurája volt a pesti mükereskedelmi életnek. Amikor Ernst Lajos 1917-ben elinditotta nagyszabásu aukcióüzletét, keresve sem találhatott volna jobb aukcióvezetőt nála. "Steiner bácsi", mint csendestárs, részesedett az árverések hasznából. Saját üzlete is volt, először az Andrássy uton, majd a Dorottya utcában, végül a Pilvax közben. Dusgazdag ember volt. Amikor meghalt, felesége vezette tovább az üzletet, és hamar tönkrement.

5.4.16. Szilárd Vilmos

Pest egyik legtekintélyesebb régiség- és mükereskedője volt, továbbá a Mügyüjtő c. folyóirat megalapitója és szerkesztője 1927 és 1932 között /ekkor a folyóirat megszünt/. Első adatom róla az, hogy dr. Réti Gyulával megveszik Fränkel Ernő Aradi utcai mükereskedését /és Szentiványi Gyula könyvtárát/, 1919 körül. 1924-ben már önálló üzlet tulajdonosa a VI., Szív utca 11. I. emeletén /"állandó raktár régi és modern elsőrangu mesterekben"/, majd Lénárd Ernővel megalapitja a Klasszis Mükereskedelmi RT-t /ld. 5.3.6/ 1924 közepén, melynek már igen előkelő környéken, a Mária Valéria u. 7. sz. alatt volt helyisége. /"Butorok, régiségek, régi és modern képek és metszetek"/ A részvénytársaság még 1926-ban is hirdet a Magyar Müvészet c. lapban, de 1927-ben a Mügyüjtő alapitásakor az üzletet Szilárd már önállóan vezeti.

5.5. Nemzetközi mükereskedőink

5.5.1. Nemes Marcell

Nemes Marcell /1866-1930/ az egyetlen igazán nagyvonalu magyar mükereskedő, ha ugyan jogosult a "magyar" jelző használata; müködésének fényes szakasza ugyanis külföldön zajlott, illetve éppen azért költözött külföldre, mert valóban nagyarányu tevékenységet csak ott volt módja folytatni. Mivel 1921-ig részben Magyarországon tevékenykedett, és magyar kapcsolatait élete végéig fenntartotta és ápolta, életutja is ide kivánkozik.

A mügyüjtés aranykora végén lépett a szinre, amikor ügyes, jószemü emberek még fel tudták hajtani a régi nagy mesterek egy-egy jelentős müvét, de amikor azok már fogyóban voltak, és áraik megkezdték csillagászati emelkedésüket.

Régi, nagyértékü alkotások Magyarországon leginkább mügyüjtők révén kerültek forgalomba. A legtöbb mügyüjtő, bár nem hivatásszerüen, nem csak képek vételével, de eladásával is foglalkozott. Többen közülük végül is mükereskedők lettek. Nemes Marcellről 1912-ben Folvinczi Takács Zoltán, mint a mintaszerü gyüjtő követendő példájáról ir:

"Nemes Marcell rá is szolgált bőségesen az elismerésre. Gyüjtő szenvedélye valóságos müvészi tehetség kifolyása, mely ujabban ki is tört a maga közvetlen formájában. /Festegetni kezd, és később kiállitása is volt az Ernst Muzeumban./ Rendkivüli eredményeihez fáradságos és sok áldozatot igénylő uton át jutott. Gyüjteménye egyes nevezetesebb darabjainak megszerzését az adás-vevés hosszu sora előzte meg."

Egészen mélyről indult. Legfeljebb hat elemit végzett, és 2o éves korától az "Urbán S.L." szénkereskedő cég ügynöke. A vállalat képviselője volt a frankfurti Goldschmidt-cég rézáruinak is, maga Goldschmidt pedig világszerte ismert mügyüjtő volt. Nemes Marcell az 188o-as évek végén Urbán Sámuel ajánlásával és jótállásával felkeresi Goldschmidtet, és egy rakomány metszettel tér haza. Miután ezeken tuladott, magyar képeket kezdett vásárolni, Spitzert, Katonát, Magyar-Mannheimert és főleg Rippl-Rónait.

Egyre ismertebb ember lesz, rendszeresen látogatja a Japán--kávéházat /később a Szinyei Társaság alapitó tagja/, és kapcsolatba kerül a hires mügyüjtőkkel, mükereskedőkkel.

Eközben elért némi üzleti sikereket, ahhoz azonban, hogy komolyabb vállalkozásba kezdjen, nem volt elég tőkéje. Fordulópontot jelentett az életében, hogy sikerült megnyernie maga számára Herczog Mór bárót, Pest egyik leggazdagabb bankárát. A bárónak az Andrássy uton volt a palotája a Köröndnél, telis--tele mükincsekkel. /Fränkel Ernő egy svájci biztositó társaság megbizásából később 5,ooo.ooo svájci frankra becsülte fel a gyüjteményt./ A báró jó befektetést látott Nemesben, és hajlandó volt finanszirozni müködését. Itt kezdődik Nemes

Marcell bámulatos felemelkedése.

Bejárja Európát, különösen Spanyolországot, ahol Goyák és Valazquezek után kutat. Egyike az elsőknek, akik felismerik Greco nagyságát: már a mult század végén gyüjteni kezdi, és 2o év alatt 12 kitünő képét szerezte meg. Vásárol azonban francia moderneket is. 1912-ben gyüjteményében többek közt Bronzino, Guardi, Tintoretto, Rembrandt, Van Dyck, Goya, Constable, Greco /7 db./, valamint Corot, Courbet, Manet, Monet, Delacroix, Diaz, Sisley, Renoir, Degas, Cézanne müvei találhatóak.

1913-ban elszárol Herczog báróval: egy nem tul sikeres párizsi aukció után a képek java része a báró gyüjteményébe kerül.

Az I. Világháboru második felében és befejezése után óriási kereslet indult meg nagyértékü mütárgyak után. Nemes gyüjteménye maradókából talpraállt, 1917-ben Münchenben a Regenstrasse lo. alatt már egy palotát vett, és 1921-ben végleg odaköltözik.

A német birodalom veresége folytán sok mükincs került akkoriban forgalomba, és Nemes Marcell teljes erővel belevetette magát az üzletelésbe. Mesés vagyonra tett szert, több háza, villája volt tele mütárgyakkal, és fejedelmi pompában élt /ami szintén az üzlethez tartozott/.

Nemes óriási hitelekkel dolgozott, és az 1928-as világválság megrenditette a helyzetét. 1928-ban gyüjteménye egy részét aukcióra bocsátja Amsterdamban, de a nyomott időben az árverés rosszul sikerül. Megmaradt vagyona, amelyet 12 millió márkára becsültek, napról-napra veszitett értékéből. /Halála után, 193o-ban gyüjteménye müncheni árverése "mindössze" 4 milliót hozott és az utolsó pfennigig hitelezői zsebébe vándorolt./

Támadt még egy lehetősége, hogy talpra álljon: Olaszországban felfedezett és megvásárolt egy Tiziano képet, amiért egy amerikai gyüjtő 1 millió dollárt igért, és ez az összeg szanálta volna. Azonban a fő Tiziano-szakértővel, Wilheim Bode berlini muzeumfőfelügyelővel Nemes rosszban volt, és az megtagadta a kép hitelesitését, amit igy áron alul, néhány loo.ooo dollárért tudott csak értékesiteni.

"Tüneményes pályafutása, néha modortalansága irigyeket, ellenségeket szerzettek neki. Elhiresztelték, képei homályos eredetüek, agyonrestauráltak. A Nyugat régi, nagy mükereskedői nem szivlelték a parvenünek birodalmukba való betörését. Azt mondták gyüjteményére: cela sent l'Orient. A valóságban nagyon is adott arra, hogy képeinek előkelő pedigréje legyen. Neves mütörténészek darabjait jól ismerték, csaknem minden egyes darab tanulmányuk tárgyát képezte, az irodalomban ismerték, mütörténeti müvekben idézték, és számos közülük a világ leghiresebb muzeumaiban, gyüjteményeiben diszeleg."

Magyarországon, /mind minden gazdag, külföldre szakadt hazánkfiának/ nagy tekintélye volt. Számos kitüntetést és "jánoshalmi" előnévvel nemességet kapott. Igaz, hogy nagyon jelentős mecénaturát folytatott. A Szépmüvészeti Muzeumnak 4o müvet ajándékozott /ugyan nem mind olajfestmény, de köztük vannak a muzeum grecoi, velazquezei, goyái, Mányoki hires Rákóczi-portréja, stb./. A Szinyei Társaságban fiatal müvészek támogatására ösztöndijat létesitett. Rendszeresen vásárolt Ernst Lajosnál, és ezeket a képeket a vidék fellenditésére szánta: Kecskemét városának közel loo magyar müvet ajándékozott, és azt tervezte, hogy a vidéki muzeumokat sorra fogja igy felvirágoztatni.

5.5.2. Porkay Márton

Porkay Márton /189o-1967/ volt Nemes Marcell mellett a másik nagyobbszabásu, "nemzetközi szintü" magyar mükereskedő, bár jelentőségében messze elmarad Nemestől.

Apja jómódu pesti kávéháztulajdonos volt, és a jószemü Porkay fiatalon elkezdett régi képekkel foglalkozni. Sokat járt külföldre, és egy francia grófnőt vett feleségül. Nagy müértékekkel is kereskedett, és kapcsolatai voltak a Szépmüvészeti Muzeummal.

Porkayt az Angol-Magyar Bank vezérigazgatója, Krausz Simon finanszirozta, igy drága képeket is meg tudott venni, és ki tudta várni a megfelelő alkalmat az értékesitésre. A bankár tőkéjéből az Eskü téren szép galériát is nyitott, ami azonban nem sokáig állt fenn /Frünkel József szerint: "mert elherdálta".

Sokat tartózkodott Angliában, ahol szintén nagy üzleteket bonyolitott le. 1934-ben a Nemzeti Szalonnak irott levelén /amelyben értesiti a Szalont, hogy a Magyar Nemzeti Szövetség megbizta egy kiállitás rendezésével: "Szenzációs anyagot fogok a kiállitás részére megszerezni."/ a levélpapir fejléce - áthuzva - a következő: "Martin Porkay, expert and dealer in Paintings by Old Masters: The Mayflower, Washington D.C."

Porkay végül is elég rossz hirnévre tett szert, mindenhol tartozott, és bizony, még az is előfordult, hogy becsapott embereket. Krausz Simon is szakit vele. Belekeveredett egy komolyabb botrányba is, amiről sokat irt a sajtó:

Volt neki egy Hahn nevü társa, aki egyszer eladott két hamis képet a Szépmüvészeti Muzeumnak. Porkay nem volt részes az üzletben, de tisztában volt a képek valódi értékével, mert amikor egy alkalommal Petrovics nem irt meg számára egy képigazolást, levélben hivta fel Hóman miniszter figyelmét arra, hogy a Muzeumot hozzá nem értő módon, könnyelmü emberek vezetik, akik herdálják az ország vagyonát, és példaképp a két képet emlitette. Óriási botrány támadt, végül Petrovics Weiss Fülöp segitségével kfizette a két kép vételárát. Az eset azonban alaposan megtépázta Porkay tekintélyét is.

1945 után nyugatra költözött, és ott folytatta müködését. Hires volt arról, hogy komoly gyüjteményekben Rembrandt-hamisitványokat szurt ki. Két könyvet is irt: "Rembrandt, andere Leute und ich" és "Auf dem Karussel der Kunst". Halálakor számos nyugati napilap rövidhirben számolt be a "hires mükereskedő és botrányhős" elhunytáról.

BIBLIOGRÁFIA

"A Gyüjtő" és a "Mügyüjtő" cimü folyóiratok
/más ujságokat, folyóiratokat ld. a cikkeknél és a jegyzetekben/

Lexikonok:

Éber Művészeti Lexikon /1935/

Magyar Életrajzi Lexikon

A Magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája, szerk. Bíró Béla Budapest, 1955.

Magyar Zsidó Lexikon, szerk. Ujvári Péter, Budapest, 1929.

Művészeti Lexikon

Művészettörténeti Kutató Intézet Lexikongyüjteménye

Révai Nagylexikon /pótkötettel/

Katalógusok: /A Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában/

Alkotás Művészház

Belvedere

Ernst Muzeum kiállitás- és aukciókatalógusai

Fränkel-Szalon

Helikon

Könyves Kálmán

Magyar Studió

Mentor /a Belvedere katalógusaihoz kötve/

Művészház

Nemzeti Szalon aukciókatalógusai

Tamás Galéria

/más katalógusokat ld. a jegyzeteknél/

Fontosabb, többször idézett könyvek, cikkek, tanulmányok és visszaemlékezések

/az MKCS és MDK jelzetek a Művészettörténeti Kutató Intézet Adattárára utalnak/

Bálint Endre: Életrajzi töredékek, Budapest, 1984.

Beck Ö. Fülöp emlékezései = Rippl-Rónai József emlékezései, Beck Ö. Fülöp emlékezései, Budapest, 1957.

dr. Békési Tibor irodájának jelentése Fränkel anyagi ügyleteiről, /kézirat/ MDK-C-I-5/3188

Bende János kéziratos emlékiratai az 1945 előtti müvészeti életről, MDK-C-II-2o

Bokros-Birman Dezső emlékezései, jegyezte Soós Gyula, /kézirat/ MKCS-C-I-37/142

Borsos Miklós: Visszanéztem félutamból, Budapest, 1971.

Dömötör István: Egy művészeti propagáló - Ernst Lajos, Budapest, 1913.

Ernst Lajos: Elöljáró beszéd, = Ernst Muzeum ideiglenes katalógusa, Budapest, 1912. /Az Ernst Muzeum kiadása/

Ernst Muzeum, Budapest, 1912. /Az Ernst Muzeum kiadása/

Farkas Zoltán: Az Ernst-Muzeum huszéves jubileuma, = Az Ernst Muzeum CXXXI. kiállitásának katalógusa 3-6. old.

Felvinczi Takács Zoltán: Uj szerzemények Nemes Marcell gyüjteményében = A Gyüjtő, 1912. I. évf. 15-24. old.

Fränkel József: Egy képszakértő emlékei 1-2. /irta Hanthy Kinga/ = Magyar Nemzet, 1985. február 22. 6. old. február 23. 9. old.

Fränkel Józseffel való beszélgetések, riportok, interjuk MKCS-C-I-15o/1-194 - készitették: Szabó Julia, Ráth Zsolt, Nagy Leventéné
A szerző beszélgetése 1985. február 8-án
A szerző riportja magnófelvétellel 1985. február 2o-án

Fülep Lajos: Két kiállitás /Magyarság, 1918. aug.-szept./, = A müvészet forradalmától a nagy forradalomig I. Budapest, 1974. 246. old.

Fülep Lajos: Müvásár /Magyar Szemle, 19o6. febr.15./, = A müvészet forradalmától a nagy forradalomig I. Budapest, 1974. 155. old.

Gadányi Jenőné: Igy történt, Budapest, 1965.

Genthon István: Mügyüjtés és mükereskedelem, = Magyar Szemle 1931. XIII. kötet 3 /51/ szám 235-242. old.

Géber Antal: Magyar gyüjtők I-II. kézirat, rendezte és gépelte: Tóth Melinda /Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában/

Hegyi Lóránd: A Munka-kör képzőmüvészeti tevékenysége, = Ars Hungarica, 1983/2. 283-295. old.

Jeszenszky Sándor: Ernst Lajos, Pólya Tibor és Thorma János emlékezete, = Müvészet, XIV. évf. 1938. 154-159. old.

Kmetty János önéletrajza, /kézirat/, MKCS-I-66/29/1-61/

Köves Oszkár: Interju Köves Oszkár Mügyüjtővel, Ars Hungarica, 1978/2. 349-36o. old.

Lázár Béla: Az Ernst Muzeum első tiz éve, Budapest, 1922. /Az Ernst Muzeum kiadása/

Lázár Béla ünneplése 1869-1919. Budapest, 1919.

Lendvai Károly: A "hazai müvásárlók" tiz éve, = Müvészet, 19o4. 48-49. old.

Lyka Károly: Festészetünk a két világháboru között, 2. kiadás. Budapest, 1985.

Lyka Károly: Vándorlásaim a müvészet körül, Budapest, 197o.

Majoros Valéria: Seiden Gusztáv, a fotómüvész, mükereskedő és mügyüjtő, = Ars Hungarica, 1984/2. 239-254. old.

A Magyar Képzőmüvészek Memoranduma a képzőmüvészek müvészi, szociális és gazdasági problémáinak megoldása tárgyában, 1934-35. Budapest, 1935.

Magyar Müvészet 189o-1919. I. Szerk. Németh Lajos, Budapest, 1981.

Márffy Ödön beszél kortársairól és a korról, jegyezte Somogyi Árpád, /kézirat/ MDK-C-II-26.

Nemzeti Szalon Almanach, Budapest, 1912.

Pataki Gábor-György Péter: Ámos Imre naplója, = Ars Hungarica, 1984/1. 111-135. old.

Pataki Gábor-György Péter: Dokumentumok Bán Béla hagyatékából, = Ars Hungarica 1984/2. 283-293. old.

Perneszi S. Kálmán: A háboru és a müvészeti tárgyak piaca, = A Gyüjtő, 1916. V. évf. 63 /119./ - 76 /132./ old.

Rabinovszky Máriusz irása Redő Ferenc elvtársnak, 1949. junius 14. /kézirat/ MKCS-C-I-64/38-4

Rabinovszky Máriusz: Müvészi életünk pangásáról, = Nyugat, 1926. 19. évf. 1o23-1o26. old.

Révész István: Uj Müvészet Barátainak Egyesülete, /kézirat/ MDK-C-II-28.

Rippl-Rónai József emlékezései, = Rippl-Rónai József emlékezései, Beck Ö. Fülöp emlékezései, Budapest, 1957.

Rózsa Miklós: A Müvészház története, = A Müvészház - kalauz a Müvészház palotafelavató kiállitására, szerk. Rózsa Miklós dr. Budapest, 1913.

dr. Siklóssy László: A müvészeti aukció, = Nemzeti Szalon Almanach, Budapest, 1912. 8o-85. old. és 295. old.

Sz. Molnár Erika: A Könyves Kálmán müintézet történetének monografikus feldolgozása, /szakdolgozat/ 1984. 1-1o1.old. /ELTE Müvészettörténet Tanszék Könyvtárában/

Tamás Henrik: Egy kis környezetrajz a Tamás Galéria történetének megíréséhoz, /kézirat/ MDK-C-II-25/1 /következő művel egybe kötve, de külön lapszámozva/

Tamás Henrik: A Tamás Galéria története, /kézirat/ MDK-C-II-25/1.

Tamás Henrik: /jegyzi: Somogyi Árpád/: A Tamás Galéria története, /kézirat/ MDK-C-II-25/2

Tamás Henrik: Emlékezéseim Mednyánszky Lászlóról, Rudnay Gyuláról, Koszta Józsefről, /kézirat/ MDK-C-II-24 /egybe kötve, de a három rész külön lapszámozva/

Taylor, John Russel - Brooke, Brian: The Art Dealers, London, 1969.

Tihanyi János Lajos: Védelmet a kontárok ellen, 1-2. című cikkek kivonata /Pesti Napló 1934. január 14. és február 4./ MDK-C-I-1/1386 és MDK-C-I-1/1385

Valér Grant: Ernst Lajos, Budapest, évszám nélkül /1941?/

Wertheimer Adolf: Beszélgetés Wertheimer Adolffal, jegyezte: Somogyi Árpád, /kézirat/ MDK-C-II-27

JEGYZETEK

/A bibliográfiában is szereplő művekre, forrásmunkákra való hivatkozásoknál a szerzőt és a címet röviditve, egyszerüsitve adom meg./

1.1. Gazdasági helyzet

1. Lázár: Az Ernst Muzeum... 11. old.
2. Lyka: Festészetünk... 15. old.
3. Lyka: Festészetünk... 18. old.
4. A Gyüjtő, VII. évf. 192o. 2. old.
5. Lázár: Az Ernst Muzeum... 15. old.
6. Mügyüjtő, 1927. december, 1o7. old.
7. Genthon, 235. old.
8. Rabinovszky irása... 4. old.
9. Pataki-György: Ámos... 121. old.
1o. Fränkel riportja az MKI-vel, 138. old.
11. Gadányiné, 19o. old.

1.2. Müvészeti közélet

1. Dömötör, 12. old.
2. Bende, 92. old.
3. Bende, 1o2. old.
4. Lyka: Festészetünk... 25. old.
5. Pataki-György: Ámos... 119. old.
6. Lyka: Festészetünk... 27-29. old.
7. Rabinovszky: Müvészi életünk... 1o23. old.
8. Márffy, 6. old.

1.3. Vásárlóközönség

1. Magyar Művészet 189o-1919, 128. old.
2. Magyar müvészet 189o-1919. 33. old.
3. Márffy, 4. old.
4. Rabinovszky irása... 1. old.
5. Lyka: Festészetünk... 18. old.
6. Köves, 351. old.
7. A szerző magnófelvétele
8. A szerző magnófelvétele

9. Tamás: Környezetrajz... 17. old.
lo. Rippl-Rónai, 128. old.
11. Gadányiné, 126. old.
12. Wertheimer, 3. old.
13. Márffy, 6. old.
14. Wertheimer, lo. old.
15. Fränkel riportja az MKI-vel, 121-123. old.
16. Köves, 35o. old.
17. Pataki-György: Ámos... 112. old.

2. A mükereskedelem helyzete és szinvonala a korszakban

1. Bende, 127. old.
2. Bende, 131. old.
3. Magyar Képz. Mem.
4. Magyar Képz. Mem. 34. old.
5. Bende, 136. old.
6. Bende, 137. old.
7. Fränkel: Egy képszakértő... I.
8. Tamás: Környezetrajz... 2. old.
9. Bende, 271. old.
lo. Rabinovszky: Müvészi életünk... lo25. old.
11. Tihanyi: Védelmet... I.
12. Bende, 27o. old.

3. A hivatásos mükereskedelem szerepe

1. A tárgyalt intézményeket, személyeket, eseményeket ld. részletesen az 5. fejezetben

4.1. Állami /hivatali, közületi/ mecénatura

1. Magyar müvészet 189o-1919. 141. old.
2. Mügyüjtő, 1928/1. 23. old.
3. Sz. Molnár, 11. old.
4. Lyka: Festészetünk... 21. old.
5. Tamás /Somogyi/, 2. old.
6. Borsos, 246. old.
7. Lyka: Festészetünk... 21. old. és Beck, 291. old.

4.2. Kiállitások /"egyesületi" mükereskedelem/

1. Lyka: Vándorlásaim... 286. old.
2. Nemzeti Szalon, 84. old.
3. Magyar müvészet 189o-1919. 129. old.
4. Rózsa, 23. old.
5. Rabinovszky: Müvészeti életünk... lo25. old.
6. idézi: Sz. Molnár, 13. old.
7. Lyka: Festészetünk... 21. old.
8. Lyka: Festészetünk... 21. old.
9. Bende, 247. old.
lo. Magyar Müvészet, 1925. 436. old.
11. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
12. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
13. Magyar Müvészet, 1925. 171. old.
14. Lyka: Festészetünk... 22. old.
15. Magyar Müvészet, 1925. 583. old.
16. Magyar Müvészet, 1925. 436. old.
17. Lyka: Festészetünk... 22. old.
18. Rózsa, 11. old.
19. Lyka: Festészetünk... 23. old.
2o. Bende, 261. old.
21. Tamás: Környezetrajz... 6-7. old.

4.3. Kommersz képkereskedők

1. A szerző magnófelvétele
2. Tamás: Környezetrajz... 9. old.
3. Bende, 282. old.
4. Fränkel: Egy képszakértő... I.
5. Magyar Képz. Mem. 34. old.
6. Fränkel-Szalon, 1938. decemberi Tihanyi János Lajos katalógus, 8. old.
7. Bende, 266. old.
8. Mügyüjtő, 1928/1. 22. old.

4.4. Ügynökök

1. Magyar Képz. Mem. 34. old.
2. Magyar Képz. Mem. 36. old.
3. Tamás: Környezetrajz... 4. old.
4. Bende, 262-263. old.
5. Fränkel József - a szerző magnófelvétele
6. Bende, 262-263. old.
7. Bende, 268. old.
8. Fränkel - a szerző magnófelvétele
9. Bende, 129. old.

lo. Bende, 263. old.
11. Tamás: Környezetrajz... 5. old.
12. Bende, 264-265. old.
13. Tihanyi: Védelmet... II.
14. Bende, 265-266. old., Tamás: Környezetrajz... 5. old. és Fränkel: Egy képszakértő... III
15. Bende, 265. old.
16. Tamás: Környezetrajz... 5. old.
17. Fränkel-- a szerző magnófelvétele
18. Fränkel - a szerző magnófelvétele
19. Fränkel - a szerző magnófelvétele
2o. Bende, 267. old.
21. Tamás: Környezetrajz... 7. old.
22. Fränkel - a szerző magnőfelvétele
23. Bende, 267. old.
24. Bende, 267. old.
25. Tam ás: Környezetrajz...9. old.
26. Tihanyi: Védelmet... II.
27. Fränkel-Szalon, 1938. novemberi Tihanyi János Lajos katalógus 9. old.
28. Lyka: Festészetünk... 21. old.
29. Tihanyi: Védelmet... I.

4.5. Aukciók

1. Magyar müvészet 189o-1919. 129. old.
2. Siklóssy, 295. old.
3. A Gyüjtő, 192o. VIII. évf. 2. szám, 2.old.
4. Bende, 273. old.
5. Siklóssy, 81. old.
6. Lázár: Ernst Muzeum...16. old.
7. A Gyüjtő, 1913. II. évf. 3o9. old.
8. Bende, 273. old.
9. Bende, 28o. old.
lo. Mügyüjtő, 1927/1. 13. old.
11. Bálint. 171. old.
12. Mügyüjtő, 1927. december, 1o5. old.

4.6. Müvészmecénálás, szerződéses müvészmenedzselés

1. Magyar müvészet 189o-1919. 141. old.
2. Lyka: Vándorlásaim... 3o . old.
3. Wertheimer, lo. old.
4. Wertheimer, 9. old.
5. Tamás /Somogyi/, 7. old.
6. Fränkel riportja az MKI-vel, 34-36. old.
7. Fränkel - a szerző magnófelvétele

8. Borsos, 246. old.
9. Majoros, 239. old.
1o. Majoros, 239. old.
11. Fränkel - a szerző magnófelvétele
12. Majoros, 239. old.
13. Majoros, 243. old.
14. Majoros, 244. old.
15. Majoros, 239. old.

4.7. Mügyüjtők kereskedelme, mütermi eladás

1. Bende, 272. old.
2. Tamás: Tamás Galéria... 35. old.
3. Köves, 351. old.
4. Köves, 352. old.
5. Fränkel - a szerző magnófelvétele
6. Fränkel - a szerző magnófelvétele

4.8.1. Mübarátok Köre

1. Mügyüjtő, 1927/1. 21. old.
2. Magyar müvészet 189o-1919. 132. old.
3. Bende, 9o. old.
4. Beck, 287. old.
5. Mügyüjtő, 1927/1. 27. old.

4.8.2. Hazai Müvásárlók Egyesülete

1. Az egyesület munkáját Lendvai cikke ismerteti
2. Lendvai, 49. old.

4.8.3. Munkácsy Céh

1. A funkciókat betöltő személyek felsorolását ld. Bende, 133. old.
2. Bende, 132. old.
3. Lyka: Festészetünk... 99. old.
4. Mügyüjtő, 1927. november, 78. old.
5. Wertheimer, 13. old.
6. Bende, 133. old.
7. Bende, 134. old.

8. Bende, 134. old.
9. Bende, 135. old.
lo. Bende, 135. old. és Lyka: Festészetünk... 99. old.
11. Pataki-György: Ámos... 115. old.

4.8.4. Uj Müvészet Barátainak Egyesülete

1. Az egyesületről beszámol Révész István, ügyvezető igazgató

4.8.5. Szépmüvészeti Muzeum Baráti Egyesülete

1. Wertheimer, 14. old.

5.1.1. Mücsarnok és Nemzeti Szalon

1. Magyar müvészet 189o-1919. 128. old.
2. Magyar müvészet 189o-1919. 128. old.
3. Magyar müvészet 189o-1919. 134. old. és Lyka: Festészetünk. 9. old.
4. Bende, 94. old.
5. Lyka: Festészetünk... 25. old.
6. Magyar müvészet 189o-1919. 55. old.
7. Lyka: Festészetünk... 25. old.
8. Magyar müvészet 189o-1919. 142. old.
9. Sz. Molnár, 12. old.
lo. Magyar müvészet 189o-1919. 142. old.
11. A Gyüjtő, 1914. III. évf. 16o-161. old.
12. Sz. Molnár, 11. old.
13. Lyka: Festészetünk... 21. old.
14. Rózsa, 22. old.
15. Magyar müvészet 189o-1919. 129. old.
16. Bende, 91. old.
17. Magyar müvészet 189o-1919. 13o. old.
18. Magyar müvészet 189o-1919. 129. old.
19. Magyar müvészet 189o-1919. 142. old.
2o. Magyar müvészet 189o-1919. 13o. old.
21. Dömötör, 26. old.
22. Tamás: Környezetrajz... 22. old.
23. Orsz. M. Kir. Képzőmüvészeti Főiskola Jegyzőkönyve, MDK-C-I-1/2. 355-356. old., 397-398. old.
24. Tamás: Környezetrajz... 8-9. old.
25. Bende, 261. old.
26. Bende, 261. old.
27. Bende, 18o. old.

28. Katalógusok és Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
29. A megállapodás példánya a Nemzeti Szalon iratai közt, MDK-C-I-5/3285
3o. Elszámolási kimutatás a Nemzeti Szalon iratai közt, MDK-C-I-5/32o7

5.1.2. Könyves Kálmán

1. A vállalat müködését nagyon alaposan feldolgozta Sz. Molnár Erika loo oldalas szakdolgozatában.
2. Sz. Molnár, 7. old.
3. Sz. Molnár, 7. old.
4. Bende, 212. old.
5. Sz. Molnár, 2. old.
6. Sz. Molnár, 77. old.
7. Kiállitáskatalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
8. Sz. Molnár, 2. old.
9. Sz. Molnár, 18. old.
lo. Sz. Molnár, 57. old.
11. Első kettő katalógusa a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában, a harmadik a Magyar Müvészet folyóirat 1932-es kiállitási ismertetőjéből
12. Sz. Molnár Erika dolgozatából; a továbbiakban csak azokat az adatokat jelölöm, amik más forrásból származnak
13. Magyar müvészet 189o-1919. 131. old.
14. Rippl-Rónai, 86. old.
15. Lyka: Festészetünk... 26. old.
16. Magyar Müvészet folyóirat 1925-ös évfolyamából egy boritón /a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában az évfolyam végén kötve/

5.1.3. Müvészház

1. Az adatok egy része Rózsa 1913 elején, a Szegfü utcai székház megnyitására kiadott tanulmányából származik, megszünés: Bende, 115. old.
2. Rózsa, 9, 12, 14. oldal
3. tisztségviselők: Rózsa, 13-14. old.
4. A Müvészház első csoportkiállitásának 19o9. decemberi katalógusában /Szépmüvészeti Muzeum Könyvtára/ 21. old.
5. Rózsa, lo. old.
6. Magyar müvészet 189o-1919. 131. old.
7. Rózsa, 15. old.
8. Rózsa, 11. old.
9. Magyar Müvészet 189o-1919. 131. old.
lo. Rózsa, 12. old.
11. Rózsa, 12. old.

12. Rózsa, 12, 8ldold. és Bende, 1o7. old.
13. A Gyüjtő, 1912. I. évf. 55. old.
14. Az anyagi háttér megismeréséhez a következő, egymást kiegészitő forrásokat használtam: Tamás: Környezetrajz... 13-15. old. Bende, 1o4-117. old. és Rózsa, 9. old.
15. Tamás: Tamás Galéria... 68. old.
16. Tamás: Környezetrajz... 11. old.
17. Tamás: Környezetrajz... 11. old.
18. Fränkel - riport az MKI-vel. 164. old.
19. Bende, 1o4. old.
2o. Magyar Zsidó Lexikon
21. Müvészeti Lexikon
22. Lyka: Vándorlásaim... 286. old.
23. Tamás: Környezetrajz...1o. old.

5.1.4. Szent-György-Czéh

1. Bende, 189. old. /az elején szereplő többi adatot ld. később a szövegben/
2. Bende, 189. old.
3. A Gyüjtő, 1913. II. évf. 3o9. old.
4. A Szent-György-Czéh 7. aukciókatalógusa /1911. május/, 48. old. /A Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában/
5. A Gyüjtő, VII. évf. 8-1o. sz. belső boritóján
6. Siklóssy, 81. old.
7. A Gyüjtő, 1915. IV. évf. 153. old.
8. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában, illetve A Gyüjtő utolsó száma: 192o őszén, VIII. évf. 2. szám
9. A Gyüjtő, 1912. I. évf. 343. old.
1o. A Gyüjtő, 1914. III. évf. 16o. old.
11. Szent-György-Czéh 7. aukciókatalógusa, 48. old. és A Gyüjtő, 1915. IV. évf. 148. old.
12. A Gyüjtő, 1916. V. évf. belső boritó
13. A Gyüjtő, 1916. V. évf. belső boritó
14. A Gyüjtő, 1916. V. évf. 56/f old.
15. A Gyüjtő, 1917. VI. évf. 225. old.
16. A Gyüjtő, 192o. VII.évf. 2. old.

5.1.5. Ernst Muzeum

1. Valér, 11. old.
2. Bende, 192. old.
3. Bende, 194. old. és Fränkel-riport az MKI-vel, 178. old.
4. Bende, 192. old.
5. Lázár: Ernst Muzeum,.. 3. old.
6. Ernst Lajos, 4. old.
7. Ernst Lajos, 5. old.

8. Jeszenszky, 158. old.
9. Lázár: Ernst Muzeum... 3. old.
10. Valér, 11. old.
11. Valér, 14. old.
12. Bende, 192. old.
13. Bende, 192. old.
14. Dömötör, 18. old.
15. Lázár: Ernst Muzeum, 4. old.
16. Lázár: Ernst Muzeum... 4. old.
17. Bende, 193. old.
18. Ernst Lajos, 6. old.
19. Valér, 11. old.
20. Bende, 194. old. és Tamás: Környezetrajz... 16-17. old.
21. Farkas, 3. old.
22. Művészeti Lexikon
23. Lázár ünneplése... 6. old.
24. Művészeti Lexikon
25. Lázár: Ernst Muzeum... 4. old.
26. Lázár ünneplése... 3. old.
27. Tamás: Környezetrajz... 17. old.
28. Tamás: Rudnay... 13. old.
29. Tamás: Környezetrajz... 18. old.
30. Bende, 196. old.
31. A szerző magnófelvétele
32. Farkas, 4. old.
33. Lyka: Vándorlásaim... 286. old.
34. Tamás: Környezetrajz... 17. old.
35. Tamás: Környezetrajz... 16. old.
36. Farkas, 4. old.
37. Lyka: Vándorlásaim... 286. old.
38. Fränkel - riport az MKI-vel, 179. old.
39. Lázár: Ernst Muzeum... 9. old.
40. Bende, 194. old.
41. Jeszenszky, 159. old.
42. Valér, 17. old.
43. Farkas, 3. old.
44. Tamás /Somogyi/, 7. old.
45. Pataki-György: Ámos... 116. old.
46. Gadányiné, 114-115. old.
47. Lázár: Ernst Muzeum ... 10. old.
48. Az előadások listáját a katalógusok rendszeresen, összesitve közlik
49. Valér, 19. old.
50. Valér, 19. old.
51. Jeszenszky, 159. old.
52. Géber, I. 174. old.
53. Fränkel - riport az MKI-vel, 39. old.
54. Fränkel - a szerző magnófelvétele
55. Bende, 195. old.
56. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
57. Lázár: Ernst Muzeum, 16. old.
58. Fränkel - riport az MKI-vel, 179. old.

59. Tamás: Környezetrajz... 2o. old.
6o. Tamás: Környezetrajz... 19. old.
61. MKCS-C-I-8o/155-5
62. Az adatokat, ahol külön nem jelölöm, a következő forrásokból meritettem: Geber, I. 175. old., Tamás: Környezetrajz... 21. old. és Fränkel - riport az MKI-vel, 18o-181. old.
63. Valér, 27. old.
64. Árverési Közlöny, XX. évf. 1939.január 1. rendkivüli szám
65. Bende, 2o3. old.
66. Fränkel - riport az MKI-vel, 182. old.
67. Bende, 2o3.old.
68. Bende, 2o4.old.
69. Bende, 3o5.old.

5.1.6. Singer és Wolfner

1. Ober Művészeti Lexikon
2. Lyka: Vándorlásaim... 223. old.
3. Tamás: Tamás Galéria... 53. old.
4. Lyka: Vándorlásaim... 263-264. old.
5. Magyar művészet 189o-1919. 128. old.
6. Lyka: Vándorlásaim... 176. old.
7. Tamás: Tamás Galéria... 1. old. és Tamás: Rudnay, 1. old.
8. Tamás: Rudnay, 1. old.
9. Tamás: Rudnay, 12. old.
lo. Sz. Molnár, 14. old.
11. Magyar művészet 189o-1919. 142. old.
12. Bende, 247. old.
13. Mednyánszky menedzseléséről ld. Tamás: Mednyánszky...
14. Tamás: Rudnay... 12. old.
15. Rudnay menedzseléséről ld. Tamás: Rudnay... 1-8. old.
16. Tamás: Rudnay... 16. old.
17. Bende, 271. old.

5.1.7. Tamás Galéria

1. A Tamás Galériáról és Tamás Henrik müködéséről Tamás Henriknek több irása, visszaemlékezése található meg az MKI Adattárában. Mivel Tamás végig megbizható forrásnak bizonyult, ennél a fejezetnél jórészt ezekre támaszkodom, és csak azokat az idézeteket és azokat az adatokat jelölöm külön, melyek máshonnan származnak.
2. Tamás: Koszta... 1. old.
3. Tamás: Koszta... 8. old.
4. Tamás: Rudnay...33. old.
5. Tamás: Rudnay...4o. old.

6. Tamás: Rudnay... 42. old.
7. Tamás: Rudnay... 45. old.
8. Tamás: Rudnay... 47. old.
9. Tamás: Tamás Galéria... 26-27. old.
1o. Tamás: Rudnay... 27-28. old.
11. Tamás: Tamás Galéria... 35. old.
12. pl. a Mügyüjtő 1927. novemberi számában; a Magyar Müvészetben
13. idézi: Tamás: Tamás Galéria... 36. old.
14. A katalógusokban rendszeresen megadták a névsort
15. Tamás: Tamás Galéria... 43. old.
16. Tamás /Somogyi/, 7. old.
17. Tamás: Környezetrajz... 22. old.
18. Bokros, 246. old.
19. pl. Pataki-György: Ámos... 122. old.
2o. Köves, 35o. old.
21. Tamás: Tamás Galéria... 52. old.
22. idézi: Tamás: Tamás Galéria... 66. old.
23. Idézi: Tamás: Tamás Galéria... 64. old.
24. A Magyar Müvészet folyóiratban egy 1928-as hirdetésben szerepelnek az árak
25. Megtalálható az MKI Lexikon-gyüjteményében
26. Rubletzky Géza levele Tamás Henriknek, és annak visszaigazolása, 1942. április 21., MKCS-C-I-98/8/4.
27. Pataki-György: Dokumentumok... 286. old.
28. Bokros-Birman, 7. old.
29. Fränkel - a szerző magnófelvétele
3o. Tamás /Somogyi/, 2. old.
31. Magyar Életrajzi Lexikon

5.1.8-9. A Fränkel-Szalon, a Fränkel-dinasztia

1. Tamás Henrikhez hasonlóan, Fränkel Józseftől is több, elsőkézből való forrás létezik. Riportot készitett vele az MKI, továbbá én is több alkalommal. A 82 éves Fränkel József ugyan nagyon pontosan emlékezett a korra, de több helyen pontatlanul adott meg évszámokat, adatokat. A különböző forrásokat összevetve megpróbáltam minden információt leellenőrizni; a jegyzetek közt csak az idézeteket és a nem Fränkeltől származó adatokat tüntetem fel.
2. Hirdetés a Magyar Müvészet 1925-ös évfolyamának egyik hátlapján /az évfolyam végére kötve/
3. Békési jelentése
4. Békési jelentése
5. Tamás: Környezetrajz... 23. old.
6. Wertheimer, 8. old.
7. Békési jelentése
8. Fränkel József emlékezetén kivül ezt megerősiti Wertheimer, 8. old.

9. Wertheimer, 5. old.
1o. Magyar Müvészet, 1928-as évfolyamának egyik boritólapján
11. Békési jelentése
12. Riport az MKI-vel, 189. old.
13. Riport az MKI-vel, 1121. old.
14. Fränkel: Egy képszakértő... I.
15. Tamás: Környezetrajz... 26. old.
16. Az 1932-es első kiállitás katalógusában található listáról hiányzik Berény, Czóbel és Diener-Dénes. Egy 1937-es cégjelzéses levélen /MDK-C-I-3297/ a fejlécben szereplő művészlistáról hiányzik Czóbel és Diener-Dénes.
17. A társaság bizonyos mértékben folyamatosan változott. A legszükebb magot jól tükrözi a Szalon fennállásának a felénél, 1936. nyarán tartott két hónapos kiállitás müvésznévsora: Aba-Novák, Bernáth, Berény, Csók, Czóbel, Diener-Dénes, Egry, Fényes, Iványi-Grünwald, Szőnyi, Vass.
18. Lyka: Festészetünk... 25. old. és Bende, 238. old.
19. Kletty, 47. old.
2o. Pataki-György: Ámos... 127. old.
21. A megállapodás a Nemzeti Szalon iratai közt megtalálható: MDK-C-I-5/3285
22. Lehel Béla levele Hubay Andornak, 1937. január 6. MDK-C-I-5/3169
23. A kiállitás elszámolása: MDK-C-I-5/32o7
24. Riport az MKI-vel, 178. old.
25. Pataki-György: Ámos... 116. old.
26. Riport az MKI-vel, 37. old.
27. Tamás: Környezetrajz... 25. old.
28. Riport az MKI-vel, 38. old.
29. Riport az MKI-vel, 133. old.
3o. A szerző magnófelvétele
31. Tamás: Környezetrajz... 26. old.
32. Tamás /Somogyi/, 3. old.

5.2. Kisebb jelentőségü /rövidebb életü/ intézmények

1. Éber Müvészeti Lexikon és Magyar Zsidó Lexikon
2. Bende, 215. old.
3. Fränkel - a szerző magnófelvétele
4. Magyar Életrajzi Lexikon
5. Bende, 136. old.
6. A szövetkezettel kapcsolatos adatok, információk: Bende, 135-136. és 274. old.
7. A szövetkezettel kapcsolatos adatok: Bende, 246. és 274.old.
8. A Gyüjtő, 192o. VIII. évf. 3. old.
9. Lyka: Festészetünk... 17. old.
1o. Mügyüjtő, 1927. október, 45. old.
11. Mügyüjtő, 1927/1. szeptember, 16. old.
12. Mügyüjtő, 1927. december, 1o5. old.

13. Mügyüjtő, 1927. december, 1o5. old.
14. Fränkel - a szerző magnófelvétele
15. A Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában, az egybekötött katalógusok elején
16. Tamás: Környezetrajz... 12. old.
17. Lyka: Festészetünk... 25. old.
18. Tamás: Környezetrajz... 12. old.
19. Éber Müvészeti Lexikon és Magyar Zsidó Lexikon
2o. 1923-ból egy aukció katalógusa a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában van
21. Vasárnapi Ujság, 48. szám. 19o4. november 27. 51. évf. 823. old.
22. Sz. Molnár, 21. old.
23. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtára
24. Bende, 247. old.
25. Fränkel - a szerző magnófelvétele
26. Bende, 281. old.
27. A vállalatról való adataim: Sz. Molnár, 9. old.
28. A klubról való adataim: Bende, 119-122. old. és 246. old.
29. Éber Müvészeti Lexikon
3o. Orsz. Magyar Kir. Képz. Főiskola jegyzőkönyve, MDK-C-I-1/2 355-356. old. és 397-398. old.
31. Magyar Életrajzi Lexikon és Magyar Zsidó Lexikon
32. Lyka: Festészetünk... 24. old.
33. Lyka: Festészetünk... 24. old.
34. Magyar Müvészet, 193o-1931.
35. Gadányiné, 1o2. old.
36. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtára
37. Fülep; Két kiállitás
38. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtára
39. A vállalatról az adatok a következő forrásokból származnak: katalógusok a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában, Bende, 141-142. old.
4o. Nemzeti-Szalon-beli kiállitás katalógusa
41. Bende, 142. old.
42. Lyka: Festészetünk... 25. old.
43. Rabinovszky irása... 4. old.
44. Magyar Müvészet 1925-1926. kiállitási hirek, kivéve Trauner, Schubert: Hegyi, 295. old. 7. lábj., és Dési Huber: Rabinovszky irása... 4. old.
45. A vállalatról való adatok: Bende, 239-24o. old. és 274. old.
46. Katalógusok a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
47. Bende, 242. old. Ezen kivül a katalógusok megtalálhatók a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
48. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
49. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
5o. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
51. Márffy, 3. old.
52. Sz. Molnár, 21. old.
53. Márffy, 3. old.
54. Sz. Molnár, 21. old.

55. Sz. Molnár, 9o. old. 76. lábj.
56. Fülep: Művásár
57. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában

5.3. Egyéb intézmények, kiállitóhelyiségek

1. A Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
2. Magyar Müvészet, 193o. kiállitási hirek
3. Hirdetés a Nemzeti Szalon II. aukciókatalógusából
4. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtára
5. A Nemzeti Szalon IV. aukciókatalógusában és a Magyar Müvészet 1925, 1926. évfolyamának belső boritóin
6. Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság 1. aukciókatalógusa
7. Magyar Müvészet, 1925. 583. old. kiállitási hirek
8. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
9. Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában
lo. A Gyüjtő, 1912. I. évf. 296. old.
11. Katalógus a Szépmüvészeti Muzeum Könyvtárában

5.4. Fontosabb képkereskedők

1. Magyar Zsidó Lexikon
2. Világ, 1947. november 13. cikk róla
3. Tamás: Környezetrajz... 4. old.
4. Bende, 282. old.
5. Pesti Napló, 1912. julius 2. "A müvészet csalói"
6. Tamás: Környezetrajz... 1. old.
7. Tamás: Környezetrajz... 1. old.
8. Fränkel - a szerző magnófelvétele
9. Tamás: Környezetrajz... 1. old.
lo. Fränkel - a szerző magnófelvétele
11. Tamás: Környezetrajz... 1. old.
12. Fränkel - a szerző magnófelvétele
13. Lyka: Festészetünk... 24. old.
14. Magyar Müvészet, 1932. kiállitási hirek
15. Bende, 28o. old.
16. Tamás: Környezetrajz... 2. old.
17. Fränkel - a szerző magnófelvétele
18. Tamás: Környezetrajz... 2. old.
19. Tamás: Környezetrajz... 3. old.
2o. Magy. Képz. Mem. 36. old.
21. Tamás: Környezetrajz... 4. old.
22. Fränkel - a szerző magnófelvétele
23. Bende, 265. old.
24. Fränkel - a szerző magnófelvétele
25. Tamás: Környezetrajz... 4. old.
26. Tamás: Környezetrajz... 5. old.

27. A Gyüjtő, 1916. V. évf. 56/f. old.
28. Nemzeti Szalonnak irt levele: MDK-C-I-5/6563 - a fejlécen szerepel az uj cim
29. Bende, 281. old.
3o. Bende, 247. old.
31. ld. 28. lábj. - a levél aláirásában tünteti fel cimét, korát a levélben irja meg
32. Hirdetés a Gyüjtő 1912. első évfolyamának belső boritóiról
33. Majoros, 244. old.
34. Bende, 28o. old.
35. Fränkel - riport az MKI-vel, 82. old.
36. Fränkel - a szerző magnófelvétele
37. Majoros, 244. old.
38. Bende, 28o. old.
39. Fränkel - a szerző magnófelvétele
4o. Bende, 28o. old.
41. Wertheimer, 8. old.
42. Fränkel - a szerző magnófelvétele
43. Fränkel - a szerző magnófelvétele
44. Hirdetés a Magyar Müvészet 1926-os egyik belső boritóján
45. Bende, 281. old.
46. Fränkel - a szerző magnófelvétele
47. 1924. márciusi kiállitás
48. Fränkel - a szerző magnófelvétele
49. Fränkel - riport az MKI-vel, 42. old.
5o. Fränkel - a szerző magnófelvétele
51. Fränkel - a szerző magnófelvétele
52. Fränkel - riport az MKI-vel, 97. old.
53. Tamás: Környezetrajz... 19. old.
54. Fränkel:- riport az MKI-vel, 179. old., a szerző magnófelvétele és Egy képszakértő... II.
55. Fränkel - riport az MKI-vel, 42. old.
56. Hirdetés a Nemzeti Szalon II. aukciókatalógusában
57. Hirdetés a Nemzeti Szalon IV. aukciókatalógusában
58.

5.5.1. Nemes Marcell

1. Életutjáról részletesen ir Géber, II. 172-173. old. Csak azokat az adatokat tüntetem fel a jegyzetekben, melyek máshonnan származnak
2. Felvinczi Takács, 15. old.
3. Fränkel - a szerző magnófelvétele
4. Bende, 276. old.
5. Felvinczi Takács, 15. old.
6. Bende, 277. old. és Fränkel - a szerző magnófelvétele
7. Géber, II. 173. old.
8. Bende, 277. old.

5.5.2. Porkay Márton

1. Fränkel - a szerző magnófelvétele
2. Fränkel - riport az MKI-vel, 57. old.
3. Bende, 278. old.
4. Bende, 278. old.
5. Fränkel - a szerző magnófelvétele
6. Bende, 278. old.
7. MDK-C-I-5/6787
8. Fränkel - a szerző magnófelvétele
9. Bende, 278. old. és Fränkel - a szerző magnófelvétele
lo. MKI Lexikongyüjtemény

NÉVMUTATÓ

/oldalszámokra hivatkozással/

Aba-Novák Vilmos 21, 98, 122, 127, 132, 133, 134
Abonyi Ernő 153,
Aggházy 143,
Almássy-Teleki Éva 74, 87,
Altstädter mükereskedő 167, 168,
Ámos Imre 5, 6, 11, 52, 81, 128,
Andorkó Gyula 155, 156,
Andrássy Gyula gróf 66, 71, 75, 82, 129, 15o,
Andrássy Kurta János 11o, 112, 113,
Antalffy Mária 136,
Apponyi Albert gróf 129,
Artinger /Oltványi/ Imre 12, 7o, 99, 111, 127,
A. Tóth Sándor 132,
Baditz Ottó 143,
Bajor Gizi 1o, 42,
Balassa-testvérek 117,
Bálint Endre 16, 42,11o, 113,
Bálint Jenő 135-136, 146, 161,
Bálint Rezső 62, 135,
Balla Béla 62,
Balog Julia 1oo,
Bamberger mükereskedő 168,
Bán Edit 111, 113,
Bánsághy Vincze 62,
Barabás Miklós 118, 143,
Barcsay Jenő 1o8, 113, 137,
Bárczi László dr. 99,
Bardócz Árpád 132,
Barta Ernő 62,
Barta Lajos 137,
Bartha Ferenc dr. 99,
Bartoniek Anna 136,
Barwig, Franz 62,
Basch Andor 111, 113, 133, 134,
Bató Viola 141,
Batthyány Gyula gróf 1o5, 126,
Batthyány Lajosné 49,
Baum Ödön 38,
Beck Judit 11o, 113,
Beck Ö. Fülöp 49, 81, 1o2, 1o8, 125,
Beer Károly Richárd 141,
Belányi Viktor 156,
Benczur Gyula 117, 143, 166,
Benczur Ida 147,
Bende János 13, 14, 15, 31, 38, 39, 41, 47, 59, 84, 87, 136, 137-139, 151, 165,
Bene Géza 53, 1o9, 11o, 113, 152,
Benedek Péter 135,
Beőthy István 11o,
Bér Dezső 62,
Berény Róbert 48, 53, 99, 1o8, 113, 122, 124, 133, 134,
Berky János 137,
Bernáth Aurél 11, 45, 48, 122, 126, 128, 133, 134, 17o,
Besnyő Béla 33, 144, 163-164,

Bethlen Gyula 62,
Biai Főglein István 111, 113, 156,
Bihari Sándor 118,
Biró György 136,
Biró Zsigmond 168,
Blattner Géza 142,
Bode, Wilheim 174,
Boem Ritta 61,
Bohacsek Ede 148,
Bokros-Birman Dezső 107, 109, 111, 113, 141, 152,
Bolmányi Ferenc 109, 113, 132, 134,
Bor Pál 107, 108, 109, 110, 113,
Borbereki Kováts Zoltán 109, 113,
Bordács Árpád 134,
Bornemissza Géza 53, 99, 107, 108, 113, 141,
Boromisza Tibor 62, 66, 142, 146,
Boross Géza 112, 113,
Borsos István József 159,
Borsos József 118,
Borsos Miklós 27, 45, 100, 102, 110, 113,
Bortnyik Sándor 107, 113,
Boyton, Lady 126,
Böhm Pál 116, 118,
Brabéczy Ernő 137,
Braun dr. /Troppan/ 84,
Brocky Károly 120,
Bródy Béla 168,
Bronzino, Agnolo di Cosimo 173,
Bruck Miksa 49, 50,
Büky Béla 156,
Cascella, Michele 156,
Cezanne, Paul 76, 110, 173,
Conrád Pál 110, 113,
Constable, John 173,
Corinth, Lovis 61,
Corot, J.B.C. 76, 173,
Courbet, Gustave 76, 173,
Courtens, Francois 61,
Crony-Chanel László gróf 137,
Csáky Albinné gróf 49,
Csánky Dénes 123, 125, 150,
Csányi Károly 84,
Cser Károly 141,
Csermiczky Tihamér 137,
Csók István 32, 37, 43, 50, 52, 53, 61, 66, 67, 81, 98, 99, 117, 118, 119, 120, 123, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 146, 150,
Csontváry-Kosztka Tivadar 133, 134,
Csorba Géza 99, 107, 113, 141,
Csorba Tibor 136,
Csuk Jenő 169,
Csuzy Károly 62,
Czene János, apátfalvi 136,
Czigány Dezső 117, 132, 134, 137, 146,
Czillich Anna 135,
Czóbel Béla 9, 45, 46, 48, 107, 113, 122, 132, 133, 134, 142,
Darvassy István 136,
Deák Jenő /Mihályfi/ 155,
Deák Ébner Lajos, 50,
Degas, Edgar 76, 173,
Delacroix, Eugene 173,
Dénes Lajos dr. 58, 146, 147,

Derkovits Gyula 9, 11, 14, 44, 45, 53, 101, 107, 108, 109, 113, 141,

Déry Béla 39, 58, 59, 123, 125, 150, 151,

Déry Kálmán 61,

Dési Huber István 107, 152,

Dettár György 146,

Diaz 173,

Diener-Dénes Rudolf 53, 111, 113, 122, 124, 132, 133, 134, 142,

Dombrovszky László 112, 113,

Donáth Pál 167,

Donáth Sándor 33, 46, 139, 167,

Dömös Lajos 137,

Dreger dr. /Bécs/ 84,

Éder János 153,

Edvi-Illés Aladár 143,

Egry József 45, 66, 67, 99, 107, 108, 113, 122, 126, 133, 134, 141,

Ehrenhaftné Hevesi Margit 132, 134,

Eleistikov 61,

Elek Artur 70, 150,

Elekes Mária 132, 134,

Emőd Aurél 132, 134, 156,

Endresz Aliz 132, 134,

Engel Ivánné Kühner Ilse 109, 113, 132, 134,

Erdei Viktor 161,

Erdős Lajos 110, 113,

Ernst Lajos 10, 19, 20, 21, 22, 42, 47, 58, 74-87, 121, 122, 130, 170,

Ernst Mihály 87,

Ernst Mór 74,

Faber Gabriella 111, 113,

Fadrusz János 143,

Falus Elek 66, 80,

Farnagó József 61, 62,

Farkas István 89, 111, 113,

Farkas Zoltán 77, 81,

Farkasházy Miklós 132, 134,

Fáy Lóránt 137,

Färber S. 168,

Feiks Jenő 61,

Felvinczi Takács Zoltán 93, 96, 172,

Fémes-Beck Vilmos 141,

Fényes Adolf 50, 76, 81, 117, 118, 119, 120, 123, 129, 133, 134,

Fenyő A. Endre 53,

Fenyő György 133, 134,

Ferenczy Károly 9, 66, 67, 69, 76, 81, 110, 113, 116, 117, 118,

Ferenczy Noémi 133, 134,

Ferenczy Valér 132, 134,

Feszty Árpád 44,

Fiumi, G. Napoleone 156,

Fixler 33, 164,

Folly Róbert 45,

Fónagy Béla 38, 44, 140, 142, 143,

Forgács-Hann Erzsébet 111, 113,

Fóthy János 99,

Förstner Dénes 110, 113,

Frank Frigyes 109, 112, 113, 123, 132, 134, 157,

Fränkel Ernő 10, 14, 19, 40, 41, 43, 44, 47, 115-131, 168, 171, 172,

Fränkel Ernőné, özv. 115,

Fränkel József 5, 9, 1o, 11, 14, 19, 24, 32, 33, 38, 41, 43, 46, 47, 78, 83, 1o1, 115-131, 14o, 147, 148, 163, 164, 167, 168, 169, 175,

Freytag Zoltán 11o, 113,

Fruchter Lajos 1o, 11, 45, 48, 99, 118, 12o, 121, 122, 127, 128, 136,

Fülep Lajos 149, 158, 161,

Gábor Marianne 112, 113,

Gáborjáni Szabó Kálmán 137,

Gadányi Jenő 5, 53, 82, 1o7, 1o9, 113, 137, 148, 157,

Gadányi Jenőné 5, 1o, 148,

Gádor István 1o8, 1o9, 113, 137, 141,

Garay Ákos 62, 16o,

Gárdos Miklós 1o7, 113,

Gauguin, Paul 76,

G. Beck Judit lásd Beck Judit

Genthon István 4,

Géresi Suta József 156,

Gerevich Tibor 126, 127,

Gergely Tibor 1o9, 113,

Gerő Gyula 1o9, 113,

Glatter Gyula 139,

Glatz Oszkár 37, 39, 5o, 81, 117, 12o, 123, 129, 146, 157,

G. Lázár Ilona 141,

Goldschmidt mügyüjtő 172,

Gombosi György dr. 11o,

Goya, Francisco José 173,

Gömöri Raidl Irma /Ida/ 1o8, 111, 113,

Götz B. Ernő 132,

Gráber Margit /Perlrott Csaba Vilmosné/ 1oo, 1o8, 1o9, 113, 146,

Gregus Imre 61,

Greco, El 173,

Guardi, Francesco 173,

Gulácsy Lajos 9, 1o8, 113, 157, 158,

Gyenes Gitta 1o9, 113, 132, 134,

Györgyi-Giergl Alajos 116,

Gyulai Pál 49,

Hahn ügynök 175,

Hajdu Béla 132, 134,

Hajduné Rasofszky Anna 132, 134,

Halápy János 1o7, 1o9, 113, 133, 134,

Halmi Mihály dr. 129,

Haranglábi Nemes József 146,

Háry Gyula 143,

Hatvany Ferenc 111, 113, 132, 134,

Hegedüs László 136,

Hegedüs Lóránt 4,

Herceg János 111,

Herczog Mór, báró 116, 172,

Herman Lipót 164,

Hincz Gyula 53, 1o7, 111, 113,

Hock János 75,

Hoff-Katona Irén 132, 134,

Hoffmann Ferenc 143, 144, 169,

Holitscher Róbert 84,

Holló László 141, 143,

Hollósy Simon 43, 61, 116, 117,

Hóman Bálint 7, 86, 175,

Honti Nándor 62,

Horthy Béla, nagybányai 133, 134,

Horváth Géza 61, 65,

Hubay Andor 6o, 123, 125, 132, 133, 134,

Hüvös László 132, 134,

Ilosvai Varga István 1o9, 113,

Innocent 143,
Ipolyi Arnold 44,
Iritz Sándor 62,
Istókovits Kálmán 98, 136,
Iványi Grünwald Béla 32, 37, 43, 5o, 66, 67, 69, 78, 81, 91, 98, 115, 116, 117, 118, 12o, 123, 127, 129, 132, 133, 134, 15o,
Jándi Dávid 1o9, 113, 141,
Jakobi Elza 148,
Jankó János 136,
Járitz Józsa 1o8, 11o, 113, 146,
Jaschik Álmos 66,
Jendrassik 143,
Jeszenszky Sándor 127,
Józsa Károly 61,
Juszkó Béla 147,
Kádár Béla 53, 66, 1o7, 1o8, 1o9, 11o, 111, 113, 141, 148, 153,
Kállai Ernő 11, 1o1, 1o2, 11o, 11ö, 112, 127, 136, 137,
Kállay Miklós 99,
Kalmár Elza 146,
Karlovszky Bertalan 5o,
Kárpáti Aurél 52, 99, 1oo, 1o1, 1o2, 1o8,
Kassák Lajos 148,
Kasznár Aranka 137,
Kató Kálmán 59, 6o, 15o, 154,
Katona Nándor 66, 143, 172,
Kelemen Emil 11o, 111, 113, 132, 134,
Kell Jenő 42,
Kellerman Emil 111, 113, 124,
Kellner Sándor 117,
Kemény Simon 99, 127,
Kepes György 1o7,
Kernstok Károly 5o, 56, 66, 67, 99, 11o, 113, 117, 118, 12o, 123,
Kézdi Kovács László 61,
Kéz Kornis József 135,
Kisfaludy Stróbl Zsigmond 66,
Kiss Rezső 61,
Klie Zoltán 53,
Kmetty János 53, 67, 99, 1o7, 113, 124, 133, 134, 141, 157,
Kober Leo 61, 62,
Kohán György 1o9, 113,
Kohl, Robert 132, 134,
Kohn Imre 118, 128, 129,
Kohner Adolf báró 44, 94, 15o,
Komjáthy-Wanyerka Gyula /Komjáti/ 98,
Konyovits Milán 111, 113,
Kopp Jenő 1o2,
Korda Tibor 119, 126,
Korda Vince 126, 135,
Korniss Dezső 1o7,
Koszta József 32, 36, 43, 53, 81, 91, 92, 98, 117, 118, 119, 12o, 123,
Kosztolányi Dezső 124,
Kosztolányi-Kann Gyula 29, 66,
Kovács Ákos 148,
Kovács Béla 137,
Kovács Margit 1o7, 1o9, 11o, 111, 113,
Kovács ügynök 39, 59,
Körmendi András /Andor/ 1o9, 113,
Körmendi Frim Ervin 132, 134,154,
Kőrösfői-Kriesch Aladár 66, 141,
Kövér Gyula 61,

Köves Oszkár 9, 11, 48,
Krausz Simon 175,
Krivátsy Szüts György 152,
Krocsák Emil 148,
Kubinyi Sándor 62,
Kunffy Lajos 111, 113, 164,
Lakatos Artur 61, 156,
Lándor Tivadar 117,
Lantos A. 16o,
Lányi Dezső 78,
Laske, Oscar 62,
László Fülöp 118,
Lázár Béla 4, 5o, 64, 74, 77-79, 82, 83, 87, 94, 127,
Lázár Miklós 99,
Lechner Ödön 8o,
Lehel Ferenc 126,
Lehel Mária 1o7, 111, 113, 132, 134,
Leidenfrost Pál 16o,
Lénárd Ernő 16o, 171,
Lévy Vilmos 11o, 113,
Liebermann, Max 61,
Liebl Ervin 148,
Liezen-Mayer Sándor 116, 139,
Ligeti Miklós 66, 78,
Lilien, E.M. 62,
Loboschin, E. Zoir 62,
Lóránt Erzsébet 132, 134,
Lossonczy Tamás 136,
Lotz Károly 118, 139, 143,
Lyka Károly 3, 4, 19, 27, 3o, 31, 39, 54, 65, 71, 88, 89, 93, 142, 146, 147, 148, 15o, 164,
Magyar-Mannheimer Gusztáv 5o, 81, 118, 119, 139, 143, 172,
Majoros Valéria 46,
Majovszky Pál 52, 127,
Málnai Béla 66,
Mándy Stefánia, dr. 136,
Mányoki Ádám 174,
Márffy Ödön 7, 8, 9, 1o, 99, 1o7, 1111, 113, 146, 15o, 157,
Margitay Tihamér 143,
Márjás Viktor 99,
Márk Lajos 5o,
Markó Károly 36, 118, 12o, 121,
Markos György 148, 152,
Márkus Lili 1o8, 113,
Márton Lajos 62,
Marton Márta 146,
Márton Piroska, futárfalvi 132, 134,
Martyn Ferenc 1o7, 113,
Mattis-Teutsch János 1o7, 113, 148,
Mattyasovszky-Zsolnay László 99, 123,
Medgyessy Ferenc 44, 53, 99, 1o2, 1o7, 1o8, 113, 146,
Medgyánszky László 9, 14, 44, 88, 89, 98, 118, 139,
Meitner László 135,
Meller Simon dr. 45, 84,
Mendlik 143,
Mészáros László 1o7, 113,
Mészöly Géza 116, 118,
Mihályfi Ernő dr. 99, 1o2, 127, 137,
Miklas osztrák elnök 126,
Miklós herceg 126,
Miklós Jenő 99,
Mikus Sándor 111, 113,
Mindszenty Ferdel Lajos 135,

Modok Mária 1o8, 113,
Mokry-Mészáros Dezső 1o7, 113,
Molnár C. Pál 123, 127, 133, 134, 141,
Molnár Róza 111, 113,
Monet, Claude 76,
Munkácsy Mihály 7o, 116, 118, 12o, 121, 143, 163,
Murányi Gyula 141,
Mussolini, Benito 126,
Müller Dénes 152,
Nádler 143,
Nádudvary Tóth Erzsi 136,
Nagy Árpád, dr. 15o,
Nagy Balogh János 135, 146,
Nagy István 9, 44, 62, 88, 89, 9o, 137,
Nagy Vilmos 62,
Nagy Zsigmond 61,
Négely Rudolf 159,
Neményi Bertalan 12o, 128,
Nemes Marcell 17, 24, 47, 83, 117, 118, 171-174,
Nikolszky Jenő 158,
Nógrády 143,
Novotny Emil Róbert 1o7, 1o9, 113,
Nyergesi János 135,
Nyilasi 163,
Nyiri Lili, R. lásd R. Nyiri Lili
Olgyay Ferenc 61, 66,
Olgyai Viktor 64,
Oltványi lásd Artinger
Orbán Dezső 62, 85, 117, 146, 149,
Őrsi Sándor 132, 134,
Paál László 15, 61, 78, 116, 118, 12o, 125,
Paizs Goebel Jenő 137, 157,
Pálffy Péter 11o, 113,
Pallai Mihály 158,
Pállik 116, 118, 139, 143,
Pállya Carolus 37, 61,
Pállya Celestin 37, 61, 62, 143,
Palmié, Charles, J. 61, 62,
Pap Dezső dr. 99,
Pap Gyula 11o, 113, 132, 134, 136,
Páris Ida 132, 134,
Pascin, J. 61,
Pásztor János 66,
Pataki László 163,
Pataki Sándor 62,
Pataky Andor 135,
Patkó Károly 141,
Pátzay Pál 99, 127, 148,
Pechán József 66,
Pécsi-Pilch Dezső 123, 125, 132, 134, 157,
Pekár Gyula, dr. 15o,
Pekáry István 1o5, 1o8, 1o9, 11o, 113, 132, 134, 137,
Pentelei Molnár János 61, 139,
Perlmutter Izsák 5o, 81, 117, 118, 119, 12o, 123,
Perlrott Csaba Vilmos 1o7, 1o8, 1o9, 11o, 111, 113, 141,
Pesaro, 94,
Petrovics Elek 1o, 11, 52, 74, 87, 116, 118, 124, 127, 15o, 175,
Pica, Vittorio 93, 94,
Pissarro, Camille 76,
Plányi Ervin 66,
Podolini Volkmann Artur 146,
Pohárnok Zoltán 111, 133, 134,

Pór Bertalan 62,
Porkay Márton 18, 174-176,
Prihoda István 119,
Puvis de Chavannes, Pierre 76,
Raáb Ervin 1o9, 113,
Raáb Ervinné Ráth Anna 1o9, 113,
Rabinovszky Máriusz 4, 6, 14, 29, 152,
Radnai Béla 49,
Rados Ernő 169,
Rafael Viktor 1o7,
Reichental J. Ferenc 146,
Rembrandt, Harmensz van Rijn 173,
Remsey Jenő 146,
Renoir, August 76, 173,
Réth Alfréd 141,
Réti Gyula, dr. 117, 158, 169, 171,
Réti István 5o, 98, 1o4, 116, 117,
Rév István 113,
Révai Ödön 2o, 61,
Révész István 52,
Révész-Ferryman Ferenc 141,
Rippl-Rónai József 9, 11, 21, 22, 27, 36, 4o, 42, 61, 62, 64, 66, 67, 78, 8o, 81, 11o, 113, 119, 12o, 124, 132, 134, 146, 15o, 157, 172,
R. Nyiri Lili 132, 134,
Román György 137,
Róna Emmy 53,
Rónay Ernő 1o9, 113,
Rozs János 111, 113,
Rózsa Miklós 1o, 21, 31, 66, 68, 69, 7o-71, 98, 99, 1oo, 1o1, 1o2, 11o, 127, 142, 153, 155,
Rózsaffy Dezső 132, 134, 156,
Rozsda Endre 1o9, 113, 137,
Rozsnyai-testvérek 97,
Rozványi Vilmos 99,
Rubletzky Géza 111, 113,
Rucz Gyula 17o,
Rudnay Gyula 19, 32, 36, 39, 43, 44, 81, 88, 89, 9o, 91, 92-97, 98, 117, 118, 149,
Rumi-Rajki István 1o9, 113,
Ruttkay György 132, 134,
Sassy Attila 137,
Schaár Erzsébet 1o8, 113,
Schalk László 137,
Scheiber Hugó 53, 1o7, 1o8, 113, 135, 141,
Schossberger Klára 1o9, 113, 132, 134,
Schőnbauer Henrik 141,
Schőnberger Armand 53, 67, 1o7, 113, 141,
Schrank. Baum, Alexanderné "trió" 38,
Schreier Endre 53,
Schubert Ernő 1o7, 1o8, 113, 152,
Schuller Gusztáv 116,
Seiden Gusztáv 46, 167,
Selinkó Géza 124,
Siklóssy László dr. 4o, 71,
Simon György János 1o7, 1o8, 113, 133, 134, 146,
Sisley, Alfred 173,
Solymosi Márton 35, 36, 38, 52, 165-166

Spányi 143,
Spinner Klári 148,
Spitzer 172,
Steiner Lajos 84, 17o,
Struck, Hermann 62,
Sugár Andor 11o, 113,
Surányi Miklós 9o,
Szablya-Frischauf Ferenc 15o, 161,
Szabó József, ifj. 137,
Szalmássy Zsigmond 154, 162,
Szandai Sándor 11o, 113, 136,
Szántó Piroska 46,
Szegedi Szóts István 152,
Székely Bertalan 117, 118,
Székely Zoltán 1o7,
Székessy Zoltán 113,
Szélpál Árpád 1o4,
Szelvényi Ferenc 125,
Szende Dezső 62,
Szenes András 142, 143,
Szenes Fülöp 153,
Szentiványi Gyula 169,
Szentmiklóssy Zoltán 163,
Szervátiusz Jenő 1o9, 113,
Szigethy István 136, 141,
Szigeti Jenő 66,
Szikszay Ferenc 61,
Szilágyi /fertő/ 143,
Szilágyi Sándor 12o, 127, 128,
Szilárd Vilmos 117, 16o, 169, 171,
Szin György 11o, 113,
Szinyei Merse Pál 66, 67, 69, 76, 78, 8o, 81, 94, 117, 118,
Szobotka Imre 1o7, 113, 124, 133, 134, 141,
Szomor László 1o9,
Szőnyi István 15, 32, 48, 53, 98, 1o4, 1o8, 113, 122, 126, 127, 128, 132, 133, 134, 17o,
Szudy Nándor 111, 113,
Tamás Henrik 9, 1o, 14, 19, 21, 23, 24, 26, 31, 33, 35, 37, 43, 44 44, 47, 59, 71, 78, 79, 88, 89, 9o-1o6, 115, 117, 122, 129, 131, 141, 142, 163, 164, 165, 166,
Taneff, Nicola 132, 134,
Tardos-Taussig Ármin 73,
Tarkhoff, Nicolas 62,
Telcs Ede 15o,
Teleki Géza gróf 66, 68, 69,
Teleki Pál gróf 87,
Telepy Károly 61, 143,
Thorma János 5o, 116, 139,
Tichy Gyula 73,
Tichy Kálmán 73,
Tihamér Lajos 127,
Tihanyi János, Lajos 39, 133, 134,
Tintoretto, Jacopo 173,
Tisza István gróf 69,
Tiziano 174,
Tolnay Ákos 143, 145, 157, 158,
Tornyai János 12o, 135,
Tóth Sándor, A. lásd A. Tóth Sándor
Tölgyessy 143,
Török Jenő 135,
Trauner Sándor 1o7, 152,
Tull 143,
Tusnádi Fekete József 137,
Udvary Géza 144,

Ujváry Ignác 61,
Urbán Sámuel 172,
Ürmössy Jenőné 147,
Vadász Endre 1o5,
Vágó Dezső 1o5,
Vágó Pál 5o,
Vajda Lajos 46, 1o7, 137, 167,
Vajda Zsigmond 61,
Van Dyck, Anthonis 173,
Van Gogh, Vincent 11o,
Várady Gyula 159,
Varga Emil 62,
Varga Oszkár 141,
Vásárhelyi Győző 148,
Vass Elemér 122, 132, 133, 134,
Vass Gyula 118,
Vastagh Géza 143,
Vastagh Györgyné 147,
Vastagh Gyula 31, 143, 144, 166-167,
Vaszary János 21, 5o, 52, 53, 58, 66, 67, 81, 98, 117, 118, 119, 12o, 123, 127, 129, 143, 146, 157,
Vaszkó Erzsébet 137,
Vaszkó Ödön 1o8, 113,
Vedres Márk 146,
Végh Weinmann Mihály 135,
Végh Weinmann Nándor 135,
Velazquez, Diego de Silva 173,
Vészi Margit 62,
Vidovszky Béla 123, 132, 134,
Vilt Tibor 1o7, 113,
Vissonti grófnő 95,
Vörös Géza 53, 137,
Wagner Géza 159,
Walleshausen Zsigmond 53, 99, 1o7, 113, 141,
Weiss Fülöp 1o, 48, 118, 125, 128, 129, 175,
Weisz Hermann 118,
Wertheimer Adolf 1o, 45, 51, 53, 117, 125, 128,
Widder Félix 62,
Willinger Oszkár 129,
Wlassits Gyula 86,
Wolfner József 19, 44, 87, 88, 89. 9o,
Ybl Ervin 127, 15o,
Zádor István 118, 132, 134, 164,
Zádori Oszkár 146,
Zala György 15o,
Zemplényi Tivadar 61,
Zichy János gróf 66, 8o,
Zombory Lajos 61, 141,
Zsótér Ákos 146,